

Science initiative “Universum”

XXI CENTURY SCIENCE. FROM THEORY TO PRACTICE

Proceedings of XXIV International scientific conference

Morrisville

Aug 18, 2018

www.iscience.me

Proceedings of XXIV International scientific conference “XXI century science. From theory to practice”. Morrisville, Lulu Press., 2018. 136 p.

Science initiative “Universum”

mail@iscience.me

www.iscience.me

Proceedings of 24th International Scientific Conference “XXI century science. From theory to practice”. Broad subject.

Published by Lulu Press, Inc.

Lulu Press, Inc.

627 Davis Drive, Suite 300,

Morrisville, NC 27560

© Authors of papers, 2018

© Science initiative “Universum”, 2018

ISBN: 978-0-359-03479-6

Contents

SECTION 1. Engineering science

<i>Blyzniuk Y.A.</i> DEVELOPMENT OF INFORMATION SYSTEM «SALES AND REPAIR OF COMPUTER EQUIPMENT»	5
---	---

SECTION 2. Economics and management

<i>Dubas R.G.</i> INNOVATION-INVESTMENT OF WAREHOUSING IN THE SYSTEM OF THE ROLLING OF THE NATIONAL ECONOMICS OF UKRAINE	9
<i>Gaidukov A.A.</i> COMPARATIVE ESTIMATION OF EFFICIENCY OF USE LAND RESOURCES IN THE SERVICES OF VARIOUS CATEGORIES	13
<i>Makurin A.</i> TAX POLICY OF UKRAINE	17
<i>Palokha O.V.</i> PROBLEMS OF FORMATION AND USE OF LOCAL BUDGET CASES AND DIRECTIONS FOR THEIR RESOLUTION	20
<i>Parubets O.M.</i> INCREASING THE FINANCIAL LITERACY OF THE POPULATION AS ONE OF THE PRIORITIES OF THE STATE FINANCIAL POLICY	24
<i>Samakhavets M.P.</i> THE DIRECTIONS OF AGRARIAN BUDGET FINANCING IN BELARUS	27
<i>Semenova K.D., Tarasova K.I.</i> THE STUDY OF THE PECULIARITIES OF THE ECONOMIC COMPLEX'S DEVELOPMENT IN PODOLSK	30
<i>Tsympkin Y.A., Pakulin S.L., Feklistova I.S., Pakulina H.S.</i> IMPROVEMENT OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE REGION	36

SECTION 3. Philosophy

<i>Danylova T.V.</i> THE ONTOLOGICAL STATUS OF THE MEDIATOR CHARACTER IN LITERATURE NARRATIVES	41
--	----

SECTION 4. Philology

<i>Koziarevych-Zozulia L.V.</i> THE LINGUISTIC SPHERE OF FASCINATION	44
<i>Melkumova T.V.</i> AFFIRMATIVE FUNCTION OF THE RHETORICAL FIGURES IN THE MASS MEDIA TEXTS	48

SECTION 5. Geographical sciences

<i>Yermakov V.V.</i> SPACE-TIME AREAS OF SETTLEMENT OF TERRITORY OF POLTAVA REGION IN THE PERIOD OF REKOLONIZATION (XVI-BEGINNING OF XX CENTURY)	51
--	----

SECTION 6. Jurisprudence

<i>Bulichev A.O.</i> POSITIVE EXPERIENCE SWEDISH ANTI-CORRUPTION POLICY	55
---	----

SECTION 7. Pedagogical sciences

<i>Ananchenko K.V., Pakulin S.L., Perebeynos V.B., Franken P.</i> IMPROVING MANEUVERING SKILLS TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF COMPETITIVE ACTIVITIES OF JUDOKAS	59
<i>Arkaniya R.A., Pakulin S.L., Ananchenko K.V.</i> THE ALGORITHM OF COMPLEX EVALUATION OF THE LEVEL OF TRAINING OF YOUNG TAEKWONDISTS	64
<i>Bogomolova N.N.</i> MULTICULTURALISM OF THE REGION AS THE CONDITION OF CITIZENSHIP FEATURES FORMATION WITH THE HIGH SCHOOL STUDENTS	69
<i>Butina A.P.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ У СТУДЕНТОВ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ	73
<i>Grechanova A.S.</i> TRAINING ARTISTIC CERAMICS AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING	77
<i>Hlibchuk I.M., Savchuk B.P.</i> SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMING LINGUISTIC CULTURE OF FUTURE LAWYERS	82
<i>Kovalenko N.M., Orel O.V.</i> THE INTERACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN A MODERN DIGITAL EDUCATION	87
<i>Lototska L.B., Kolach T.S.</i> HEALTH AND STUDENT-LED PROCESS: A STUDY OF MEDICAL STUDENT	91
<i>Pakulin S.L., Ananchenko K.V., Perebeynos V.B., Makhankov H.I.</i> THE TECHNICAL ARSENAL AND FEATURES OF COMPETITIVE ACTIVITY OF QUALIFIED ATHLETES OF JUDO	95

SECTION 8. Psychology

<i>Hotsulyak N.E.</i> GENERAL THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE PSYCHOLOGICAL SERVICE OF RESCUE UNITS	100
---	-----

SECTION 9. Politology

<i>Marusyk Y.V.</i> THE ROLE OF CIVIC ACTIVISM IN THE PROCESS OF MIGRANTS` INTEGRATION	104
--	-----

SECTION 10. Culturology

<i>Grabovska I.M.</i> CIVIL SOCIETY AND CULTURAL ADVANCEMENT OF MODERN UKRAINE	108
<i>Shynkaruk V.D.</i> EDWARD HALL AND HIS INTERCULTURAL COMMUNICATION THEORY	112

SECTION 1. Engineering science

Blyzniuk Yaroslav Andriiovych
student specialty «Computer Science»
Informatics and Cybernetics Department
Faculty of Informatics, Mathematics and Economics
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Melitopol, Ukraine

**DEVELOPMENT OF INFORMATION SYSTEM «SALES AND
REPAIR OF COMPUTER EQUIPMENT»**

Близнюк Ярослав Андрійович
студент спеціальності «Комп'ютерні науки»
кафедра інформатики і кібернетики
факультет інформатики, математики і економіки
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

**РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ «ПРОДАЖ І РЕМОНТ
КОМП'ЮТЕРНОГО ОБЛАДНАННЯ»**

Summary. The article analyzes the software for storing and processing information on the repair of computer equipment. It is noted that existing software is often paid, which actualizes the need to develop appropriate free analogues.

Key words: information systems, reference and information systems, programming, software.

Анотація. У статті здійснюється аналіз програмного забезпечення для збереження та обробки інформації про ремонт комп'ютерного обладнання. Зазначається, що наявне програмне забезпечення часто є платним, що актуалізує потребу у розробці відповідних безкоштовних аналогів.

Ключові слова: інформаційні системи, довідково-інформаційні системи, програмування, програмне забезпечення.

З кожним роком людство намагається покращити своє існування та існування своїх нащадків. В сучасному суспільстві комп'ютери та мобільні пристрої стали доступними абсолютно всім. Саме це призвело до тенденції комп'ютеризації всіх сфер діяльності: освіти, науки, промисловості, торгівлі, бізнесу і економіці тощо.

Як показує практика та власний досвід, апаратне забезпечення може ламатися або пошкоджуватися. У більшості випадків поламане обладнання

«XXI century science. From theory to practice»

несуть до сервісного центру або майстерні, де його ремонтують. Певна частина обладнання взагалі змінюється на нове. Саме для збереження інформації про процес налагодження несправного та купівлі нового комп'ютерного обладнання є актуальною розробка відповідної довідково-інформаційної системи. Слід зазначити, що у широкому сенсі довідково-інформаційні системи призначені для інформаційного забезпечення певного процесу в економіці, на виробництві тощо [6, с. 15].

Перш ніж починати розроблювати будь-який програмний засіб, потрібно впевнитися у відсутності аналогічних програмних продуктів або у тому, що наявні засоби не відповідають поставленим завданням. Під час аналізу Інтернет-джерел нами було знайдено декілька програмних засобів, які призначені або можуть використовуватися для керування процесами ремонту комп'ютерного обладнання та техніки. Проаналізуємо їх більш докладно.

Облік в ремонтній майстерні v.6.7. Програма призначена для автоматизації роботи Сервісних Центрів та інших компаній, що займаються ремонтом апаратури. Програма проста в обігу і не вимагає установки на комп'ютері користувача іншого програмного забезпечення або баз даних (рис. 1.1.). Основні функції програмного засобу: облік прийнятих замовлень (виробів в ремонті); друк акта про приймання; автоматичне і ручне ведення складу деталей; друк акту виконаних робіт; обслуговування, як разових клієнтів, так і фірм-замовників; формування всіляких звітів; друк бухгалтерських документів.

Програма «Універсальна система обліку» може бути використана як додаток для управління ремонтами, допоможе з оформленням звітної документації. В її структуру входять такі документи як акт прийому, гарантійний талон, акт технічного стану та акт виконаних робіт, квитанція на оплату тощо. Програма автоматизовано відстежує всі сфери діяльності підприємства, починаючи з формування фінансових звітів і закінчуючи управлінням ремонтом. Програма допоможе тримати всю автоматизовану інформацію в одному місці, що дозволить поліпшити і налагодити сам процес виробництва. Програма «Універсальна система обліку» дозволить відслідковувати всі поломки і заміну обладнання. Програма здійснює автоматизований інформації за ключовими словами, номером замовлення, імені замовника. Наявність пошуку зменшує час на формування заявки і залишає більше часу для роботи. До недоліків слід віднести її вартість (близько 4000 грн) [3].

«Програма обліку для продажу і ремонту комп'ютерної техніки» складається з наступних модулів: «Облік клієнтів і замовлень» (містить табличний перелік клієнтів. На картці клієнта є доступ до вкладок з замовленнями на продаж, купівлю і ремонт); «Замовлення продажу» (підраховує вартість комплектуючих, прибуток замовлення. Тут же можна вказати розмір передоплати клієнта). «Замовлення покупки» (передбачена можливість закупки комплектуючих нових або б/у. Купівля комп'ютерних комплектуючих оформляється через замовлення покупки); «Замовлення

ремонту» (у цьому модулі передбачені витрати, які витрати були зроблені на покупку комплектуючих) (рис. 1.3.); «Друк документів» (містить декілька шаблонів для друку, які програма заповнює сама, залишається їх тільки роздрукувати); «Склад комплектуючих» (містить перелік комплектуючих і послуг). Мережева версія програми коштує 3000 рублів [2].

Сьогодні досить популярним став комплекс програм, або як їх часто називають, прикладних рішень від компанії 1С, які призначені для автоматизації значної кількості напрямків економічної діяльності. Конкретне прикладне рішення містить саме ті функції та можливості, які реалізують своє призначення. Якщо виникла потреба щось додати або змінити у конфігурації, що за допомогою 1С: Підприємство це можна легко зробити за допомогою використання Технологічної платформи та Конфігурації. Прикладне рішення, яке призначена для автоматизації певної сфери діяльності підприємства у відповідності до прийнятих законодавчих актів конкретної держави, є власне Конфігурацією. Технологічна платформа містить набір об'єктів та механізмів, що використовуються для створення прикладних рішень не залежать від методології обліку та конкретного законодавства.

За допомогою прикладного рішення «1С: Торгівля і склад» кожний підприємець може реалізувати значну кількість торгівельних операцій. Це може бути ведення різних довідників, додавання первинної документації, формування та отримання аналітичних звітів та додаткових відомостей про об'єкти виробництва [4, с. 24]. Завдяки гнучкості система «1С: Торгівля і склад» здатна автоматизувати роботу багатьох ланок підприємства, а саме: здійснювати облік товарів (взятих на реалізацію та власної продукції); формувати бухгалтерські проводки в автоматичному режимі; проводити роздільний фінансовий і управлінський облік; оформляти продаж товарів, закупівлю товарів; додавати до конфігурації необхідні первинні документи; забезпечувати списання собівартості; вести облік запасів товарів у вигляді партій; здійснювати оформлення рахунків; вести кількісний облік [1, с. 15].

Отже, проаналізувавши ситуацію на онлайн ринку програмного забезпечення стосовно продажу та ремонту обладнання, можна зробити висновок що комп'ютерні програми, які б задовольняли невеликі підприємства з ремонту та продажу обладнання, є в наявності, але вони платні. Це актуалізує проблему у створенні відповідної довідково-інформаційної системи з продажу та ремонту комп'ютерного обладнання.

Слід зазначити, що поряд із аналізом наявних програмних засобів важливим завданням розробки довідково-інформаційної системи є вибір інструментального засобу, який повинен мати достатні функціональні можливості для реалізації поставленої перед програмістом мети. Передбачається, що довідково-інформаційна система з продажу та ремонту комп'ютерного обладнання буде працювати з локальною СУБД Microsoft Access та розроблятися у середовищі програмування Delphi [5, с. 13].

Література:

1. Антонов А.Р. 1С:Предприятие. Версия 7.7. Бухгалтерский учет: Руководство пользователя. – М.: ЗАО «1С», 2001. – 980 с.
2. Программа учета для продажи и ремонта компьютерной техники: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.supasoft.ru/forum/konfiguracii-polzovateley/programma-ucheta-dlya-prodazhi-i-remonta-kompyuternoy-tehniki>.
3. Программа «Ремонт»: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://usu.kz/app_remont.php.
4. Рязанцева Н.А. 1С:Предприятие Торговля и склад. Секреты работы. – СПб. : БХВ-Петербург, 2003. – 386 с.
5. Шаров С.В., Близнюк Я.А. Вибір інструментального засобу для розробки довідково-інформаційної системи // Всеукраїнська Internet-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення». – 2015. – №. 14. – С. 12-15.
6. Шаров С.В., Нікітенко Д.С. Визначення та завдання довідково-інформаційних систем // Зб. тез доповідей Всеукраїнської наукової Internet-конференції "Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення". – 2014. – №. 1. – С. 15-19.

SECTION 2. Economics and management

Dubas Rostyslav
Doctor of Economics
Head of the Department of Management
University "Ukraine"
Kiev, Ukraine

**INNOVATION-INVESTMENT OF WAREHOUSING IN THE SYSTEM
OF THE ROLLING OF THE NATIONAL ECONOMICS OF UKRAINE**

Дубас Ростислав Григорович
д.е.н., завідувач кафедри менеджменту
Університет «Україна»
м.Київ, Україна

**ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Abstract. The article substantiates the insufficiency and imperfection of the domestic and foreign investment attractiveness of the regions and the country as a whole on the basis of the current state and perspective development of the existing potential of the country. It was noted that the branches of power and institutionality of the state still do not fully contribute to socio-economic development, and therefore to attract investments into the national economy of the country.

Key words: innovation, investment, development factors, investment attractiveness, investment activity management.

Анотація. В статті на основі існуючого стану та перспективного розвитку наявного потенціалу країни обґрунтовується недостатність та недосконалість внутрішньої та зовнішньої інвестиційної привабливості регіонів та країни в цілому. Відмічено, що гілки влади та інституційність держави ще в не повній мірі сприяють соціально-економічному розвитку, а тому і залученню інвестицій в національну економіку країни.

Ключові слова: інноваційність, інвестиційність, фактори розвитку, інвестиційна привабливість, управління інвестиційною діяльністю.

Іноземним інвесторам, крім стабільності в державі, необхідні, найперше, освоєння вітчизняного продукту як допуск на український ринок, умови та фактори розміщення підприємств, кадри, робоча сила та основні і оборотні фонди. Законодавча база у відношеннях власності, ринкові механізми, в т. ч. фінансові, ефективне державне регулювання — основи для розвитку інвестиційної активності. Неефективність державних заходів з управління та

законодавства призведуть до відтоку капіталу за кордон [1]. Основна причина низької інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів є наявність величезного тіньового сектору в державі як результат корупційної складової управлінських структур [2].

Управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні в значній мірі залежить від рівня інвестиційної привабливості, а також обсягів централізованих капіталовкладень, в тому числі прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та коштів місцевих бюджетів. Розширення фінансових можливостей регіонів аж до самостійного розпорядження коштами, які в них є, надходять до місцевих бюджетів, та передаються до державного бюджету, тобто так звана базова дотація як трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для врегулювання питань податкоспроможності конкретних територій, та реверсна дотація — це кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів як одного з джерел створення ВВП країни.

Значення ПІІ важко переоцінити, адже в теперішній час економічного блукання країни в хащах невизначеності стратегічного, економічного та політичного плану розвитку країни, яка розвивається не в плановому, а в інвестиційному напрямку, і лише на основі реформування, то вони є найбільш вагомим інструментом поповнення ВВП навіть поряд з експортом та імпортом.

У січні-грудні 2017 р. підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 412,8 млрд. грн капітальних інвестицій, що на 22,1% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 р. Найбільше освоєно в м. Києві — 124174.7 млн. грн. (30,1%), Дніпропетровській обл. — 40274.4 (9,8%), Київській — 31019.9 (7,5%), Львівській — 22330.5 (5,4%), Одеській — 20022.7 (4,8%), Харківській — 17968.2 (4,3%), Донецькій — 15644.7 (3,8%), Полтавській — 15125.2 (3,7%), Запорізькій — 15069.6 (3,6%), Вінницькій — 11080.3 (2,7%), Хмельницькій — 10139.1 (2,5%), Миколаївській — 10137.8 (2,4%), Івано-Франківській — 8972.6 (2,2%), Черкаській — 7462.3 (1,8%), Житомирській — 6926.9 (1,7%), Херсонській — 6850.0 (1,7%), Чернігівській - 6829.4 (1,6%), Кіровоградській - 6689.5 (1,6%), Тернопільській — 6538.5 (1,6%), Волинській — 6521. (1,6%), Сумській — 6183,7 (1,5%), Рівненській — 5713.7 (1,4%), Закарпатській — 5256.5 (1,3%), Луганській — 3044.6 (0,7%), Чернівецькій — 2836.2 (0,7%).

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у 2017 році освоєно 69,9% капіталовкладень. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 5,3%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 12,7% капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів становила 1,4% усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла — 7,8%.

Провідними сферами економічної діяльності за обсягами освоєння капітальних інвестицій у 2017 році залишаються: промисловість – 33,1%, будівництво – 12,3%, сільське, лісове та рибне господарство – 14,0 %,

інформація та телекомунікації – 4,1%, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,0%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,7%, обов'язкове соціальне страхування – 7,4%.

Вагомі частки капітальних інвестицій освоєно в машини, обладнання та інвентар, транспортні засоби – 47,6% усіх інвестицій, у будівлі та споруди – 44,8%. На капітальний ремонт активів спрямовано 38,8 млрд. грн капітальних інвестицій (9,4% від загального обсягу).

Україна була і залишається надзвичайно привабливою країною для залучення прямих іноземних інвестицій, які різко скоротились після анексії Криму та початку військового конфлікту на Донбасі. Деяке поживлення бізнес-середовища в Україні в цілому на фоні економічних та політичних проблем суттєво не сприяють розвитку країни, адже створюються загрози безпеці господарюванню, а тому і відновленню інвестицій. Значна частина ПІІ потрапляла і потрапляє до України через офшорні компанії і насправді має українське та російське походження. Щоб підвищити ефективність залучення справжнього іноземного капіталу в країну, необхідно вирішити невизначеність навколо військового конфлікту з Росією, що стримує притік інвестицій в Україну, та усунути інші перешкоди на шляху ПІІ, що існували ще задовго до початку конфлікту, тобто законодавство та політична стабільність.

Після анексії Криму та початку протистояння на Донбасі поглибилась політична і економічна криза в країні, через що нові прямі іноземні інвестиції в Україну значно знизились – від \$4,5 млрд у 2013 році до \$410 млн у 2014 році, хоча таке падіння спостерігалось і раніше — так у 2013 році вони знизились на 46,4% від \$8,4 млрд у 2012 році, ще й через скорочення експорту. 2009 року, внаслідок світової фінансової кризи, відбулось різке зниження глобальних інвестиційних потоків, через що прямі іноземні інвестиції в Україну знизились на 56%. Падіння їх у 2014 році більш, ніж в десять разів, стало найбільш значимим, в порівнянні з іншими періодами і країнами. А зростання у 2015 році (\$2,96 млрд), 2016 році (2.1 млрд. грн.), 2017 році (2,3 млрд. грн.) все ще не досягнули рівня 2013 і тим більше 2012 року. До того ж це зростання значною мірою викликане докапіталізацією банків з іноземним капіталом, тоді як кількість нових інвестицій залишається невисокою.

В структурі присутніх в Україні прямих іноземних інвестицій переважають інвестиції компаній, зареєстрованих на Кіпрі. На початок 2014 року їхня частка складала 32,7%, зменшилась до 24,4%, а в теперішній час знову відновились. Кіпр, Віргінські острови, Беліз – три основні офшори, які в сумі відповідають близько за 30% обсягу ПІІ (38,8% на початок 2014 року).

Як уже відмічалось, більшість інвестицій з офшорів в Україну – це український та російський капітал, власники якого використовують компанії у Кіпрі та інших офшорах задля оптимізації оподаткування та отримання специфічного правового статусу. Зокрема, згідно з дослідженнями, реальний обсяг російського капіталу в Україні на кінець 2014 року був принаймні втричі більшим від офіційно заявленого (приблизно \$9,9 млрд, а не \$2,7 млрд).

Україна є інвестиційно привабливою для європейських країн, серед яких виділяються Німеччина, Австрія, Велика Британія Франція, Швейцарія, Італія, Угорщина, Нідерланди, а також США.

Нідерланди, маючи значні сприятливі податкові та іншим умови, виступають одним із найбільших інвестиційних джерел у світі. Компанією «Київстар» володіє зареєстрована у Нідерландах Vimpel Com, а одним із власником якої є російська «Альфа-Груп», а це — частина \$1,8 млрд інвестицій в телекомунікаційний сектор України.

Інвестицій з Нідерландів та Швейцарії – переважно теж український та російський капітал. В 2016 році дочірня компанія ДТЕК Ріната Ахметова DTEK Oil&Gas B.V., зареєстрована в Нідерландах, мала частку в капіталі «Нафтогазвидобування» країни до 55%. Бізнесмени з України є співвласниками швейцарської компанії Risoil, що у 2014-2016 рр. інвестувала близько \$70 млн в будівництво зернового терміналу в Іллічівському порту.

Інші країни Європи значною мірою вкладають свої інвестиції в банківський сектор, який є найбільш привабливим, адже гарантує швидке повернення надзвичайно високих дивідендів. Так, докапіталізація банків з іноземним капіталом призвела до зростання інвестицій з Австрії («Райффайзен банк Аваль» і Unicredit) та Угорщини (ОТР).

Таким чином, падіння прямих іноземних інвестицій в основному зумовлене різким зменшенням грошових вливань українських та російських підприємців, що проводили свої капітали через офшори. До цього призвела гостра економічна криза, невизначеності, пов'язані із військовим конфліктом та політичними змінами. Тому мова повинна іти не стільки про повернення реального іноземного капіталу, а про створення умов для його залучення.

Опитування зацікавлених Україною інвесторів від компанії Dragon Capital показало, що військовий конфлікт з Росією є меншою перешкодою, ніж широкомасштабна корупція і відсутність довіри до судової системи. Непередбачуваний валютний курс та нестабільна фінансова система практично настільки ж важливі. Так, результати опитування показали, що військовий конфлікт є лише одним із багатьох чинників, що впливають на іноземні інвестиції в Україну, а не головним.

Покращення в країні бізнес-середовища, яке полягає у спрощенні деяких процедур при реєстрації та веденні бізнесу, відміні застарілих регулятивних норм, запровадженні системи Prozorro є лише першими кроками, які на сьогодні вже частково вирішуються. Без подолання довгострокових проблем, на тлі конфлікту з Росією та помірно песимістичних прогнозів щодо глобальних інвестиційних потоків у 2018 році на значне зростання реальних прямих іноземних інвестицій в Україну очікувати не варто.

Збільшення іноземного інвестування та повернення грошових коштів наших співвітчизників з-за кордону для вкладання в економіку держави еволюційним, не силовим, а добровільним способом, можливе лише тоді, коли вирішаться проблеми подолання корупції, врегулюються відносини з Росією як

країною-агресором, приживуться реформи, в країні будуть діяти, виконуватись, додержуватись закони, які сприятимуть справедливому розподілу загальнодержавного надбання, надаватимуться якісні послуги, врегулюються ціни, тарифи, зарплати, пенсії, запрацює економіка, будуть створюватись нові робочі місця, стабілізується фінансова та інвестиційна ланки, адже резервів для цього в країні більш, ніж достатньо.

Література:

1. Субочев О.В. Аналіз взаємозв'язку і взаємовпливу економічного росту та іноземних інвестицій / О.В. Субочев // Міжнародна економічна політика.-2012. - Вип.1-2. - С.247-269.
2. Гура О.А. Інвестиційний клімат в Україні: Сучасний стан та напрямки покращення / А.О. Гура // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету іменні Г.С. Сковороди. - 2016. - Вип.4.- С.123-126.

Gaidukov Alexander Anatolievich

Senior Lecturer

Department of economic analysis and applied Informatics

Faculty of Accounting

Belarusian State Agricultural Academy

Gorki, Republic of Belarus

COMPARATIVE ESTIMATION OF EFFICIENCY OF USE LAND RESOURCES IN THE SERVICES OF VARIOUS CATEGORIES

Гайдуков Александр Анатольевич

старший преподаватель

кафедра экономического анализа и прикладной информатики

факультет бухгалтерского учета

Белорусская государственная сельскохозяйственная академия

г. Горки, Республика Беларусь

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ХОЗЯЙСТВАХ РАЗЛИЧНЫХ КАТЕГОРИЙ

Abstract: in the article, using the correlation-regression method, a comparative assessment of the use of land resources in the context of various categories of farms.

Keywords: efficiency, land resources, farm categories, region, analysis.

Аннотация: в статье с помощью корреляционно-регрессионного метода проведена сравнительная оценка использования земельных ресурсов в разрезе различных категорий хозяйств.

Ключевые слова: эффективность, земельные ресурсы, категории хозяйств, регион, анализ.

Введение. Одним из условий формирования многоукладной экономики в Республике Беларусь является развитие всех категорий хозяйств аграрного сектора экономики. В настоящее время к ним относятся сельскохозяйственное организации, крестьянские (фермерские) хозяйства и личные подсобные хозяйства населения. Все категории хозяйств занимают определенное место в сельском хозяйстве республики и имеют перспективы дальнейшего развития. Отдельными авторами [2] проводится сравнительная оценка эффективности деятельности всех категорий с помощью индивидуальных показателей. На наш взгляд, такой анализ не является достаточно объективным и требует комплексного подхода.

Цель работы. Цель исследования – провести комплексный сравнительный анализ окупаемости земельных ресурсов в хозяйствах всех категорий Могилевской области Республики Беларусь.

Материал и методика исследований. В качестве методов экономического исследования в работе использовались абстрактно-логические приемы, методы наблюдения, системного подхода, специальные методы экономического анализа. Для комплексной оценки эффективности в работе применен метод корреляционно-регрессионного анализа. В качестве объекта исследования выбрана совокупность хозяйств Могилевской области Республики Беларусь. Источниками информации послужили данные годовой бухгалтерской отчетности за 2016 год.

Результат исследований и их обсуждение. Деятельность хозяйств в аграрном секторе Республики Беларусь регулируется следующими нормативными документами:

- Гражданским кодексом Республики Беларусь [1];
- Законом Республики Беларусь о крестьянском (фермерском) хозяйстве [4];
- Законом Республики Беларусь о личных подсобных хозяйствах [5].

Государственной программой развития аграрного бизнеса в Республике Беларусь на 2016-2020 годы предусмотрено повышение эффективности функционирования всех категорий хозяйств [3].

Для объективной оценки эффективности использования земельных ресурсов во всех категориях хозяйств нами использован корреляционно-регрессионный метод. На наш взгляд, реально сравнить эффективность использования отдельных ресурсов по причине больших различий в их объемах по категориям только с помощью относительных показателей. В связи с этим в качестве результативного признака выбрана стоимость товарной продукции на

1 работника (у, тыс.руб.чел.), которая может быть обобщающим показателем с точки зрения эффективности использования ресурсов в сельскохозяйственном производстве. Факторным признаком является нагрузка площади сельскохозяйственных земель на 1 работника (x_1 , га/чел.).

Для оценки прироста стоимости товарной продукции на 1 работника по категориям хозяйств в модель включены альтернативные признаки:

x_2 – принадлежность у группе крестьянских (фермерских) хозяйств;

x_3 – принадлежность у группе личных подсобных хозяйств населения.

Параметры уравнений регрессии рассчитаны по хозяйствам Могилевской области за 2016 год [6].

Окупаемость земельных ресурсов товарной продукцией на 1 работника в хозяйствах региона характеризуется следующим уравнением:

$$y = 26,70 - 0,17x_1 + 5,97x_2 + 1,27x_3.$$

Коэффициент множественной корреляции ($R = 0,568$) показывает, что связь между выручкой и включенными в модель факторами средней тесноты. Коэффициент детерминации ($D = 32,3\%$) свидетельствует о том, что изменение стоимости товарной продукции на 1 работника на 32,3% обусловлено влиянием учтенных в модели факторов. Фактический критерий Фишера ($F_{\text{факт}} = 3,2$) указывает на существенность (надежность) связи между признаками. Все указанные характеристики говорят о том, что полученную модель можно использовать для дальнейшего анализа и выводы по ней будут достаточно обоснованными.

Непосредственно коэффициенты регрессии указывают на то, что в целом по региону увеличение нагрузки сельскохозяйственных земель на 1 га/чел. вызывает в среднем уменьшение стоимости товарной продукции на 0,17 тыс.руб./чел. Такая ситуация, на наш взгляд, вызвана тем, что основной удельный вес в аграрном секторе экономики региона занимают крупнотоварные сельскохозяйственные организации. Их массовое укрупнение привело к избытку земельных ресурсов и недостаточно эффективному их использованию.

Относительно отдельных категорий хозяйств можно заметить, что в личных подсобных хозяйствах населения и, особенно, в крестьянских (фермерских) хозяйствах существует недостаток земельных ресурсов. Об этом свидетельствуют положительные значения коэффициентов регрессии при переменных x_3 и x_2 . Таким образом, ведение сельскохозяйственного производства в форме личного подсобного хозяйства предполагает среднее увеличение стоимости товарной продукции на 1,27 тыс.руб./чел. В крестьянских (фермерских) хозяйствах соответствующий прирост товарной продукции составляет 5,97 тыс.руб./чел.

По нашему мнению, полученная модель также может свидетельствовать о том, что в Могилевской области недостаточно используется потенциал крестьянских (фермерских) и личных подсобных хозяйств. Следует отметить, что в отличие от крупных сельскохозяйственных организаций в крестьянских

«XXI century science. From theory to practice»

(фермерских) и личных подсобных хозяйствах зачастую выращиваются трудоемкие сельскохозяйственные культуры, а также животные, на обслуживание которых также требуются значительные затраты труда. Вместе с тем, производственные процессы в данных категориях хозяйств (особенно в личных подсобных хозяйствах населения) недостаточно механизированы, а зачастую и вовсе выполняются ручным трудом. Очевидно, что повышения уровня механизации в крестьянских (фермерских) и личных подсобных хозяйствах до уровня крупных сельскохозяйственных организаций значительно повысит эффективность использования земельных ресурсов, а также позволит более полно использовать потенциал работников хозяйств региона посредством высокой заинтересованности в результатах труда.

Заключение. В целом по результатам исследования можно сделать следующие основные выводы:

- перспективы развития аграрного сектора экономики республики Беларусь предусматривают развитие в регионах хозяйств всех категорий, что отмечается в Государственной программе развития аграрного бизнеса в Республике Беларусь на 2016-2020 годы;

- отдельные категории хозяйств играют различную роль в сельскохозяйственном производстве, как в целом республики, так и отдельных регионов;

- ограниченность земельных ресурсов в условиях республики предполагает последовательное повышение эффективности их использования;

- в силу специфики производства все категории хозяйств имеют существенные различия в эффективности использования сельскохозяйственных земель;

- росту эффективности использования земель в сельском хозяйстве должно способствовать расширение крестьянских (фермерских) хозяйств и личных подсобных хозяйств с одновременным повышением уровня механизации в них производственных процессов.

Литература:

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь: с изм. и доп., внесенными Законом Респ. Беларусь от 9 янв. 2017 г. – Минск: Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2018. – 656 с.
2. Мигурский, П. Личные подсобные хозяйства – седьмая область Беларуси / П. Мигурский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://6tv.by/lichnye-podsobnye-hozyajstva-sedmaya-oblast-belarusi/>. – Дата доступа: 07.08.2018.
3. О Государственной программе развития аграрного бизнеса в Республике Беларусь на 2016–2020 годы и внесении изменений в постановление Совета Министров Республики Беларусь от 16 июня 2014 г. № 585 [Электронный ресурс]: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 11 марта 2016 г., № 196 // Бизнес-Инфо: Беларусь / ООО «Профессиональные правовые системы», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

4. О крестьянском (фермерском) хозяйстве: Закон Респ. Беларусь, 18 февр. 1991 г., № 611-ХІІ в ред. Закона Респ. Беларусь от 09 янв. 2017 г. № 19-3 [Электронный ресурс] // Бизнес-Инфо: Беларусь / ООО «Профессиональные правовые системы», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
5. О личных подсобных хозяйствах граждан: Закон Респ. Беларусь, 11 нояб. 2002 г., № 149-З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 28 дек. 2009 г. № 96-З [Электронный ресурс] // Бизнес-Инфо: Беларусь / ООО «Профессиональные правовые системы», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
6. Сельское хозяйство Республики Беларусь: стат. сб. / Нац. стат. ком. Респ. Беларусь: ред. И.В. Медведева [и др.]. – Минск: [б. и.], 2018. – 234 с.

Makurin A.A.

Ph. D.

*assistant of the department of accounting and audit
National TU Dnipro Polytechnic
city Dnipro, Ukraine*

Макурін Андрій Андрійович

кандидат економічних наук

асистент кафедри обліку і аудиту

НТУ «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Анотація. В роботі розглянуто вплив євроінтеграційних процесів на податкову політику та податкову систему у цілому. Актуальним питанням залишається визначення балансу інтересів держави та платників податку. Проаналізовано основні податки та їх питому вагу у формуванні бюджету держави. Визначено проблемні ділянки оподаткування які повинні бути вирішені під час реформ податкового законодавства. Проаналізовано ставки податків в Україні та в інших країнах. Загострено увагу на скасування податку на прибуток та введення податку на виведений капітал.

Ключові слова: податкова політика, податкова система, адміністрування податків.

Податкова політика держави прямо пов'язана з роллю яку відіграють податки. Відтак, фактично податки в державі складають податкову політику. Яка виконує такі функції, а саме фіскальну, економічну та соціальну. Податкова

політика держави вирішує два взаємопов'язаних та найгостріших завдання. По-перше це наповнення державного бюджету держави та по-друге наповнення бюджету за рахунок податків, платежів та зборів.

У теперішній час у сфері оподаткування існує внутрішня неузгодженість цілісної системи податкових відносин. Це постійні зміни правового законодавства, яке регламентує податкові відносини, тобто, зміни призводять до нестабільності податкового законодавства; складність адміністрування податків, податкових платежів; значні суми штрафних санкцій; порушення принципів економічно та соціальної рівноваги.

Сучасна податкова політика орієнтується на досягнення балансу інтересів держави та платників податку. За таких умов – податки сприяють економічному зростанню з одного боку та з іншого боку забезпечують добробут кожного громадянина в країні. Зміни в податковій політиці нашої державі насамперед повинні відбуватися з урахуванням тенденцій розвитку системи оподаткування в країнах – сусідах та країнах – членах ЄС. Досвід європейських країн буде корисний для досягнення збалансованості державних фінансів та забезпеченості соціальної стабільності через турботу про населення України. Розвиток податкової політики та зміни податкової системи повинні бути розраховані на довгострокову перспективу та мати постійний діючий характер.

Податкова система вважається ефективною, коли вона здатна вирішувати завдання пов'язані з розвитком виробництва та підвищенням життєвого рівня населення. Протягом останніх років в Україні зміни податкового законодавства не завжди економічно обґрунтоване, але кожен новий або трансформований податок позитивно впливає на наповнення державного бюджету.

В різних країнах світу категорія податків має своє значення та свої особливості. Наприклад у Німеччині значення податку полягає в тому, що населення за допомогою податків підтримує державу. У Великобританії сплата податків є обов'язком платників перед державою. У США податки виступають системою повернення суми державі (такса). Обов'язковим платежем вважають у Франції податок, майже таке значення податку притаманно й Польщі. В цій країні податок – безкоштовний обов'язковий і безповоротний платіж на користь держави. В Україні податки стягуються з фізичних та юридичних осіб до бюджету країни, мають постійний характер стягнення, тобто є обов'язковим платежем [1].

В сучасних умовах інтеграції податкового законодавства України до ЄС основним завданням є вирішення внутрішніх та зовнішніх проблем. Внутрішні проблеми податкового законодавства України спричинені нестабільною внутрішньою ситуацією через корупційні схеми, «оптимізацію» податкового навантаження на підприємства, корупцію, непрозорі схеми адміністрування податків та зборів, складність у визначенні об'єкту оподаткування. В свою чергу, до зовнішніх проблем належать питання про уникнення подвійного оподаткування (наприклад ПДВ), яке підписано майже з усіма країнами, які є найбільш торгівельними й інвестиційними партнерами України, але на практиці

це вирішити дуже складно. Оскільки податківці вимагають спочатку сплатити зобов'язання, а потім на основі документа з іншої країни про сплату податку, відшкодують зазначену суму, тобто зменшать майбутнє податкове зобов'язання. Наступним важливим кроком до інтеграції та вирішення зовнішньої проблеми є приближення оподаткування прибутку підприємств до норм і стандартів податкового права ЄС. Гармонізація чекає на зближення оподаткування спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів в частині структури акцизного збору України з ЄС [2].

Отже, численні зміни чекають вітчизняне податкове законодавство та податкову систему України, що призведе до прийняття великої кількості законів та підзаконних актів, якими повинні бути керуватися платники податків та національна податкова служба.

Податки стягуються з фізичних та юридичних осіб, наповнюють місцевий та державний бюджет в залежності від виду податків. Державний бюджет відображає взаємовідносини між державою та організаціями й населенням, що в подальшому впливає на економічні процеси в нашій державі, досягнення ефективності розвитку виробництва та рівноваги під час формування соціально-економічного суспільства. Джерелом доходів державного бюджету є податок на додану вартість (ПДВ); податок на прибуток; акцизні податки; податок з доходів фізичних осіб (НДФЛ) та ін [3].

Проблема збільшення доходної бази державного бюджету повинні вирішуватися комплексно з урахуванням податкового навантаження на населення та підприємств. Необхідно визначитися з оптимальним об'ємом податкового навантаження. Невирішеним питанням залишається визначення рівноваги між ставками податків та можливістю підприємств та населення сплачувати податки, не приховувати їх та не йти у тінь.

Таким чином проведене дослідження виявило те, що формування бюджету України залежить від податків та їх ставок. Ставки податків в країнах ЄС та країнах-сусідах нашої держави залишаються на рівні. Нажаль нам зараз бракує високої податкової культури, яка б дала поштовх для розвитку та підняття національної економіки та піднесення вітчизняних виробників[4]. Існують деякі вади податкової системи та основних податків які наповнюють бюджет. Актуальним залишаються визначення проблем удосконалення податкової системи України для стимулювання розвитку економіки, стимулювання інновацій, використання технологій безвідходного виробництва, проведення екологічної діяльності та інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств. Мету дослідження досягнуто.

Література:

1. Еш С.М. Податкова система України. – 2007.
2. Ярошенко Ф.О. Реформування податкової системи України в контексті прийняття Податкового кодексу (коментарі до пропозицій Міністерства фінансів України) // Фінанси України. – 2010. – №. 7. – С. 3-21.

3. Ціна держави. Бюджет України. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/#1>
4. Макурін А.А., Дріга О.П. // НАУКОВИЙ ВІСНИК УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. – 2018. – С. 154.

Palokha Olga Vadymivna

Applicant

Department of Finance, Banking and Insurance

Chernihiv National University of Technology

Chernihiv, Ukraine

PROBLEMS OF FORMATION AND USE OF LOCAL BUDGET CASES AND DIRECTIONS FOR THEIR RESOLUTION

Пальоха Ольга Вадимівна

здобувач

кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Чернігівський національний технологічний університет

м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛУЧЕНИХ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

The paper examines the volume of loans from local budgets to cover temporary cash gaps and the amount of funds that local governments keep in deposit accounts in the banking institutions. On the basis of the analysis, it was concluded that in spite of improving the indicators of financial capacity of local self-government bodies, there are not enough funds for implementation of local infrastructure projects. To resolve this situation, municipal-private partnership and municipal lending systems are proposed.

Key words: local budgets, deposits, loans, municipal-private partnership, communal credit.

В роботі досліджено обсяги позик місцевих бюджетів на покриття тимчасових касових розривів та розмір коштів, які органи місцевого самоврядування зберігають на депозитних рахунках в банківських установах. На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що не дивлячись на покращення показників фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, коштів на реалізацію місцевих інфраструктурних проектів не вистачає. Для виходу з такого становища пропонується розвиток муніципально-приватного партнерства та системи комунального кредитування.

Ключові слова: місцеві бюджети, депозити, позики, муніципально-приватне партнерство, комунальний кредит.

Проведення реформи фінансової децентралізації в Україні дало змогу збільшити платоспроможність місцевих бюджетів та обсяг місцевих фінансових ресурсів. Не дивлячись на значне покращення показників спроможності органів місцевого самоврядування, на місцевому рівні існує багато проблем, особливо пов'язаних з їх інфраструктурним розвитком, які потребують значного обсягу коштів. В зв'язку з цим в останні роки виникають дискусії стосовно того, що з одного боку не вистачає коштів місцевих бюджетів для вирішення зазначених проблем, з іншого – більшість з них розміщують тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в банках. Проведемо аналіз обсягу коштів місцевих бюджетів, залучених на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку (див. табл. 1).

Таблиця 1. Обсяг позик на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку (ЄКР), тис. грн.

	<i>Період</i>				
	<i>01.08.2014</i> <i>р.</i>	<i>01.08.2015</i> <i>р.</i>	<i>01.08.2016</i> <i>р.</i>	<i>01.08.2017</i> <i>р.</i>	<i>01.08.2018</i> <i>р.</i>
Надано позик	21069813,2	1657423,3	129869,9	709419,0	1481852,6
Погашено позик	18066584,7	1583276,3	122625,3	647092,1	1344115,0
Заборгованість	3003228,5	74146,9	7244,2	62326,9	137737,5
Кількість позик	14276	1757	264	507	1006
З них обласні бюджети	4	–	–	–	–
міські бюджети	1989	239	14	115	160
районні та районів містах у	4584	985	75	239	448
селищні (сільські бюджети)	7699	533	148	153	161

Джерело: складено автором на основі [1].

Серед областей України найбільший обсяг позик у 2016 р. та 2018 р. залучила Івано-Франківська область – 26775,7 тис. грн. та 245390,3 тис. грн. відповідно, у 2017 р. – Дніпропетровська область – 176984,7 тис. грн. [1].

Згідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках» – тимчасово вільні кошти місцевого бюджету це кошти, розміщення яких на депозитних рахунках не призведе до втрати платоспроможності місцевого бюджету та виникнення заборгованості за загальним або спеціальним фондом місцевого бюджету протягом періоду, на який передбачається здійснити розміщення таких коштів на рахунках у банках. Такі кошти розміщуються на депозитних рахунках у банках лише у межах поточного бюджетного періоду та перераховуються на рахунки відповідного місцевого бюджету, не пізніше ніж за 10 днів до закінчення бюджетного періоду [2].

Відповідно до статті 73 Бюджетного Кодексу України [3] позики на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів не надаються у разі розміщення коштів місцевого бюджету на депозитах або обслуговування коштів місцевого бюджету в частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків.

В період проведення реформи децентралізації спостерігається значне збільшення обсягу коштів місцевих бюджетів, що зберігаються на депозитних рахунках у банківських установах. Якщо на початку проведення зазначеної реформи у 2014 р. сума таких коштів дорівнювала 0,1 млрд грн., то за підсумками 2017 р. вже складала 22 млрд грн. Станом на 01.08. 2018 р. на депозитних рахунках банків органи місцевого самоврядування зберігають кошти в розмірі 21,7 млрд грн. При цьому обсяг неповернених коштів минулих років з рахунків у ліквідованих проблемних банках складає майже 0,3 млрд грн. [1, 4].

Станом на 01.08.2017 р. найбільший обсяг коштів на депозитних рахунках у банках зберігала Донецька область – 86701,09 тис. грн., у відповідному періоді 2018 р. Дніпропетровська область – 3304588,9 тис. грн. [1].

Безперечно, збереження коштів місцевих бюджетів на депозитних рахунках позитивно впливає на результати діяльності банківських установ, збільшує обсяг місцевих фінансових ресурсів. Однак, в більшості випадків кошти, отримані у вигляді відсотків по депозитним вкладам, спрямовуються на забезпечення видатків загального, а не спеціального фонду місцевих бюджетів і не поповнюють бюджет розвитку.

Загальновідомо, що саме інфраструктурні проекти, особливо пов'язані з будівництвом і реконструкцією доріг місцевого значення мають тривалий термін окупності і з цієї точки зору не є привабливими для інвесторів. Виходячи з цього органи місцевого самоврядування повинні спрямувати свої зусилля на розвиток муніципально-приватного партнерства, яке передбачає координацію зусиль органів місцевого самоврядування і зацікавлених в

реалізації інфраструктурних проектів представників бізнес-структур. Не дивлячись на обмежений обсяг місцевих фінансових ресурсів, частка приватних інвесторів, які органи місцевого самоврядування залучають до реалізації місцевих інфраструктурних проектів, знаходиться на досить низькому рівні. Поодинокі приклади реалізації проектів муніципально-приватного партнерства можна знайти у таких сферах, як громадський транспорт, дошкільна освіта, комунальне господарство. Однак, як показує практика, цього не достатньо [5].

Розвиток такого партнерства потребує удосконалення існуючої законодавчо-нормативної бази, забезпечення прозорості процесу реалізації проектів муніципально-приватного партнерства, створення надійної системи захисту прав приватних інвесторів тощо.

Органи місцевого самоврядування на основі проведення середньострокового планування розвитку територій повинні чітко виявити перспективи розбудови, реалізації або модернізації інфраструктурних об'єктів, розрахувати приблизний обсяг коштів на реалізацію проектів та розробити програми стимулювання бізнес-структур для вкладання коштів у їх реалізацію. Особливу увагу при розвитку муніципально-приватного партнерства необхідно приділити перспективам розвитку системи комунального кредитування. В сукупності це дасть змогу отримати синергетичний ефект від взаємовигідного співробітництва муніципальних утворень і суб'єктів господарювання, вирішити низку соціально-економічних проблем територій, забезпечити збільшення надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Література:

1. Офіційний веб-сайт Державної Казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/302725>
2. Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України; Постанова, Порядок від 12.01.2011 № 6. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/6-2011-%D0%BF>
3. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page9>
4. Серебрянська Д. Політика розміщення коштів місцевих бюджетів на рахунках банків [Електронний ресурс] / Д. Серебрянська. – Режим доступу: <http://ngoipr.org.ua/news/2polityka-rozmishhennya-koshtiv-mistsevyh-byudzhetiv-na-rahunkah-bankiv/>
5. Парубець О.М. Підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів на основі розвитку системи комунального кредиту / О.М. Парубець, О.В. Пальоха // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг.нац. технол. ун-т. – Чернігів: Черніг. нац. технолог. ун-т, 2015. – № 4 (4). – С. 332-336.

Parubets Olena Mykolayivna
Doctor of Economic Sciences
Associate Professor
Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv National University of Technology
Chernihiv, Ukraine

INCREASING THE FINANCIAL LITERACY OF THE POPULATION AS ONE OF THE PRIORITIES OF THE STATE FINANCIAL POLICY

Парубець Олена Миколаївна
доктор економічних наук
доцент
кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Чернігівський національний технологічний університет
м. Чернігів, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

The paper substantiates the need to increase financial literacy of Ukraine population. The measures to be taken into account when developing and implementing the state's financial policy are presented.

Key words: financial literacy, budget, financial policy, infrastructure, state.

В роботі обґрунтовано необхідність підвищення фінансової грамотності населення України. Наведено заходи, які потрібно враховувати при розробці і реалізації фінансової політики держави.

Ключові слова: фінансова грамотність, бюджет, фінансова політика, інфраструктура, держава.

Соціально-економічний розвиток держави не можливо забезпечити без підвищення рівня фінансової грамотності населення. Відсутність базових фінансових знань на фоні обмеженого доступу до фінансової інформації та навичок її правильного аналізу, незнання своїх прав як споживачів фінансових послуг призводить до неможливості прийняття більшістю населення України вірних фінансових рішень.

В умовах глобальних змін у фінансовому середовищі, підвищення фінансової грамотності населення повинно стати одним із пріоритетних напрямків фінансової політики держави. Низький рівень обізнаності населення з фінансових питань призводить до виникнення різноманітних ризиків, пов'язаних з використанням фінансових послуг і інструментів, негативно позначається на розвитку сегментів фінансового ринку, призводить до

зростання рівня недовіри до фінансово-кредитних установ, гальмує розвиток інвестиційних процесів, провокує появу панічних настроїв в періоди настання фінансово-економічної кризи.

Напрямки підвищення фінансової грамотності населення України стали предметом багатьох наукових досліджень [1, 2, 3, 4]. На державному рівні з 2012 року питаннями підвищення фінансової грамотності населення активно займається Національний банк України, який залучає до цього процесу представників державних органів влади, місцевого самоврядування, фінансово-кредитних установ, вищих навчальних закладів, громадських організацій, іноземних партнерів [5].

Не дивлячись на заходи, що реалізує НБУ, зокрема, в рамках міжнародних фінансово-просвітницьких ініціатив і проектів, підвищення рівня фінансової грамотності населення України гальмує відсутність розвиненої інституційної, інформаційної та фінансової інфраструктури, а також відповідної Національної стратегії прийнятої на законодавчому рівні.

Заходи стосовно підвищення рівня фінансової грамотності населення, враховуючи існуючі в суспільстві стереотипи, потребують довготривалої реалізації та значного обсягу фінансових ресурсів.

Суттєву фінансову допомогу на реалізацію зазначених програм Україні надають міжнародні фінансові організації. Зокрема, Агентство США з міжнародного розвитку USAID реалізує проект програми «Трансформація фінансового сектору в Україні», розрахований на період з 28 жовтня 2016 р. по 28 грудня 2020 р. з загальним бюджетом 23 млн дол. Головними завданнями зазначеної програми є забезпечення прозорості фінансового сектору, підвищення довіри громадян до банківського сектору, зростання рівня доступності фінансових послуг для українців, забезпечення стабільності пенсійної системи тощо [6].

Як свідчить зарубіжний досвід, програми підвищення фінансової грамотності населення в значному обсязі повинні фінансуватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Саме на державному рівні завдяки розробці ефективної фінансової політики необхідно розробити і законодавчо закріпити заходи, спрямовані на підвищення фінансової грамотності населення, чітко розписати етапи та суму коштів на їх реалізацію. Для цього необхідно спочатку створити відповідну інфраструктуру, розробити методику оцінки рівня фінансової грамотності населення в розрізі різних вікових груп, місця проживання. На основі проведення моніторингових досліджень, аналізу статистичних даних виявити більш проблемні території з точки зору низького рівня доходів населення, зростання кількості безробітних, відсутності об'єктів фінансової інфраструктури тощо та розробити план сумісних дій органів державної влади, місцевого самоврядування, приватного і суспільного секторів.

Зрозуміло, що реалізація зазначених заходів потребує значної суми коштів, які в сучасних соціально-економічних умовах знайти досить складно. В зв'язку з цим на державному і місцевому рівнях необхідно більше уваги

«XXI century science. From theory to practice»

приділити можливостям розвитку як державно-приватного, так і муніципально-приватного партнерства, що дасть змогу залучити необхідну суму коштів на основі співфінансування програм підвищення фінансової грамотності населення разом з підприємцями та представниками бізнес-структур, залучивши до цього науковий потенціал вищих навчальних закладів економічного профілю та різноманітні громадські організації.

В сукупності такі заходи позитивно вплинуть на підвищення фінансової культури населення, рівня його обізнаності з фінансових питань, розширять можливості працевлаштування, довго і середньострокового планування особистих фінансів. В межах держави ефект буде відчутний при зростанні довіри населення до фінансових інститутів, зменшенні рівня безробіття та трудової міграції, зниженні витрат державного і місцевих бюджетів на соціальний захист малозабезпечених верств населення, збільшенні обсягу операцій на фінансовому ринку, підвищенні ефективності фінансової політики та забезпеченні фінансової безпеки.

Література:

1. Приходько Б. Стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України [Електронний ресурс] / Б. Приходько // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 2. – С. 11-16.
2. Птащенко Л.О. Підвищення рівня фінансової грамотності населення: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / Л.О. Птащенко, А.М. Шабардіна // Економіка і регіон. – 2014. – № 1. – С. 8-14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_1_4
3. Смовженко Т. Впровадження фінансової грамотності В Україні: сучасний стан і перспективи [Електронний ресурс] / Т. Смовженко, А. Кузнецова // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 9. – С. 8-16.
4. Юрій С.І. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // Фінанси України. – Київ, 2012. – № 2 (195). – С. 16-25.
5. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
6. USAID [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/our-work>

Samakhavets Maryia Pavlovna
 Associate Professor, PhD
 Finance Department
 Banking Faculty
 Polessky State University
 Pinsk, Belarus

THE DIRECTIONS OF AGRARIAN BUDGET FINANCING IN BELARUS

Annotation. The article outlines the importance of budget financing for the Belarusian agrarian sector. The main directions of agrarian budget financing in the Republic of Belarus and their tasks are considered.

Keywords: agrarian sector, financing, budget, state program.

Everybody knows, that state budget is a statement of the estimated revenues and estimated expenses of the government during a fiscal year. On the other hand, state budget is a plan of action for achieving quantified objectives and standard for measuring performance. Therefore, budget financing is very important for each sphere of public life and for each branch of national economy (tabl.1).

Table 1. State Revenues - Belarus, 2017 (%)

<i>№</i>	<i>Revenues</i>	<i>%</i>
1	General Public Services	25,3
2	Defense	3,5
3	Public Order and Safety	6,6
4	Economic Affairs	14,9
5	Environmental Protection	0,3
6	Housing and Community Amenities	5,5
7	Health	15,0
8	Recreation, Culture and Religion	3,3
9	Education	17,1
10	Social Protection	8,5
	Total Budget	100,0

Budget financing is especially significant for agrarian sector because of its particular qualities such as land resources using, production cycle duration and so on.

Budget financing of Belarusian agricultural sector is realized according to State Program for Agrarian Business Development in the Republic of Belarus 2016-2020 (Program). The Program was developed to form the market-based management and

«XXI century science. From theory to practice»

to improve the economic efficiency of the agrarian sector, to get better the quality and competitiveness of domestic agricultural and food products, as well as the.

The state program includes 12 subprograms, so describe the main directions of agrarian financing.

Subprogram 1: Plant growing, processing and sale of crop production - achieving the volume and structure of crop production to balance supply and demand for the most important types of products;

Subprogram 2: Selection and seed production - ensuring the production and sale volume of original and elite seeds by scientific organizations of modern highly productive varieties for the needs of the internal market;

Subprogram 3: Animal husbandry, processing and sale of livestock products - Achievement of volumes and structure of livestock products production, allowing to balance supply and demand for the most important types of agricultural products;

Subprogram 4: Brood business in animal husbandry - increase the number of dairy and specialized meat breeds cows, horses, birds and fur-bearing animals.

Subprogram 5: Fishery activities development - ensuring the production of pond and lacustrine-river fish, as well as valuable fish species;

Subprogram 6: Technical re-equipment and informatization of the agrarian sector - the structure of the machine and tractor base of agricultural organizations improvement and increase of using wide-spread soil cultivating and tillage sowing units, modular-type mowers, heavy-duty machines;

Subprogram 7: Engineering flood control measures - protection from floods in populated areas and agricultural lands in the most flood-prone areas of the Polesie region;

Subprogram 8: Preservation and use of reclaimed lands – Increasing of reclaimed agricultural lands productivity, creation and maintenance the optimal water regime for agricultural plants;

Subprogram 9: Structural changes in the agrarian sector - Financial condition of organizations improvement;

Subprogram 10: Development and support of small forms of management - Increasing of production volume of farm agricultural products;

Subprogram 11: Creation and development of production facilities for local raw materials and secondary products of the food industry processing - Development and efficiency increasing of food production, beverages and tobacco products;

Subprogram 12: Providing general conditions for the functioning of the agrarian sector - Creating conditions for the sustainable and dynamic development of the agrarian sector.

Total financing of the Program is 219197,41 mln BYN (chart 1).

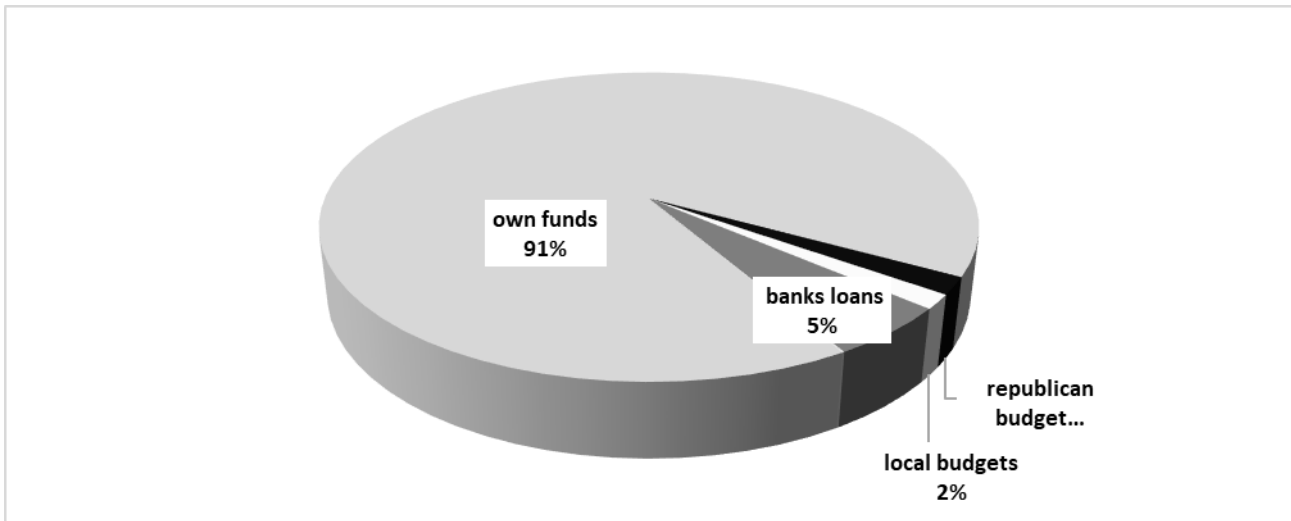

Chart 1. The Program financing - composition and structure, 2016-2020 (%)

As can be seen from cart 1, the main share in the financial support of the Program is occupied by the own funds. Budget financing of the Program is about 4% (republican and local budgets).

Directions of financing – TOP 3:

- 1/ Providing general conditions for the functioning of the agrarian sector
- 2 / Technical re-equipment and informatization of the agrarian sector
- 3/ Development of animal husbandry, processing and sale of livestock products

Consequently, more than half of all Program financial resources (without taking into account own funds) are planned for subprogram 12 "Provision of general conditions for the functioning of the agrarian sector ", more than 18% are planned for subprogramme 6 "Technical re-equipment and informatization of the agrarian sector" and more than 11% are planned for subprogramme 3 "Development of livestock, processing and marketing of livestock products".

In general, the Program is aimed at efficiency increasing of agricultural production and marketing of agricultural products and food, increasing their competitiveness, providing the domestic market with domestic agricultural products and food in necessary quantities and adequate quality.

To our mind, the implementation of the Program will create necessary business development conditions for Belarusian agrarian sector.

Bibliography:

1. State Program of agrarian business development in the Republic of Belarus 2016-2020 (approved by the Decision of the Council of Ministers of the Republic of Belarus of March 11, 2016 No. 196) [Electronic resource]. - System Consultant Plus. - Date of access: 08/05/2018.

Semenova Kateryna Danylivna

*PhD in Economics, associate professor of the department of economic analysis
Odessa National Economics University
Odessa, Ukraine*

Tarasova Krystyna Ihorivna

*PhD in Economics, lecturer of the department of statistics
Odessa National Economics University
Odessa, Ukraine*

THE STUDY OF THE PECULIARITIES OF THE ECONOMIC COMPLEX'S DEVELOPMENT IN PODOLSK

Семенова Катерина Данилівна

*к.е.н., доцент кафедри економічного аналізу
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна*

Тарасова Кристина Ігорівна

*к.е.н., викладач кафедри статистики
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ М. ПОДІЛЬСЬКА

Abstract. The paper analyzes the activity of enterprises of the business complex of Podolsk city during the last 5 years. The main positive and negative tendencies of development of separate branches of the city's economy are revealed. It is established that along with the improvement of the main indicators of activity of business entities, their number in recent years has significantly decreased.

Key words: business complex, entrepreneurship, business, profit, profitability, tendency.

Анотація. У роботі проведено аналіз діяльності підприємств господарського комплексу м. Подільська за останні 5 років. Виявлено основні позитивні та негативні тенденції розвитку окремих галузей економіки міста. Встановлено, що поряд із покращенням основних показників діяльності суб'єктів підприємництва, їх кількість в останні роки суттєво скоротилася.

Ключові слова: господарський комплекс, підприємництво, бізнес, прибуток, рентабельність, тенденція.

Місто Подільськ – місто, що об'єднує достатньо розвинені промисловий, господарський і транспортний комплекси, фінансову й соціальну інфраструктуру. Протягом останніх років робота господарського комплексу

міста супроводжувалася певними об'єктивними складнощами, властивими для загального стану національної економіки.

Підприємництво відіграє надзвичайно велику роль у добробуті міста і сприятливо впливає на його соціально-економічне становище, що обумовлено динамічним розвитком малого та середнього бізнесу. За останні 5 років прибутки місцевих об'єктів господарювання зросли на 40,0%, рентабельність їхньої діяльності виросла на 21,0%, а чисельність збиткових підприємств зменшилась майже вдвічі.

На кінець 2017 р. в місті було зареєстровано 1404 суб'єкти підприємницької діяльності: 11,7% з них склали юридичні особи, 88,3% – фізичні особи підприємці (рис. 1).

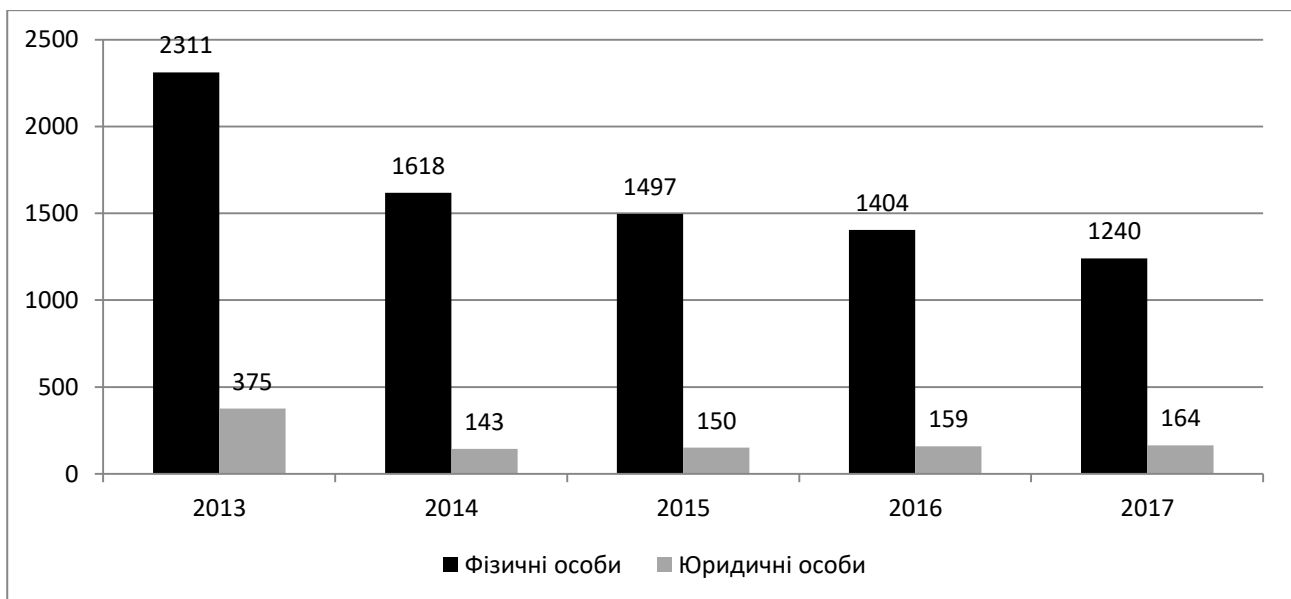

Рис. 1. Кількість суб'єктів підприємництва м. Подільська, 2013-2017 рр.

Як свідчать дані рисунку, протягом останніх років кількість суб'єктів підприємницької діяльності міста зменшилась на 47,7% або на 1282 одиниці. Це падіння свідчить про деякі негативні тенденції в розвитку бізнесу м. Подільська.

Однак є й позитивні зміни: прибутки деяких підприємств зростають, знижується частка підприємств, що отримали збиток (табл. 1). У той же час відмітимо, що рентабельність підприємств у порівнянні із 2013 р. дещо знизилася.

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств м. Подільська, 2013-2017 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	Темп приросту показника у 2016 р. порівняно з 2013 р., %	Попередні дані 2017 р.
Прибуток до оподаткування прибуткових підприємств, млн. грн.	16,7	11,5	21,8	20,0	19,8	24,1
Кількість підприємств, які отримали збитки, %	21,3	21,4	12,7	14,2	-33,3	12,4
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	6,7	3,5	8,4	4,3	-35,8	4,6

Найбільш прибутковими галузями підприємництва міста є оптова та роздрібна торгівля, тимчасове розміщення та організація харчування [1].

Промисловість м. Подільська представлена хлібозаводом, винзаводом, алкогольною компанією «Кристал», зерновим елеватором, зернопереробним підприємством, меблевою фабрикою, фірмою «Ріпекс» по виробництву перо-пухових виробів та міською друкарнею. Обсяг виробництва промислової продукції 2017 р. складає 96 млн. грн., що залишається майже на рівні 2016 р. (рис. 2).

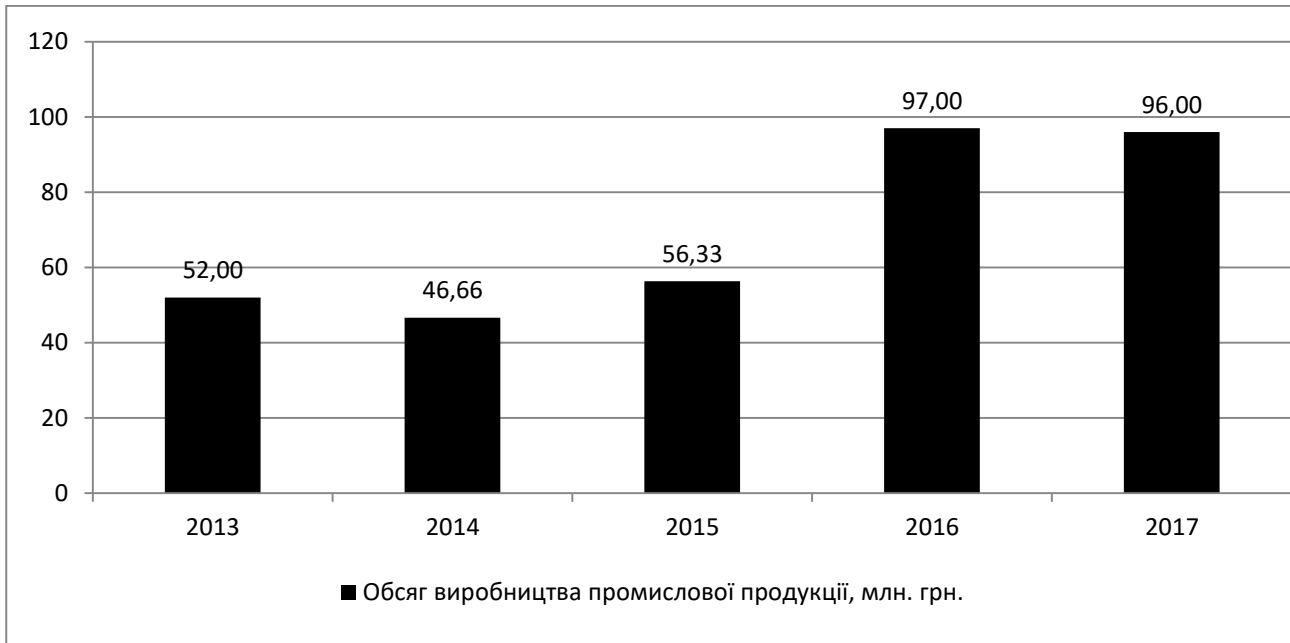

Рис. 2. Обсяги виробництва продукції промисловості м. Подільська, 2013-2017 рр.

Дані рисунка свідчать про те, що за останні п'ять років обсяг промислової продукції міста виріс майже в 2 рази, що складає близько 19% щорічного зростання. Варто звернути увагу на те, що більша частина цього зростання обумовлена зростанням цін, а не фактичним збільшенням обсягів випуску.

Подільськ виступає крупним транспортним вузлом трьох основних напрямлень України: на Одесу, Первомайськ та Жмеринку. У місті працюють залізнична станція за напрямками Київ, Одеса, Вінниця, Львів, Чернівці, Черкаси, Ковель, Ужгород, Харків, Хмельницький, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Москва та Мінськ, а також станція автовокзалу за напрямками на Київ, Одесу, Вінницю, Миколаїв, Балту, Ананьїв, Кишинів і Рибницю.

Останнім часом комплексу притаманні як позитивні (зростання середньої відстані перевезення та кількості перевезених вантажів), так і негативні тенденції (падіння кількості перевезених пасажирів і кількості поїздок автобусом). Наприклад, у 2016 р. порівняно з 2013 р. кількість вантажів, перевезених автомобільним транспортом, збільшилася на 640,2%, а кількість пасажирів автомобільного транспорту загального користування впала на 44,9% (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка показників руху транспорту м. Подільська

Показник	2013	2014	2015	2016	Темп зростання показника у 2016 р. порівняно з 2013 р., %	Попередні дані 2017 р.
Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис. тонно-км	8,2	176,7	67,3	60,7	640,2	68,1
Середня відстань перевезення тонни вантажу автомобільним транспортом, км	21	18	13	70	233,33	75
Кількість пасажирів автомобільного транспорту загального користування, тис. осіб	5858,2	5083,6	6476,4	3228,0	-44,9	3052,8
Кількість поїздок автобусом однієї особи в середньому за рік, од.	144	125	160	79	-45,1	74

Сфера надання торгівельних послуг та харчування міста розвивається під постійним впливом дестабілізуючих факторів, основним із яких є зниження купівельної спроможності мешканців, що негативно впливає на торгівельну мережу Подільська.

У 2017 р. місто налічувало 725 стаціонарних і напівстаціонарних об'єктів роздрібною торгівлі, що на 6,9% більше, ніж у минулому році. В оптово-роздрібній торгівлі зайнято 52,5% загальної кількості зайнятих у малому та середньому бізнесі міста. На кінець 2017 р. нараховувалось близько 3,2 тис. працюючих у сфері малого та середнього підприємництва або 41,9% всього зайнятого населення.

Фактична забезпеченість населення міста торговою площею в торгівельній мережі, крім ринків, складає 36,7 тис. кв. м, що в розрахунку на 1000 осіб перевищує діючий норматив майже в 3 рази. Фактична забезпеченість населення місцями в закладах ресторанного господарства складає 3082

посадочних місця, в розрахунку на 1000 осіб цей показник перевищує діючий норматив у 2 рази.

Обсяг роздрібного товарообігу 2017 р. складав 423,5 млн. грн., або 10403 грн. на одну особу (на 2,5% більше показника минулого року). Частка роздрібного товарообігу в обласному підсумку останніми роками залишається майже незмінною і коливається між 0,7% (2013 р.) та 0,8% (2017 р.). Оптовий товарообіг міста у 2017 р. складав 384,7 млн. грн. (10,8% зростання) або приблизно 0,5% від обласного обсягу. У його структурі товарообігу 94,7% припадало на продовольчі товари.

Підводячи підсумок проведеного аналізу відмітимо, що розвитку господарського комплексу міста Подільська є притаманними як позитивні, так і негативні тенденції зміни показників. Однак, вбачаючи характер більшості з них, ми можемо зробити висновок, що комплекс знаходиться на шляху поступової модернізації та розширення можливостей.

Література:

1. Програма соціально-економічного розвитку міста Подільська на 2018 рік : станом на 28.03.2018 / Подільська міська рада. – Офіц. вид. – Подільськ, 2018. – 99 с.

Tsyarkin Yury A.

*Doctor of economic sciences, professor
Managing the department of marketing
State university of land use planning
Moscow, Russian Federation*

Pakulin Serhij Leonidovich

*Doctor of sciences (Economics), academician Ukrainian Science Academy of
National Progress
Leading researcher
Department of economic problems of environmental policy and sustainable
development
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»
Kyiv, Ukraine*

Feklistova Inessa Sergeevna

*PhD in Economics, Associate Professor
Associate Professor of Department of Political Science and Public Policy
Faculty of state and municipal management and Economics the national
economy*

*Central Russian Institute of Management, Branch of RANEP
(The Russian Presidential Academy of National Economy and Public
Administration)*

Pakulina Hanna Serhiivna

*Student
Department of Accounting and Auditing
Economic Faculty
Ukrainian state University of railway transport
Kharkov, Ukraine*

IMPROVEMENT OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE REGION

Цыпкин Юрий Анатольевич

*доктор экономических наук, профессор
заведующий кафедрой маркетинга
Государственный университет по землеустройству
г. Москва, Россия*

Пакулин Сергей Леонидович

*доктор экономических наук, академик УАННП
ведущий научный сотрудник
отдел экономических проблем экологической политики и устойчивого
развития
Государственное учреждение*

*«Институт экономики природопользования и устойчивого развития
Национальной академии наук Украины»
г. Киев, Украина*

Феклистова Инесса Сергеевна

кандидат экономических наук, доцент

доцент кафедры политологии и государственной политики

*факультет государственного и муниципального управления и экономики
народного хозяйства*

*Среднерусский институт управления – филиал ФГБОУ ВО «Российская
академия народного хозяйства и государственной службы при
Президенте РФ»*

г. Орел, Россия

Пакулина Анна Сергеевна

студентка

кафедра учета и аудита

экономический факультет

*Украинский государственный университет железнодорожного
транспорта*

г. Харьков, Украина

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА РЕГИОНА

Abstract. The authors substantiate the classification of methods and tools of state regulation of economic development at the regional level. The system of goals and objectives of state regulation of the agricultural sector of the region's economy is substantiated.

Keywords: agricultural sector, state regulation, regional economy.

Аннотация. Авторами обоснована классификация методов и инструментов государственного регулирования экономического развития на региональном уровне. Обоснована система целей и задач государственного регулирования аграрного сектора экономики региона.

Ключевые слова: аграрный сектор, государственное регулирование, региональная экономика.

Актуальной научной задачей является совершенствование государственного регулирования экономического развития в аграрном секторе региональной экономики. Аграрный сектор имеет особое значение в экономике страны [1, с. 27]. В процессе реформирования произошли коренные социально-экономические преобразования в аграрном секторе. В сложившейся ситуации повышается актуальность научных исследований, посвященных совершенствованию государственной аграрной политики и повышению

эффективности государственного регулирования аграрного сектора. По нашему мнению, государственное вмешательство в рыночную экономику необходимо. Это подтверждает обобщение накопленного зарубежного и отечественного опыта преобразований. Стратегическая цель государственного регулирования – возобновление экономического роста. Государственное регулирование экономического развития в аграрном секторе экономики нами рассматривается как способ направленного и координирующего воздействия на участников сельскохозяйственного производства.

Аграрный сектор экономики переживает сейчас самый трудный период в своем развитии. Одна из главных причин недостаточного роста агропромышленного производства – утрата управляемости со стороны государства процессами, происходящими в аграрном секторе. Так называемые реформаторы считали, что рынок все отрегулирует, ликвидирует диспаритет цен и сделает экономику эффективной. Но десятилетний опыт реформирования говорит об обратном.

Реформа аграрного сектора экономики является исключительно сложным процессом, диалектически связанным с рыночными реформами в национальном хозяйстве страны в целом. Исследования ученых показали, что в основу методологии аграрного реформирования необходимо положить институциональный подход, который понимается как система принципов преобразования аграрной сферы, направленных на изменение базисных составляющих ранее существовавшего аграрного строя (форм собственности, форм хозяйствования и экономических укладов на селе), посредством: учета специфики отечественных институтов-условий; воздействия через институты-факторы; в) воздействия посредством институтов-механизмов

Понятие «институт» (от лат. *institutum* - установление, учреждение) первоначально было почерпнуто социологией из юриспруденции как обозначение «совокупности норм права, регулирующих социально-правовые отношения в различных сферах общества». В связи с закономерным развитием социальной деятельности индивидов трактовка его становится более широкой – как «элемента социальной структуры, исторической формы организации и регулирования общественной жизни – совокупности учреждений, норм, ценностей, культурных образцов, устойчивых норм поведения». В качестве пояснения данной точки зрения, можно констатировать, что институциональный подход, как основа аграрных преобразований, предполагает воздействие на процесс реформирования, прежде всего, через такие институты, как «государство» и «рынок» (институты-факторы).

Государство, как инициатор реформ, должно не только организовать реализацию всех намеченных мероприятий по реформированию, но и обеспечить, с одной стороны, адаптацию сельских товаропроизводителей к условиям рынка, а с другой – приспособление рыночных структур к нуждам села.

Институты-механизмы (законы, программы, планы, инструкции, положения, регламенты и т.п.), направленные на обеспечение процесса аграрного реформирования, также в значительной степени являются прерогативой государства. Однако часть из них разрабатывается и реализуется на уровне регионов, территориальных образований и сельскохозяйственных предприятий. Наконец, любые мероприятия по реформированию не достигнут цели, если не будут учитывать особенности институтов-условий, то есть обычаи и традиции крестьянства, стереотипы его экономического поведения.

Применение теории институционализма позволило определить сущность аграрной реформы как главного института-механизма, корректирующего или прерывающего естественный ход эволюционного развития и выступающего в качестве сложной иерархической системы с подсистемами формирующихся новых аграрных отношений и новых аграрных структур. Такой подход дал возможность установить роль и место аграрной реформы в системе социальных и экономических институтов. Все это позволяет рассматривать институциональный подход в качестве основы методологии аграрного реформирования.

По нашему мнению, основными направлениями государственной политики в аграрном секторе на современном этапе развития экономики должны стать: 1) совершенствование рыночного экономического механизма, включающее повышение эффективности функционирования агропродовольственного рынка, развитие рыночной инфраструктуры, рыночная модернизация внутрихозяйственного механизма; 2) проведение структурных, институциональных реформ на селе, предполагающих структурные преобразования, мониторинг банкротства, оптимальный размер фермерских хозяйств, развитие всех форм кооперации, создание агропромышленных интегрированных объединений вертикального и горизонтального типов; 3) завершение формирования рынка сельскохозяйственных земель, создание земельного кадастра, эффективного ценового механизма продаж, введение единого сельскохозяйственного налога, государственный контроль и охрана плодородия почв; 4) реформирование бюджетной и налоговой политики государства, направленных на финансирование отдельных отраслей и мероприятий сельского хозяйства, уменьшение налогооблагаемой базы, сокращение числа налогов, предоставление налоговых льгот; 5) техническое и технологическое обновление аграрного сектора посредством ускорения инвестиционных и инновационных процессов, преследующее целью внедрение ресурсо- и энергосберегающих технологий, повышение мотивации инвесторов, эффективности инвестиционных проектов, формирование научного и инновационного потенциалов; 6) формирование эффективной системы внешнеэкономических отношений, направленной на стимулирование экспортеров продукции, содействие развитию конкурентных преимуществ национального аграрного сектора; 7) создание системы информационного обслуживания сельскохозяйственных товаропроизводителей, отвечающей

«XXI century science. From theory to practice»

современным требованиям, доступной участникам рынка, соответствующей приоритетным изменениям аграрной политики государства; 8) повышение квалификации специалистов, занятых в аграрном секторе; 9) развитие социальной сферы села, преодоление бедности, восстановление системы среднего и профессионального образования, здравоохранения, культурного и бытового обслуживания населения; 10) охрана агроэкосистемы, направленная на сохранение естественных ландшафтов, биологического разнообразия, оптимизацию производственного использования земель.

Нестабильность ситуации в аграрном секторе экономики, его важность для экономического развития региона и обеспечения населения качественной сельскохозяйственной продукцией подчеркивает актуальность научной разработки стратегии эффективного хозяйствования и землепользования аграрного сектора региона. Она должна представлять собой не перечень популистских целей, а развернутый план устойчивого развития с указанием конкретных мероприятий по каждому инструменту регулирования со стороны государства. Необходима корректировка аграрной политики, представляющей собой систему целей, принципов, методов и инструментов государственного вмешательства в экономику региона, которые в совокупности обеспечат повышение эффективности предпринимательской деятельности в аграрном секторе региона.

Литература:

1. Pakulin, S.L., Feklistova, I.S., Tsyarkin, Y.A. & Pakulina, A.A. (2017), "Sustainable development of the agricultural sector of the regional economy", Proceedings of II International scientific conference "Innovations in science and technology", Oct 31, 2017. London, SI Universum, 2017. pp. 25–34.

SECTION 3. Philosophy

Danylova Tetiana Viktorivna
PhD in Philosophy, Associate Professor
of the Department of Philosophy
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

**THE ONTOLOGICAL STATUS OF THE MEDIATOR CHARACTER
IN LITERATURE NARRATIVES**

Данилова Тетяна Вікторівна
кандидат філософських наук
доцент кафедри філософії
Національного університету біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

**ОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ПЕРСОНАЖА-МЕДІАТОРА В
ЛІТЕРАТУРНИХ НАРАТИВАХ**

Summary. This paper attempts at analyzing the specificity of mediator character in literature narratives, such as “Panchatantra” and its receptions “Kalilah and Dimnah” and “Stefanit and Ihnilat”.

Key words: mediator, mediative structure, myth, archetype, binary oppositions.

Анотація. У статті здійснено спробу проаналізувати специфіку персонажа-медіатора в літературних нарративах, таких як «Панчатантра» та її рецепції «Калілі і Дімна» та «Стефаніт і Іхнілат».

Ключові слова: медіатор, медіативна структура, міф, архетип, бінарні опозиції.

Incorporation of cultural patterns in the narratives contributes to the formation of the cultural space within the more general field of social space and allows the participants of a certain culture to understand the diverse contexts of their own life experience [2]. Narrative acts as a set of rules that includes commonly agreed and successfully operated patterns within a given culture. It is an open and flexible model of the world and a model of the individual “I” by means of which people construct themselves as a part of their own world [1]. Narrative stories reflect the perception of the world that is always filled with interesting and surprising stories. Perception of the world in the form of a narrative is inherent in the very specifics of the human thinking. Among the most famous literary narratives that structured cultural

experience of different nations are the framed story “Panchatantra” and its receptions “Kalilah and Dimnah” and “Stefanit and Ihnilat”.

With the decline of the archaic consciousness that perceived any object as not equal to itself but as a part of the other objects [3], narrative structures emerged. Shift to logical thinking was characterized by creation of narrative stories. Focusing on them, people organized and comprehended their experience, their place in the world – the world where “life” was a desirable goal and “death” was something to be escaped at any cost. Human consciousness deeply perceives “life – death” opposition and wants to overcome or at least mitigate it.

In “Panchatantra” instead of the binary opposition “Life – Death” we see its metaphor — Bull and Lion, herbivore (metaphor for life) and carnivore (metaphor for death). In real nature they meet only when hunting and fighting. In our stories they live in harmony and mutual understanding for a long time. It is not a narrator’s dream of the “eternal peace”, it is a desire to overcome the antinomy of life and death inherent in human consciousness.

A myth deals with oppositions and seeks to neutralize them. Thus, a myth serves as the logical tool to overcome the fundamental contradictions. This is carried out by introducing a mediator. Two poles, two extreme points are unambiguous; ambiguity “occurs” at an intermediate stage only. Shift from one point to another is impossible directly — for this we need a mediator. Prominent French anthropologist and philosopher C. Levi-Strauss revealed the nature of trickster character. If direct transition from one extreme point to another is not possible (like “Life – Death” opposition), they can be replaced by the other two – plant and animal kingdom, herbivores and carnivores. These oppositions are mediated by a zoomorphic creature that feeds on carrion and has a dual nature. A mediator is seen as a compromise between herbivores and carnivores that embody the antinomy of life and death.

Thus, the mediative structure arises [4]. This mediator is a trickster — bipolar character (good and evil at the same time). The ambivalence of a trickster is due to his mediative nature that must be overcome. C. Levi-Strauss studied the myths of South American Indians, where raven or coyote act as a trickster. In Indo-European epos jackal (in our case) or fox plays this role. This is confirmed in the script: jackal Damanaka acquainted Bull (herbivore) with Lion (predator) and his friend Karataka noticed that Damanaka joined “the grass eater and the Lord” [5].

Instead of a binary opposition “Life – Death” we have got a ternary model “Bull – Jackal – Lion”. Herbivore Bull and carnivore Lion act as the metaphor of Life and Death. Jackal is a mitigation of this and the related antinomies. He eats carrion, and this is a compromise between herbivores and predators (metaphor for life and death). Thereby the function of jackal is the reconciliation of antinomies of human existence.

Mediative structure makes it possible to determine the ontological status of the narratives’ characters. Lion and Bull are poles, extreme points, jackal is a mediator. When the story opened, jackals Karataka and Damanaka were away from the royal court because there was the only one member of a binary opposition – Lion. Since

each member of a binary opposition gets its meaning in the contrast with the other member, jackals can not perform their mediative function: it does not exist ontologically (there is no opposition). When Bull appeared, this function was actualized and ternary structure that mitigated polarities came to light. Damanaka initially promoted interaction between Bull and Lion: it was profitable for him. This created a balance of forces, natural ontological situation. But Lion's behavior became unnatural, being Bull's friend he "behaved like herbivore" [5]. Two extreme points coincide and the mediator is no longer needed. A union of life and death as the implementation of the principle *coincidentia oppositorum* suddenly emerged. This is difficult to comprehend through the lens of binary oppositions inherent in human thinking. It is a violation of the order of being. Jackals are "out of business", the opposition has been overcome without them. Hence, it's necessary to destruct this unnatural friendship and to restore the usual order of being. However, Bull died through Damanaka's intrigues. There are no more oppositions and the mediator is not needed again. This is the end of the story about Bull, Lion and jackals in Indian "Panchatantra" — the oppositions do not exist and there is nothing to mediate. In Arabic version "Kalilah and Dimnah" its author Ibn al-Muqaffa added a chapter devoted to the trial of Dimnah (Damanaka). It was borrowed by Greek and Slavic versions of "Stefanit and Ihnilat". As a result, both jackals died because they had nothing to mediate. Ontologically they are useless within the destroyed mediative structure and from the ethical point of view they should be punished.

References:

1. Brockmeier, J. (2001). Narrative: Problems and promises of an alternative paradigm / Narrative and Identity: Studies in autobiography, self and culture / In J. Brockmeier & D. Carbaugh (Eds). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, pp. 39-58.
2. McCalman, I. (Undated). Cultural History and Cultural Studies: the linguistic turn five years on. [Online], Retrieved from http://www.nla.gov.au/events/history/papers/Iain_McCalman.html
3. Levy-Bruhl, L. (1936). Primitives and the Supernatural. London: Routledge.
4. Levy-Strauss, C. (1974). Structural Anthropology. Basic Books.
5. Pandit Vishnu Sharma (1991). Panchatantra. Rupa & Co.

SECTION 4. Philology

Koziarevych-Zozulia Liana

Associate professor

Kyiv National Linguistic University

THE LINGUISTIC SPHERE OF FASCINATION

Annotation. The article deals with the term “fascination” and the ways of its expression in language and speech. Fascination is a new modern term. It has an applied nature in all spheres of human activity: advertising, politics, business, etc. All our life is penetrated with fascination. To be a successful communicator it is necessary to be able to fascinate. But how? In this context we assume fascination to be the core of any communication. It cannot be analyzed separately from language. Therefore we present a linguistic research of fascination. The aim of the article to prove the importance of fascination and illustrate verbal and nonverbal means of fascination. We have singled out the whole corpus of vocabulary from English texts.

Key words: fascination, fascinate, language, lexical means, nonverbal means.

First of all, it is necessary to define the notion fascination. Fascination is the state of being greatly interested in or delighted by something [3]. Fascination is something that fascinates people [1; 2]. In the gender conversation fascination is expressed by the following classes of lexical means directly:

1. Interpersonal words of positive emotional relations: (a) affection (to adore, to admire, to worship, to appreciate, to approve, to glorify, to honour, to like, to love etc.); (b) respect and honour (to respect, to attend, to esteem, to value, to recognize, to regard, to revere, to reverence, to apprise, to cherish, to consider, etc.); (c) trust (to trust, to believe, to confide, to hope etc.)

2. Words that denote a psychological comfort: to support, to encourage, to sympathize, to cooperate, to assist, to help, to tolerate, to reinforce, to approve, to comfort, etc.;

3. Positive emotional and evaluative words: accommodating, adept, admirable, adventurous, animated, amusing, apt, astute, attractive, beneficial, brilliant, candid, capable, captivating, challenging, charming, cheerful, clever, comfortable, competent, concerned, consistent, cooperative, creative, credible, dazzling, decisive, diplomatic, dynamic, educated, effective, electrifying, elevating, emotional, engaging, enjoyable, enriching, enterprising, entertaining, enthralling, enthusiastic, expressive, extraordinary, fabulous, fantastic, fascinating, favourable, finest, flexible, genial, gentle, genuine, gripping, hearty, helpful, honest, humble, humorous, ideal, imaginative, immaculate, impressive, influential, ingenious, inspiring, intense, intriguing, inviting, jovial, kind, knowledgeable, lively, marvellous, masterful, meaningful, mesmerize, mischievous, natural, notable, noteworthy, noticeable, opportune, optimistic, outgoing, passionate, penetrating, perceptive, perky,

personable, persuasive, placid, plausible, playful, pleasant, pleasing, plentiful, powerful, praiseworthy, probable, professional, profound, progressive, rational, realistic, reasonable, receptive, reflective, relevant, remarkable, resourceful, successful, suggestive, superior, supportive, surpassing, sympathetic, tactful, talented, tangible, tender, thorough, thoughtful, thrilling, timely, titillating, transparent, tremendous, tricky.

Indirect lexical means of fascination are:

(1) words of interpersonal contact: greetings, addresses;

(2) emotive adverbs: absolutely, abundantly, actively, admiringly, affectionately, agreeably, amazingly, anxiously, appreciably, beautifully, blissfully, brightly, brightly, brilliantly, briskly, candidly, charmingly, cheerfully, cheerfully, chiefly, closely, colorfully, comfortably, cozily, compassionately, completely, considerably, considerately, continually, continuously, coolly, crazily, curiously, curiously, cutely, daily, dearly, decently, deeply, deliberately, delicately, delightfully, delightfully, eagerly, eagerly, earnestly, efficiently, elaborately, elegantly, eloquently, emotionally, endlessly, energetically, enjoyably, enormously, enormously, enthusiastically, entirely, especially, essentially, eternally, eventually, evermore, evidently, evocatively, exactly, exceedingly, exceptionally, excitedly, excitingly, exclusively, explicitly, expressly, extensively, externally, extra, extraordinarily, extremely, fairly, faithfully, fashionably, fatally, favorably, ferociously, fervently, fondly, Frankly, freely, fully, generously, gently, genuinely, genuinely, gladly, gleefully, gracefully, gracefully, graciously, gratefully, greatly, handsomely, happily, harmoniously, hastily, healthily, heartily, helpfully, highly, honestly, hugely, humorously, hungrily, hurriedly, hysterically, imaginatively, immeasurably, immediately, immensely, impatiently, impressively, indeed, intelligently, intensely, intently, interestingly, joyfully, joyfully, joyously, jubilantly, justly, keenly, kiddingly, kindheartedly, kindly, knowingly, knowledgeably, lively, longingly, loudly, lovingly, loyally, luckily, luxuriously, magically, majestically, markedly, meaningfully, measurably, merrily, merely, mightily, more, moreover, mostly, much, mysteriously, obediently, obligingly, openly, optimistically, overconfidently, particularly, passionately, patiently, perfectly, perpetually, persistently, personally, persuasively, playfully, poetically, politely, positively, powerfully, prettily, properly, proudly, puzzlingly, quietly, quite, quizzically, readily, really, reasonably, reassuringly, reliably, remarkably, remarkably, repeatedly, responsibly, respectably, respectfully, rightfully, sedately, shakily, significantly, silently, sincerely, skillfully, softly, solely, solemnly, specially, specifically, spectacularly, spiritually, splendidly, splendidly, startlingly, stealthily, still, strenuously, stylishly, substantially, subtly, suddenly, sufficiently, suitably, surely, surprisingly, sweetly, sympathetically, tenderly, tensely, terribly, thoroughly, thoughtfully, too, totally, touchingly, tremendously, truly, truthfully, ultimately, unbelievably, unexpectedly, unquestionably, urgently, utterly, very, victoriously, vigorously, visibly, visually, vivaciously, voluntarily, warmly, whole-heartedly, willfully, willingly, wisely, wonderfully, worriedly, worthily, zealously, zestfully;

«XXI century science. From theory to practice»

(3) persuasive words: abash, abate, abdicate, abduce, aberrate, abhor, abide, abjure, ablate, abnegate, abolish, abridge, abrogate, absolve, absorb, absquatulate, abstain, absterge, accede, accelerate, accentuate, accept, acclimate, accommodate, accomplish, accost, acerbate, achieve, acquiesce, acquire, actualize, actuate, adapt, adduce, adjust, administer, admonish, adopt, adulterate, adumbrate, advise, advocate, affect, affirm, agglomerate, aggrandize, alert, align, allay, allege, alleviate, alliteration, allocate, allow, amplify, analyze, anodyne, anticipate, appertain, approve, arrange, arrogate, articulate, ascertain, assemble, assess, assimilate, assist, assuage, attain, attune, augment, augur, authenticate, authorize, abide, accredit, afflict, appease, aspire, bewail, converge, crave, dread, elate, endeavor, feign, flog, flush, forfeit, frolic, inflict, mangle, thrill, enmesh, ennoble, ensure, entreat, envisage, envision, epitomize, equivocate, eschew, espouse, establish, esteem, etiolate, evince, evoke, exacerbate, exalt, exceed, excel, excogitate, exculpate, execrate, exemplify, exhort, expatiate, expedite, experiment, expiate, explicate, expostulate, expunge, expurgate, extend, extol, extrapolate, extricate, facilitate, focus, forsake, fulfill, generate, gentrify, imbibe, imbue, impose, etc.

"She was," he proclaimed, "so extraordinarily beautiful that I nearly laughed out loud. She... [was] famine, fire, destruction and plague... the only true begetter. Her breasts were apocalyptic, they would topple empires before they withered... her body was a miracle of construction... She was unquestionably gorgeous. She was lavish. She was a dark, unyielding largesse. She was, in short, too bloody much... Those huge violet blue eyes... had an odd glint... Aeons passed, civilizations came and went while these cosmic headlights examined my flawed personality. Every pockmark on my face became a crater of the moon."

Nonverbally, fascination is demonstrated by:

Nominations that denote fascinating voice: fascinatingly alluringly, appealingly, attractively, bewitchingly, captivately, charmingly, compellingly, delightfully, enchantingly, engagingly, engrossingly, enticingly, glamorously, grippingly, intriguingly, irresistibly, ravishingly, rivetingly, seducingly, seductively, etc.

Nominations that denote fascinating look: to see, to contemplate, to glance, to look, to scan, stare, to view, watch etc. with fascination, (allurement, appeal, attraction, charm, enchantment, enthrallment, lure, magic, magnetism, obsession, piquancy, power, pull, sorcery, spell etc).

Nominations that denote fascinating facial expression: fascinating, alluring, attractive, appealing, interested, beatific, blissful, coy, flirtily playful, ecstatic, delighted, staring, glancing, glaring, glowing, radiant, mysterious, mild, easygoing, bright, happy, expressive, luminous, beaming, effulgent, gleaming, glittering, cheerful, joyful, shining, smiling, sunny, admirable, bewitching, charming, dazzling, delightful, divine, enticing, graceful, magnificent, pleasing, stunning, taking, ablaze, vivid etc.

Nominations of fascinating body language: agile, ample, angular, anorexic, awkward, barrel-chested, big, brisk, broad, bulbous, bulging, compact, corpulent,

curvy, delicate, elephantine, elongated, emaciated, fast, firm, fit, flabby, generous, giant, goliath, graceful, herculean, huge, hulking, hurried, husky, immense, massive, mighty, ponderous, sizable, slow, soft, solid, unhurried etc.

These nonverbal signals of fascination are observed in the discourse of flirt: Liz tossed her hair, swayed her hips, arched her feet, giggled, gazed wide-eyed, flicked her tongue over her lips and extended that apocalyptic chest, and that Dick, for his part, arched his back, stretched his pecs, imperceptibly swayed his pelvis in a tame Elvis performance, swaggered, laughed loudly, tugged his tie and clasped the back of his neck, which had the thoroughly engaging effect of stiffening his stance and puffing his chest.

The moment of fascination, in fact, mimics a kind of brain damage. At the University of Iowa, it has been found that people with damage to the connection between their limbic structures and the higher brain are smart and rational-but unable to make decisions. They bring commitment phobia to a whole new level. In fascination, we don't stop and think, we react, operating on a "gut" feeling, with butterflies, giddiness, sweaty palms and flushed faces brought on by the reactivity of the emotional brain. We suspend intellect at least long enough to propel us to the next step in the mating game-flirtation.

'I can't tell you why I was attracted to her the instant she walked into my office, It was chemistry. We both flirted and we both knew it would lead nowhere. I'm happily married.'" The statement is almost stupefyingly commonplace, but also instructive. Each of us "turns on" not to mankind or womankind but to a particular member of the opposite sex. Certain stances, personal styles, gestures, intimations of emotional compatibility, perhaps even odors, automatically arouse our interest because they not only instantly advertise genetic fitness but they match the template of Desired Mate we all carry in our mind's eye.

It's no secret that the brain's emotionally loaded limbic system sometimes operates independently of the more rational neocortex, such as in the face of danger, when the fight-or-flight response is activated. Similarly, when the matter is sex-another situation on which survival depends-we also react without even a nod to the neocortex. Instead, the flirtational operating system appears to kick in without conscious consent.

Thus fascination is equally found both on the verbal and nonverbal level of language.

Literature:

1. Hogshead S. How the World Sees You: Discover Your Highest Value Through The Science Of Fascination / Sally Hogshead. – New York: Harper Collins Publishers, 2014. – 427 p.
2. Hogshead S. How to Fascinate / Sally Hogshead. – New York: Harper Collins Publishers, 2010. – 156 p.
3. Kavar J. Reading Nonverbal Signs Of Men In Flirting /Jules Kavar. – L. : BookSurge Publishing, 2001. – 335 p.

Melkumova Tetiana Volodymyrivna
Candidate of philological sciences, Senior Lecturer
Department of Engineering Pedagogy and Language Training
Faculty of Information Technologies
State institution of higher education «Kryvyi Rih National University»
Kryvyi Rih, Ukraine

AFFIRMATIVE FUNCTION OF THE RHETORICAL FIGURES IN THE MASS MEDIA TEXTS

Мелкумова Тетяна Володимирівна
канд. філол. наук, старший викладач
кафедра інженерної педагогіки та мовної підготовки
факультет інформаційних технологій
Державний вищий навчальний заклад
«Криворізький національний університет»
Кривий Ріг, Україна

СТВЕРДЖУВАЛЬНА ФУНКЦІЯ РИТОРИЧНИХ ФІГУР У МАС- МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ

Annotation. In the search are presented the results of the analysis of written mass media texts for revealing the affirmative function of statements; the object of the study is rhetorical figures.

Key words: affirmative function, the rhetorical figure, mass media text.

Анотація. У розвідці подано результати аналізу писемних мас-медійних текстів щодо виявлення стверджувальної функції висловлювань; об'єктом дослідження є риторичні фігури.

Ключові слова: стверджувальна функція, риторична фігура, мас-медійний текст.

У комунікативній лінгвістиці мову розглядають як діяльність з обміну різноплановою інформацією для досягнення позакомунікативних і комунікативних завдань, для забезпечення соціального життя людей, їхньої взаємодії в суспільстві. Н. Слюсарева переконана, що функційність є якістю, без якої мовленнєва одиниця не може бути самою собою. З-поміж комунікативно-прагматичних функцій виокремлюють стверджувальну функцію, що її виконує висловлювання, у якому мовець реалізує певне істинне (з позицій мовця) переконання [2, с. 115–116]. Предметом нашого дослідження є стверджувальна комунікативно-прагматична функція, її експліцитний або імпліцитний вияви у висловлюваннях.

Об'єктом розвідки обрано риторичні фігури мас-медійного мовлення, дослідження особливостей якого набуває все більшої актуальності через політичне забарвлення більшості текстів, гостроту тематики, а також завдяки охопленню численної аудиторії різними шляхами розповсюдження (усні мас-медійні тексти, друковані, мережеві тощо). Існує багато класифікацій риторичних фігур (І. Гальперін, М. Кузнець і Ю. Скребнєв, О. Пономарів, Б. Тошович та ін.). Лінгвісти, що працюють у царині риторики, розглядають більшість стилістичних фігур як риторичні. Так, Є. Ключєв пропонує розлогу класифікацію, що містить 81 троп і фігуру. Основною причиною неоднорідності класифікацій є різні підстави, спираючись на які дослідники різних сфер – лінгвістики, риторики, поезики – вибудовують свої системи. Під риторичними фігурами ми розуміємо фігури умовно-діалогічного характеру. Це антипофора (запитання та відповідь), риторичні вигук, заперечення, звертання, оклик, питання, ствердження [1, с. 180].

Зі стверджувальною метою в публіцистичному мовленні активно функціонують риторичні фігури: 1) риторичне ствердження: У Сполучених Штатах десятки тисяч людей вийшли на акції протесту у великих містах і аеропортах, щоб висловити свою незгоду з антимиграційним указом Трампа. «Це атака на саму основу нашої демократії!» – сказала сенатор із Массачусетсу Елізабет Воррен, яка приєдналась до демонстрантів у Бостонському аеропорту (газ. «Україна молода», 31.01.2017); Не можна сказати, що не було спроб сплинути на той негативний процес, який тоді набирав обертів. Спроби чинилися, та ще й які! (ж-л «Дніпро», 2006, № 9–10, с. 117); 2) риторичний оклик: Ми – єдиний український народ. Ми разом і ми знаємо, що наш вибір зміцнить нашу єдність! (газ. «Україна молода», 26.10.2004); Але ж була у пострадянських країнах ще й ваучерна приватизація! Так, була (ж-л «Сучасність», 2001, № 11, с. 80) – стверджувальне значення оклику посилює епіфонема Так, була; 3) риторичне звертання: Зійшов «геноцид нації» на президентську посаду по наших, по байдужо підставлених йому спинах. Хто каже, що його спина там не було? Була, друже, була (ж-л «Сучасність», 2010, № 5, с. 165) (у взаємодії з обрамленням).

Риторичне питання інколи імпліфікує впевненість публіциста у стверджуваному: 1) Ви ж не будете заперечувати, що Україна 2004-го була радянською, колоніальною, сателітною квазідержавою? (ж-л «Сучасність», 2010, № 5, с. 166) – так, була: до такого висновку підводить реципієнтів автор тексту; 2) Але хіба є щось неможливе для тих, хто маніпулює нашою свідомістю? (газ. «Україна молода», 28.06.2018) – ні, немає: виринає у свідомості адресата закладена автором ідея-відповідь.

Завдяки особливостям організації антипофори авторам нескладно висловлювати стверджувальну думку в межах цієї фігури, наприклад: Цікаво, а чи не виникало подібних поривів у наших міністрів? Мабуть, ні (газ. «Україна молода», 12.08.2003). Усупереч наявності заперечувальної частки ні речення-відповідь виконує стверджувальну функцію (не виникало). Питальне речення

«XXI century science. From theory to practice»

реалізує репрезентативну й експресивну функції, оскільки мовець констатує свою зацікавленість. Повідомлення завуальоване питальною формою речення, тому є імпліцитним. Подібним чином реалізується функція ствердження й у такому інформаційному контексті: Чи можливо було всі їх [42 питання] обговорити і вирішити належним чином? Звичайно, ні (газ. «Свобода слова. Час 2000», 11.03.2005).

Адресант нерідко стверджує у формі риторично-питального речення, наприклад: Готуючись до вшанування пам'яті Леоніда Ілліча з нагоди його 100-річного ювілею, можновладці Дніпродзержинська обговорювали ідею присвоєння імені видатного земляка якійсь вулиці або місцевому парку відпочинку. Отож «брежнєвіана» триває? (газ. «Україна молода», 12.05.2007). Мовець переконаний, що так, «брежнєвіана» триває. Стверджувальну функцію виконує усичене риторичне питання: Чи не час Україні почепити оберіг?.. (газ. «Персонал плюс», 15.03–21.03.2007). Зрозумілою адресатам є думка так, час почепити оберіг. Мовець імпліцитно підтверджує факт порушення в такому риторичному питанні: Тож виходить, допущено ще одне грубе порушення підготовки об'єкта до виставляння на торги? (газ. «Батьківщина», 08.05.2008). Водночас зі змісту питання стає зрозумілим, що вже були порушення (ще одне порушення, актуалізаційна субінформація). Стверджувальну функцію виконують і такі контактні риторичні оклик і питання: Народ неначе сам не розуміє і не знає, як йому живеться! Можливо, урядовцям зрозумілішу картину дають статистичні дані? (газ. «Вісті Придніпров'я», 01.10.2009); Люди не вгамовуються й обурено вигукують, мовляв, «то хтось приїде й одержить землю, а я живу в селі і мені не можна?», «поле перейде до іншого власника, якому начхати на проблеми нашого села!» (газ. «Україна молода», 16.08.2016).

Виявлено, що в мас-медійних текстах функція ствердження виконується переважно імпліцитно. Стверджувальною є незначна кількість риторичних висловлювань з-поміж виявлених у мас-медійних текстах. Взаємодія різноманітних стилістичних фігур увиразнює висловлювання-ствердження. Загалом комунікативно-прагматичні дослідження є перспективними, оскільки сприяють розумінню експліцитної та імпліцитної складових мовлення.

Література:

1. Мелкумова Т.В. Поліфункційність риторичних фігур / Т.В. Мелкумова // Психолінгвістика : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2012. – Вип. 11. – С. 179-183.
2. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика : монография / Иван Павлович Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.

SECTION 5. Geographical sciences

Yermakov Viacheslav

*Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine*

**SPACE-TIME AREAS OF SETTLEMENT OF TERRITORY OF
POLTAVA REGION IN THE PERIOD OF REKOLONIZATION (XVI-
BEGINNING OF XX CENTURY)**

Єрмаков Вячеслав Володимирович

*кандидат географічних наук, доцент
кафедра географії та методики її навчання*

історичний факультет

Полтавський національний педагогічний університет

імені В.Г. Короленка

м. Полтава, Україна

**ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ АРЕАЛИ ЗАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ
ПОЛТАВЩИНИ У ПЕРІОД РЕКОЛОНІЗАЦІЇ (XVI-ПОЧАТОК XX СТ.)**

The article deals with the issues of formation of the system of settlements of the Poltava region are considered, the main habitats of its territory are distinguished and characterized.

Key words: areas of settlement, stages of settlement, settlement system, recolonization, Poltava region.

У статті розглядаються етапи формування системи поселень Полтавської області, виділяються та характеризуються основні ареали заселення її території.

Ключові слова: ареали заселення, етапи заселення, система розселення, реколонізація, Полтавщина.

Порівняння сучасної географії поселень Полтавщини з відповідними археологічними даними та більш пізніми даними історичних джерел дозволяє глибше розкрити питання закономірностей формування поселенської мережі, особливостей окремих етапів заселення й освоєння території. Це, на нашу думку, актуалізує необхідність застосування методів ретроспективно-географічного аналізу зазначених процесів.

Відповідно до цього дослідження перебігу екістичних процесів на території Полтавщини здійснювалося нами з позицій нерозривності процесів заселення і розселення за умови комплексної взаємодії природного середовища, населення, часу та продуктивних сил. Понятійна сутність процесів заселення та розселення вбачає розуміння під першим поняттям поширення людності на

«XXI century science. From theory to practice»

певну територію, під другим - закріплення населення на даній території та матеріалізацію заселення у вигляді створення поселенської мережі. При цьому змінюється напрямок розселення і зростає інерційність поселенських структур. Проміжним процесом між заселенням та розселенням слугує адаптація до нового середовища (без якої заселення не може завершитися розселенням) [1, с.187-189].

Процеси заселення території Полтавщини відбувалися ще з палеолітичної доби, що засвідчено археологічними знахідками. Упродовж усіх історичних епох процеси заселення Полтавщини переростали у фактичне розселення та закріплення людності на її теренах. Посилюючись або тимчасово послаблюючись, існування та утворення нових поселень на Полтавщині відбувалися постійно, що свідчить про високу екістичну ємкість території та сприятливі природно-господарські умови для розселення.

Загалом від часів палеоліту і до початку ХХ ст. нами виділено кілька основних етапів формування системи поселень Полтавщини (Таблиця 1).

Таблиця 1. Етапи формування системи поселень Полтавщини

<i>Назва етапу</i>	<i>Терміни</i>	<i>Характерні особливості</i>
Найдавніший етап	Від палеоліту до початку неоліту	Панування привласною чого господарства та тимчасові мисливські стоянки
Початковий етап	Від неоліту до бронзи та раннього заліза	Зародження відтворювального господарства та поява перших постійних, а наприкінці етапу – укріплених поселень (перед скіфський та скіфський періоди)
Слов'яно-руський етап	Перша половина I тис. н.е. – друга чверть XIII ст.	Землеробська колонізація лісостепу
Татаро-монгольський етап	Друга половина XIII – до кінця XV ст.	Деструктивні процеси у попередній системі розселення
Етап реколонізації	Від XVI ст. до початку ХХ ст.	Відновлення та подальший розвиток поселенської мережі Полтавщини

В даному випадку об'єктом нашої уваги виступає новий етап інтенсивного формування поселень на території Полтавщини, який припадає на період пізнього середньовіччя, що було зумовлено соціально-економічними процесами XIV-XVI ст. у Литві та Речі Посполитій (поступова реколонізація суміжних із «Диким полем» територій). Цей процес значно активізувався впродовж XVIII-XIX ст., із входженням території Лівобережної України до складу Росії та подальшим розвитком капіталістичних відносин.

На основі даних історичних джерел і досліджень історії заселення території Полтавщини [2;3], у межах сучасної адміністративно-територіальної одиниці – Полтавської області, для реколонізаційного періоду ми виділили кілька просторово-часових ареалів її залюднення. Ці ареали мали характер базових осередків заселення, де населення концентрувалося навколо економічних і політичних центрів, достатньо захищених від несподіваних військових нападів з боку степовиків. З послабленням небезпеки відповідні ареали розширювалися і давали початок новим осередкам освоєння території Полтавщини (Таблиця 2).

Таблиця 2. Просторово-часові ареали залюднення території Полтавщини

<i>Ареали розселення</i>	<i>Територіальне поширення</i>	<i>Час формування</i>	<i>Суспільний зміст розселенських процесів</i>
Північно-західний долинний ареал основного розселення	Долина Сули та її приток Удаю, Многи, Оржиці	XVI ст.	Селянсько-козацька колонізація та формування польського магнатського землеволодіння.
Ареал спорадичного долинного розселення	Верхня, середня і частково нижня течії Псла, Хорола, Ворскли, Грунь-Ташані та у долині Дніпра.	XVI ст.	Селянсько-козацька колонізація та формування польського магнатського землеволодіння
Центральний долинний ареал розселення	Долина Псла, Хорола, Говтви, Грунь-Ташані, Ворскли, Мерли, Коломака, Тагамлика, Орлі, Орчика	XVII ст.	Селянсько-козацьке та (з др. пол. XVII ст.) козацько-старшинське освоєння території. Розширення північно-західного ареалу у південно-східному напрямку та збільшення його поселенської наповнюваності

«XXI century science. From theory to practice»

Східний ареал долинно- вододільного розселення	Східна частина Полтавщини, переважно вододільні рівнини Псла- Ворскли та Ворскли-Орілі	XVIII ст.	Поміщицька колонізація чорноземної смуги та частково оборонне будівництво на Українській лінії. Ущільнення поселенської мережі попередніх ареалів
Південно- західний ареал розселення	Придніпровська терасова низовина між Хоролом, Пслом та Дніпром	XVIII ст.	Утворення нових поміщицьких маєтків у межах вододілів та другорядних річок
Східний та Південно- східний переважно вододільний ареал	Територія південно-східних повітів Полтавської губернії	XIX ст.	Подальше утворення дворянських маєтків та освоєння залишків корінних формацій лучних та різнотравно- ковилових північних степів
Осередкове розселення	По всій території Полтавщини	XX ст.	Господарські процеси індустріальної економіки. Ущільнення поселенської мережі у межах існуючих ареалів

Отже, з виникненням відтворювального господарства для території Полтавщини характерною рисою географічного положення була порубіжність (прикордонне економіко-географічне положення), яка діяла протягом усього історичного періоду і мала комплексний природний, господарсько-культурний та політичний зміст. Це знайшло відображення у напрямках та характері формування поселенської мережі на території Полтавщини, зумовивши етапність заселення та основні екістичні показники системи розселення.

Література:

1. Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України: Монографія. / Круль В.П. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.
2. Падалка Л.В. Карта Боплана о заселении Полтавской территории во второй четверти XVII века. / Падалка Л.В. – Полтава, 1914. – 3 с.
3. Падалка Л.В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение. / Падалка Л.В. – Полтава, 1914. – 238 с.

SECTION 6. Jurisprudence

Bulichev Andriy Olegovych

*Head of the 1st Research Department of the Research Laboratory
for Problems of Legal and Organizational Support
of the Ministry Activities
State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine
Ph.D
Kiev, Ukraine*

POSITIVE EXPERIENCE SWEDISH ANTI-CORRUPTION POLICY

Буличев Андрій Олегович

*начальник 1-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства
Державний науково-дослідний інститут МВС України
кандидат юридичних наук
м. Київ, Україна*

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ШВЕДСЬКОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Annotation. The thesis examines the current experience of Sweden in combating corruption, in particular, it analyzes the peculiarities of engaging in counteraction to corruption manifestations of civic organizations and the creation of an appropriate legal framework, as well as proposing appropriate ways to improve Ukraine's anticorruption policy.

Key words: corruption, corruption level, anti-corruption activity, corruption manifestations, independent monitoring of corruption, anti-corruption mechanism, public control.

Анотація. У тезах розглядається сучасний досвід Швеції у протидії корупції, зокрема аналізуються особливості залучення до протидії корупційним проявам громадських організацій та створення відповідної правової бази, а також пропонуються відповідні шляхи вдосконалення антикорупційної політики України.

Ключові слова: корупція, рівень корупції, антикорупційна діяльність, корупційні прояви, незалежний моніторинг рівня корумпованості, механізм протидії корупції, громадський контроль.

Проблема корупції є одним із актуальних питань не тільки для України, а й для більшості країн світу.

«XXI century science. From theory to practice»

На сьогодні практично немає країн, жителі яких переконані в тому, що за останній рік рівень корупції в їхній державі зменшився. Про це свідчать результати дослідження «Барометр світової корупції» (Global Corruption Barometer) від Transparency International та Gallup International Association.

Серед країн, жителі яких вважають, що «рівень корупції знизився в їх державі за останній рік» – Грузія, Бельгія, Сербія, Судан, Азербайджан, Тайвань, Руанда, Філіппіни і Фіджі. «Не змінилася ситуація» – Болгарія, Крит, Данія, Японія, Йордан, Казахстан, Південна Корея, Киргизстан, Латвія, Малайзія, Норвегія, Швейцарія.

За даними дослідження, кожен четвертий респондент з числа опитаних у всьому світі стверджує, що йому доводилося давати хабар за ті чи інші послуги. Найвищий показник хабарництва у Ліберії та Сьєрра-Леоне – більше 75% респондентів відповіли, що їм доводилося давати хабарі. Найнижчий показник у Австралії, Бельгії, Канаді, Японії, Грузії, Норвегії, Швеції, Португалії, Іспанії, Фінляндії – менше 5%.

Україна опинилася в процентній групі 30-39% – поруч з Бангладеш, Болівією, Єгиптом, Індонезією, Йорданом, Казахстаном, Мексикою, Непалом, Пакистаном, Соломоновими островами, Південним Суданом, Тайванем і В'єтнамом.

У світі існує багато країн, які створили ефективний механізм протидії корупції. Наприклад, до таких країн можна віднести Швецію, Фінляндію, Сінгапур, Грузію та ін. Усі вони мають деякі особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: бажання організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення до протидії корупційним проявам громадських організацій. Зокрема, в Швеції, Фінляндії, які мають зріле громадянське суспільство, високий рівень розвитку демократії і прозорі дії урядових органів, рівень корупції мінімальний.

Необхідно звернути увагу на те, що в Данії, Швеції та Фінляндії – найбільш благополучних країнах стосовно корупції, немає спеціалізованих антикорупційних органів. Більше того, в них корупцію не розглядають як таку, що становить значну небезпеку для суспільства.

Наприклад, у Швеції не існує будь-яких спеціальних урядових програм чи спеціалізованих державних органів по боротьбі з корупцією. Питання корупції та хабарництва виписані у загальному шведському законодавстві, зокрема Кримінальному кодексі, Кодексі про судочинство, Акті про аудит та інших законодавчих і підзаконних актах.

Ключовим елементом в антикорупційному механізмі Швеції є ефективний громадський контроль за діяльністю як чиновників, так і бізнесменів. Основну роль у здійсненні цього контролю відіграють шведські ЗМІ, які миттєво надають розголосу будь-яким випадкам корупції, незважаючи на посади і положення в суспільстві причетних до них осіб. Шведський парламент також бере активну участь в діяльності по боротьбі з корупцією.

У Швеції незалежним моніторингом за рівнем корумпованості в тих чи інших сферах суспільства займається створена 1994 році громадська організація «Демократичний аудит», яка об'єднує в собі провідних шведських політологів, економістів та науковців. Поряд із моніторингом стану розвитку демократичних свобод у шведському суспільстві, ця організація займається і вивченням специфічних питань, у т.ч. пов'язаних із боротьбою з корупцією.

У Швеції комплекс заходів по боротьбі з корупцією був прийнятий ще у ХІХ ст., що дозволяє вважати цю країну першопрохідцем. Основний наголос був зроблений на формуванні у чиновників морально-етичних установок, що виключають меркантильні міркування з практики їх діяльності. Також була створена незалежна судова система, ліквідовано принцип організації державного управління, що припускає виключні права держави, ініційована прозорість діяльності органів державної влади.

Для формування високих етичних стандартів чиновників було залучено церкву Косми та інститути громадянського суспільства. Громадська думка суворо засуджує будь-яких осіб, які допустили прояв корупції, змушує піти у відставку навіть тих, щодо яких є тільки підозри в корупційній поведінці. Навіть члени королівської сім'ї не є винятком: широко відомий випадок звинувачення спадкової принцеси Вікторії, яка використала пропозицією весільної подорожі на Кариби.

Зараз, після майже століття реформування, Швеція має заслужену репутацію країни з найменшим рівнем корупції. За оцінкою Transparency International, міжнародної організації, яка оцінює рівень корупції в 177 країнах світу, ця країна займає третє місце в світі, пропустивши вперед тільки Данію і Нову Зеландію [1].

Так, на сьогодні у суспільній свідомості шведів вкоренилася думка, що таких явищ, як підкуп і хабарі, не існує в Швеції. Л.В. Церкасевіч зазначає, що поняття корупції взагалі не використовують у шведських законодавчих текстах, а тільки в засобах масової інформації. Корупцію ототожнюють з поняттям «хабар», законодавче визначення якого дуже конкретне, зокрема, хабар – це пачка купюр «під столом» за надану послугу. У Швеції можна засудити за дачу хабара, але не за зловживання довірою. Отже, тут не існує засудження за корупцію. У зв'язку з цим складається враження, що її практично немає в країні [2].

Група шведських експертів у галузі корупції виділила кілька типових рис різних видів корупційних дій:

1. По-перше, корупція – це подія, за якої хтось усупереч правилам і законам впливає на прийняття рішень та/або результат справи або зміну позиції задля своєї (або іншої конкретної особи) перемоги за допомогою використання грошей, службового становища або загрози/примусу до хабарів (підкупу). Корупцією можна також назвати дію, викликану зловживанням своїм становищем заради власної вигоди через вимогу хабара.

«XXI century science. From theory to practice»

2. Корупція існує на різних рівнях, що призводить до грубих порушень на і на національному рівні. Корупційні злочини на різних рівнях мають спільні риси, але внутрішні їх причини різні, і способи запобігання ним повинні бути різними. У країнах, де існує корупція на верхніх щаблях влади, також процвітають і розвиваються традиції корупційних дій і у нижніх прошарках суспільства та серед простого народу.

3. Корупція супроводжується витоком капіталу, «відмиванням грошей», фаворитизацією. Для ефективної боротьби з економічними зловживаннями важливо розрізнати різні види злочинів і виходити з їх причин і особливостей. Це стосується також різних форм корупції.

4. У боротьбі з корупцією недостатньо карати тільки тих, хто бере хабарі. Необхідно виявити джерело грошей. Особливо це важливо у випадку брутальної корупції у верхніх гілках влади. Необхідно виявити тих людей, що дають хабарі і отримують величезні переваги [2].

На основі шведського досвіду Україна повинна вирішити три основні питання: підвищити рейтинг держави при оцінці рівня корупції міжнародною спільнотою, що підвищить довіру для притоку іноземних інвестицій; захистити інтереси держави, щоб інвестиції надходили до бюджету, а не в обхід державного бюджету до «кишень» державних діячів; створити Раду з управління із представників державного та приватного сектору, яка стане гарантом при реалізації державної політики в галузі протидії корупції та враховуватиме думки усіх сторін [3].

Література:

1. Михайлюк А.Р., Ісламом З.Р. Протидія корупції: порівняльний аналіз зарубіжного досвіду / Михайлюк А.Р., Ісламом З.Р. // Економіка і соціум. – 2010. – № 1 (10).
2. Церкасевич Л.В. Коррупция в Швеции : проблемы идентификации и измерения [Электронный ресурс] / Церкасевич Л.В. – Режим доступа : <http://www.gosbook.ru/node/34928>.
3. Бусол О.Ю. Вплив деяких чинників боротьби з корупцією на її загальний рівень у країнах світу / О.Ю. Бусол // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – № 22. – С. 85–93.

SECTION 7. Pedagogical sciences

Ananchenko Konstantin Vladimirovich

*Candidate of sciences (Physical Education and Sport), associate professor
third Dan Judo
associate professor
Department of Single Combats
Faculty of Sports Games and Single Combats
Kharkov State Academy of Physical Culture
Kharkov, Ukraine*

Pakulin Serhij Leonidovich

*Doctor of sciences (Economics), academician Ukrainian Science Academy of
National Progress
third Dan Judo
Leading researcher
Department of economic problems of environmental policy and sustainable
development
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»
Kyiv, Ukraine*

Perebeynos Volodymyr Borysovych

*Postgraduate student, third Dan Judo
Department of Single Combats
Faculty of Sports Games and Single Combats
Kharkov State Academy of Physical Culture
Kharkov, Ukraine*

Peter Franken

*Managing Director, second Dan Judo
Head of the Department of Judo
Club Judo and Jujutsu Mendig,
Mendig, Germany*

**IMPROVING MANEUVERING SKILLS TO IMPROVE THE
EFFECTIVENESS OF COMPETITIVE ACTIVITIES OF JUDOKAS**

Ананченко Константин Владимирович

*кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
3 дан дзюдо
доцент
кафедра единоборств
факультет спортивных игр и единоборств
Харьковская государственная академия физической культуры
г. Харьков, Украина*

Пакулин Сергей Леонидович

доктор экономических наук, академик УАННП

3 дан дзюдо

ведущий научный сотрудник

*отдел экономических проблем экологической политики и устойчивого
развития*

*Государственное учреждение «Институт экономики
природопользования и устойчивого развития*

Национальной академии наук Украины»

г. Киев, Украина

Перебейнос Владимир Борисович

аспирант, 3 дан дзюдо

кафедра единоборств

факультет спортивных игр и единоборств

Харьковская государственная академия физической культуры

г. Харьков, Украина

Франкен Петер

директор-распорядитель

руководитель отделения дзюдо

2 дан дзюдо

Клуб дзюдо и джиу-джитсу Мендига

г. Мендиг, Германия

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ МАНЕВРИРОВАНИЯ ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЗЮДОИСТОВ

Abstract. The authors prove that the formation of skills of maneuvering and orientation in space and time can significantly improve the effectiveness of competitive activities of athletes of judokas.

Keywords: judo, maneuvering, competitive activity, efficiency.

Аннотация. Авторами доказано, что формирование навыков маневрирования и ориентировки в пространстве и времени позволяет существенно улучшить результативность соревновательной деятельности дзюдоистов.

Ключевые слова: дзюдо, маневрирование, соревновательная деятельность, результативность.

Анализ существующих подходов к проблеме повышения спортивного мастерства квалифицированных дзюдоистов позволил нам выявить условия и факторы, влияющие на динамику показателей их технико-тактической

подготовки, определить важное значение интеллектуальной и психологической подготовленности дзюдоиста для роста спортивного мастерства.

Изучение состояния вопроса и обобщение научных материалов по совершенствованию технико-тактической подготовки дзюдоистов показало, что моделирование повышения технико-тактической подготовленности, а также формирование навыков маневрирования, ориентировки в пространстве и времени позволяют существенно улучшить результативность их соревновательной деятельности [1, с. 74]. В ходе маневрирования решаются следующие задачи:

- получение информации о физической, технико-тактической и психологической подготовленности противника;
- выявление предпочтительных приемов соперника;
- выбор тактики ведения схватки;
- поиск результативного способа выведения противника из равновесия;
- выбор удачного момента для проведения атакующего и результативного приема и др.

Успешное маневрирование дзюдоиста обусловлено способностью к четкому прогнозированию моторных актов противника, в основе которого заложены навыки моделирования двигательных действий. Использование обманных движений основано на способности спортсмена к своевременному перераспределению мышечных усилий, необходимость которого обусловлена тактическими приемами противника. Это позволяет не только сохранить оптимальный темп ведения борцовской схватки, уверенность в собственных силах, но и нейтрализовать действия противника, направленные на достижение преимущества.

Методика совершенствования навыков маневрирования с учетом его разнообразных приемов для создания успешной ситуации предусматривает различные направления маневрирования (прямолинейное, боковое, вертикальное), а также формирование способностей к манипулированию захватом. Это требует не только разносторонней подготовки, но и высоких показателей тренированности, что достигается использованием системы специальных двигательных заданий, которые направлены на:

- совершенствование особо значимых интеллектуальных качеств: восприятия, внимания, двигательной памяти, логического и творческого мышления, аналитических способностей и др.;
- воспитание морально-волевых качеств, наиболее востребованных в дзюдо: целеустремленности, настойчивости, самообладания и др.;
- усвоение навыков своевременного ухода от захватов противника;
- развитие способности к моделированию различных ситуаций в ходе боевой схватки с учетом роста-весовых, морфофункциональных, типологических и других особенностей соперника;
- усвоение навыков маневрирования в соответствии с поставленной задачей;

«XXI century science. From theory to practice»

– совершенствование навыков прогнозирования тактических приемов противника по первым подготовительным движениям.

Для воспитания морально-волевых качеств дзюдоистов методикой формирования навыков маневрирования предусматривается следующее:

– разработка системы педагогических воздействий, направленных на качественное изменение личностно-ориентированных мотивов спортивной деятельности в социально-значимые;

– изучение особенностей мотивационной сферы дзюдоиста, выявление ведущих мотивов выбора занятий дзюдо;

– задания, направленные на формирование навыков самообразования в области истории возникновения и развития дзюдо путем прочтения рекомендованных тренером книг, учебно-методических пособий, научных статей с последующим обменом мнениями в форме краткой беседы.

Время для маневрирования на каждом учебно-тренировочном занятии целесообразно отводить в начале, в середине и в конце тренировки. Для изменения темпа и ритма передвижения дзюдоиста во время маневрирования целесообразно применять систему световых и звуковых сигналов, использовать специальную разметку в качестве ориентира для выполнения ложных приемов, различных исходных положений; поворотов в одну и в другую сторону и других двигательных действий.

Важной составляющей технико-тактической подготовки дзюдоистов является уход и правильный выбор захватов противника. Это поясняется тем, что своевременный уход и выбор захвата обуславливают потерю равновесия противником. В неустойчивом положении дзюдоисту требуются значительные мышечные усилия для сохранения равновесия, поэтому противник в этот момент наиболее уязвим. Данные навыки нами рекомендуется формировать с помощью специальных заданий:

– во время маневрирования остановка, принятие ложного исходного положения для захвата и быстрый уход в сторону;

– сближаясь с соперником, сделать резкое движение назад, увлекая его за собой;

– зеркальное выполнение движений противника, мгновенное движение вперед с имитацией захвата и резкий шаг назад;

– маневрирование в высоком темпе, неожиданное принятие исходного положения для проведения приема и в ответ на действия противника, передняя подножка правой ногой;

– в ходе маневрирования прыжок с поворотом спиной к противнику, затем задняя подножка правой ногой и т.д.;

– во время маневрирования в высоком темпе — неожиданный шаг навстречу сопернику, зацеп голенью изнутри левой ногой.

Материалы проведенных исследований показали целесообразность использования экстраполяции двигательных действий, которые сходны по структурному содержанию с основными техническими приемами, что

позволяет выявить способность дзюдоистов к усвоению специально подготовительных упражнений, имеющих различия в структурном содержании, при одинаковой направленности.

Важным элементом технико-тактической подготовленности дзюдоиста является выведение противника из равновесия. Неустойчивое положение при взаимодействии с противником требует значительных психических и нервно-мышечных усилий, что лишает его возможности успешной ориентировки в пространстве, свободы и легкости движений, способности к управлению движениями.

Выведение соперника из устойчивого состояния является наиболее ответственным моментом в дзюдо, так как при потере равновесия им гораздо легче управлять. Для решения данной задачи рекомендуется использовать такие методические приемы: неожиданное изменение характера движений после соответствующей ответной реакции дзюдоиста; применение необычных (проходящих) исходных положений, дезориентирующих противника; применение захватов, не позволяющих сопернику выполнить атакующие действия; использование двигательных действий с высокими темпо-ритмовыми параметрами, осложненных теснением; разработка модели взаимодействия с противником с вычленением отдельных фрагментов, требующих новых подходов для их проведения; апробирование данной модели с использованием: 1) партнеров с разным соотношением роста-весовых показателей и стилем ведения боевой схватки; 2) манекена; 3) в различных ситуациях, возникающих в процессе взаимодействия с противником.

Литература:

1. Pakulin, S. L., Ananchenko, K.V., Perebeynos, V.B. & Franken, P. (2017), "Improving the effectiveness of the training process and the improvement of technical and tactical preparation of judo masters", Proceedings of II International scientific conference "Innovations in science and technology", Oct 31, 2017. London, SI Universum, 2017. pp. 68–77.

Arkaniya Rusudan Avtandilovna

Postgraduate student

Department of Single Combats

Faculty of Sports Games and Single Combats

Kharkov State Academy of Physical Culture

Kharkov, Ukraine

Pakulin Serhij Leonidovich

Doctor of sciences (Economics), academician Ukrainian Science Academy of

National Progress

Leading researcher

Department of economic problems of environmental policy and sustainable

development

Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable

Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»

Kyiv, Ukraine

Ananchenko Konstantin Vladimirovich

Candidate of sciences (Physical Education and Sport), associate professor

associate professor

Department of Single Combats

Faculty of Sports Games and Single Combats

Kharkov State Academy of Physical Culture

Kharkov, Ukraine

THE ALGORITHM OF COMPLEX EVALUATION OF THE LEVEL OF TRAINING OF YOUNG TAEKWONDISTS

Аркиния Русудан Автандиловна

аспирант

кафедра единоборств

факультет спортивных игр и единоборств

Харьковская государственная академия физической культуры

г. Харьков, Украина

Пакулин Сергей Леонидович

доктор экономических наук, академик УАННП

ведущий научный сотрудник

отдел экономических проблем экологической политики и устойчивого

развития

Государственное учреждение

«Институт экономики природопользования и устойчивого развития

Национальной академии наук Украины»

г. Киев, Украина

Ананченко Константин Владимирович

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент

доцент
кафедра единоборств
факультет спортивных игр и единоборств
Харьковская государственная академия физической культуры
г. Харьков, Украина

АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОЙ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ПОДГОТОВКИ ЮНЫХ ТАЭКВОНДИСТОВ

Abstract. The proposed algorithm of a complex evaluation of level of preparation of young taekwondists takes into account errors that occur in the demonstration of the elements and techniques of strikes and tactics of fight. The algorithm allows more objective evaluation of readiness for competitive activity at the successive stages of preparation.

Keywords: taekwondo, taekwondo fighters, the algorithm of complex evaluation of training process.

Аннотация. Предлагаемый авторами алгоритм комплексной оценки уровня подготовки юных таэквондистов учитывает ошибки, которые возникают при демонстрации элементов техники выполнения ударов и тактики ведения поединка. Алгоритм позволяет более объективно проводить оценку готовности к соревновательной деятельности при последовательной реализации этапов подготовки.

Ключевые слова: таэквондо, таэквондист, алгоритм комплексной оценки, тренировочный процесс.

Современный уровень спортивных достижений в таэквондо требует целенаправленной организации многолетней подготовки спортсменов, поиска все более эффективных организационных форм, средств и методов учебно-тренировочной работы, а также контроля уровня подготовленности, как инструмента управления и планирования тренировочного процесса [1].

Анализ научной литературы выявил недостаточную разработку проблемы совершенствования тренировочного процесса таэквондистов с учетом уровня их подготовки [2]. Актуальность нашего исследования объясняется повышением требований, которые предъявляются к уровню технико-тактической и физической подготовленности в современном таэквондо и недостатками действующей технологии оценки подготовленности юных спортсменов. Она возрастает и в связи с модернизацией механизмов оценки действий юных таэквондистов в ходе поединков и отсутствием программно-нормативных материалов, позволяющих оценивать уровень их подготовленности к соревновательной деятельности.

Проведенный в ходе исследования анализ научно-методической литературы по проблеме спортивной подготовки таэквондистов позволил

определить, что основы построения системы оценки их подготовленности к соревновательной деятельности раскрыты недостаточно. Имеющиеся исследования в большей мере посвящены технико-тактической подготовке, методикам начального обучения в таэквондо, индивидуализации учебно-тренировочного процесса таэквондистов, контролю состояния их спортивной подготовленности в процессе соревновательной деятельности. По нашему мнению, которое базируется на обобщении результатов опроса 19 ведущих экспертов и специалистов по таэквондо, объективность оценки уровня спортивной подготовленности напрямую влияет на уровень достижений юных таэквондистов в соревновательной деятельности, так как позволяет оперативно вносить корректировки в учебно-тренировочный процесс на протяжении годового тренировочного цикла.

Совершенствование тренировочного процесса юных таэквондистов в научной литературе сводится, в основном, к методам аутогенной тренировки. Однако на практике большинство тренеров недооценивают данные методики, предпочитают не тратить на них время. Они ошибочно считают, что их низкая популярность связана со сложностью освоения. Тренировочный процесс юных таэквондистов практически не учитывает результатов контроля их спортивной подготовленности на различных этапах годового тренировочного цикла.

В современном тренировочном процессе таэквондистов наблюдается ряд негативных тенденций, а именно: отсутствие единого мнения среди специалистов по вопросу разработки средств и методов повышения эффективности выступления в процессе соревновательной деятельности; недостаточная четкость целей и задач для каждого этапа подготовки юных таэквондистов; разрозненность методик оценки и контроля готовности к соревновательной деятельности; слабая взаимосвязь между результатами контроля и процессом оптимизации подготовленности юных таэквондистов.

По нашему мнению, процедура оценки спортивной подготовленности юных таэквондистов должна учитывать элементы результативных и часто применяемых в соревновательных поединках технических действий [3, с. 246]. В результате анализа современной соревновательной деятельности таэквондистов нами было выявлено, что существенное количество ударов в спарринге спортсмены проводят в основном четырьмя техническими действиями – это «пит-чаги», «двид-чаги», «долио-чаги» и «нерио-чаги». Они составляют более 86,3% от общего количества ударов, оцененных судьями в 127 обследованных нами поединках. Эти удары используются таэквондистами в основном во всех атакующих и контратакующих действиях, так как являются наиболее результативными в соревновательных поединках. Это объясняется недостаточным уровнем технической, тактической и психологической подготовки юных таэквондистов.

Корректное изучение процессов физического развития и режимов тренировочных нагрузок сопряжено с решением таких проблем как дифференцированность подготовки (соответствие с возрастом, полом,

состоянием здоровья и уровнем физических нагрузок) и комплексность информации о подготовке (синтез логической переработки информации и ее компьютерная формализация). Реализация сравнительного подхода позволила нам выделить три основных фактора в каждой возрастной группе детей 8-17 лет. У детей, не занимающихся спортом, выявлена разнонаправленная динамика структуры физической работоспособности. Во всех возрастных группах в качестве ведущего фактора определено физическое качество быстроты, вклад которого в младшей возрастной группе снижался с 40% в 8 лет до 20-25% к 10-летнему возрасту, а затем вновь повышался до 35% в 15-летнем возрасте. Доля дисперсии второго (силового) фактора в старшей возрастной группе увеличивалась с 14% до 24% в тех же возрастные периоды. Динамика третьего фактора (интегрирующего вариации тотальных размеров тела) характеризовалась резкими изменениями в период от 10 до 14 лет, в противофазе относительно первых двух факторов [4, с. 134].

Устойчивый рост количества соревнований требует от спортсмена значительного развития специальных физических качеств и грамотных тактических навыков ведения поединка. Высокая значимость психологической подготовки на каждом этапе обучения обусловлена особой важностью отношения юного таэквондиста к результатам выступления на соревнованиях любого уровня.

Предлагаемый нами алгоритм комплексной оценки уровня подготовки юных таэквондистов учитывает ошибки, допущенные при демонстрации элементов техники выполнения ударов и тактики ведения поединка, позволяет более объективно проводить оценку готовности к соревновательной деятельности при последовательной реализации следующих этапов: отнесение спортсменов к одному из пяти квалификационных уровней с учетом возраста и стажа занятий; определение уровня значимости различных разделов спортивной подготовленности в зависимости от уровня квалификации юных таэквондистов; разработка статистико-математического инструментария комплексной оценки уровня спортивной подготовленности юных таэквондистов; проведение аттестации на получение квалификации, подсчет количества ошибок, допущенных при выполнении контрольных нормативов, и определение интегрального показателя уровня спортивной подготовленности юного таэквондиста. Использование интегрального показателя уровня спортивной подготовленности юного таэквондиста способствует повышению объективности оценки.

Предлагаемая технология оценки позволила нам добиться значимых изменений почти во всех показателях спортивной подготовленности экспериментальной группы юных таэквондистов по сравнению с контрольной группой. Выявлено, что таэквондисты экспериментальной группы более эффективно реализуют технико-тактический арсенал и свою функциональную и психологическую готовность в соревновательных поединках, чем спортсмены контрольной группы.

Практическое применение нами разработанной технологии оценки спортивной подготовленности юных таэквондистов на протяжении годовичного тренировочного цикла позволило повысить эффективность и результативность их выступлений на соревнованиях.

Литература:

1. Пакулін С.Л. Вибір ефективних тренувальних засобів і особливості підготовки юних таеквондистів / С.Л. Пакулін, К.В. Ананченко, Р.А. Арканія // *Traektoriâ Nauki*. – 2017. – № 1. – С. 6.1–6.11. – Режим доступу: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/289/327>.
2. Арканія Р.А. Теоретичні аспекти вдосконалення управління підготовкою таеквондистів [Електронний ресурс] : наукова стаття / Р.А. Арканія, С.Л. Пакулін, К.В. Ананченко // *Traektoriâ Nauki*. – 2016. – №11. – Режим доступу: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/227/264>.
3. Пакулин С.Л. Особенности выполнения таэквондистами сложно-координационных технических действий / С.Л. Пакулин, Р.А. Арканія // *Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Наукові дослідження у 2018 році»* (9 лютого 2018 р., м. Краматорськ, Україна). – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – С. 245–248.
4. Омеляненко Д.А. Построение научно обоснованной системы спортивной подготовки юных таэквондистов / Д.А. Омеляненко, К.В. Ананченко, Р.А. Арканія // *Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Результати наукового пошуку»* (18 березня 2017 р., м. Краматорськ). – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 133–136.

Bogomolova Natalya Nikolaevna
graduate student
Institute for Educational Problems
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Zaporozhye, Ukraine
Scientific supervisor - doctor of ped. Sciences, Professor Verbitskaya P.V.

MULTICULTURALISM OF THE REGION AS THE CONDITION OF CITIZENSHIP FEATURES FORMATION WITH THE HIGH SCHOOL STUDENTS

Богомолова Наталя Миколаївна
аспірантка
Інститут проблем виховання
Національна академія педагогічних наук України
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – доктор пед. наук, професор Вербицька П.В.

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ РЕГІОНУ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ РИС ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Annotation. The article investigates features of citizenship development with high school students in the conditions of multicultural region. The author notes that development of citizenship features occurs in educational conditions, which should contain a multicultural component. This is the reason for the feasibility of its implementation in the educational institutions of Ukraine, whose objective is to create a democratic environment for the education of concerned citizens.

The article calls for the need of setting specific objectives in the implementation of multicultural education in educational institutions and it is stated that civic education content should be revised considering the multicultural component, acknowledging its relevance to the challenges of our time, resulting from world trends in education.

Keywords: citizenship, citizenship features of the high school students, multiculturalism, multicultural region.

Анотація: У статті досліджені особливості формування рис громадянськості у старшокласників в умовах полікультурності регіону. Автором зазначається, що формування рис громадянськості відбувається в умовах освіти, яка має містити полікультурну складову. Саме цим і обумовлена доцільність її впровадження в освітніх закладах України, метою діяльності яких є створення демократичного середовища для виховання свідомих громадян. Доводиться необхідність постановки певних завдань щодо полікультурного виховання в діяльності освітніх закладів та зазначається, що громадянське

виховання має бути переглянуто за змістом з урахуванням компоненту полікультурності, беручи при цьому до уваги його відповідність викликам сучасності, обумовленим світовими тенденціями в освіті.

Ключові слова: громадянськість, риси громадянськості старшокласників, полікультурність, полікультурний регіон.

Глибинні зрушення у суспільстві, відкритість кордонів та інформаційного простору, значні міграційні процеси та зростання ролі національного чинника у державотворенні дозволяють стверджувати, що міжкультурна комунікація сьогодні є однією з рушійних засад сучасної цивілізації, оскільки саме орієнтація молоді на зближення з представниками інших культур є передумовою формування відкритої суспільної системи демократичного зразка.

Сучасна Україна надзвичайно гостро відчуває потребу підготовки і виховання нової генерації громадян на засадах цінностей демократичного суспільства — верховенстві прав людини, рівності і взаємній відповідальності.

Україна формувалася протягом багатьох століть, на її території проживають представники понад 130 національностей, регіони мають свої особливості — багатоманітність суб'єктів освітніх систем з різним мовним, культурним та поліетнічним складом учасників освітнього процесу.

Результати аналізу наукових праць засвідчують, що проблема полікультурності привертала увагу дослідників різних галузей. Українські дослідники вивчали питання у сфері полікультурної освіти (В. Болгаріна, Л. Горбунов, Г. Дмитрієв, В. Ковтун, І. Лощенова, О. Мілютіна, В. Огнев'юк, С. Сисоєва, А. Солодка, О. Хижняк, Н. Якса та інш.). Дослідження полікультурності в контексті шкільної освіти присутні у працях В. Бойченко, Л. Волик, Л. Перетяги, П. Кендзьора та інш.

Рудь М.В., присвятивши своє дослідження виявленню соціально-педагогічної проблеми формування громадянських якостей старшокласників в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи в умовах полікультурного регіону, визначає, що залишаються відкритими й мало дослідженими ті аспекти проблеми формування громадянських якостей особистості, що пов'язані з розробкою змісту громадянського виховання у полікультурному суспільстві [6].

Кендзьор П.І. наголошує, що попри перспективні тенденції уваги до полікультурного виховання, варто звернути увагу на те, що в українській педагогічній науці є недостатньо активними наукові дискусії щодо громадянської місії у долученні представників різних культурних спільнот до розбудови українського громадянського суспільства [2, с.138].

Вербицька П.В. доводить, що сучасна учнівська молодь недостатньо толерантно сприймає соціальні і культурні відмінності. Тому громадянське становлення учнівської молоді має розглядатися як результат взаємодії її внутрішнього потенціалу, який формується у сім'ї, навчальному закладі з виховним впливом зовнішнього середовища місцевої громади [1, с.15,19].

Тема полікультурності постала як прагнення знайти відповідь на те, як мають безконфліктно співіснувати різні культури у межах соціуму. Серед науковців термін «полікультурність» часто використовується для визначення багатокультурності та багатоетнічності певного суспільства. Полікультурність визначається як принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму [5].

Отже, зміст полікультурності обумовлюється співіснуванням у гетерогенному суспільстві багатоманіття культур, в якому жодна з них не є домінуючою. Таким чином, до регіону з культурним розмаїттям доречно застосовувати термін «полікультурний».

Специфічне середовище, яким є полікультурний регіон, призводить до того, що проживаючи і навчаючись поруч з носіями інших культур, суб'єкт має сформувати у себе відповідну толерантність до них — як до узагальненого образу, так і до конкретних індивідуальних носіїв.

Формування рис громадянськості відбувається в умовах освіти, яка має містити полікультурну складову у навчанні та вихованні, саме тому і доцільно її впроваджувати в освітніх закладах України.

На думку європейських учених полікультурна освіта охоплює теми «соціального включення та участі» і «навчання жити разом», а їх опанування є важливою передумовою розв'язання проблем у полікультурному суспільстві демократичним шляхом. Отже, саме освітнім закладам належить роль «міжкультурного посередника» у налагодженні конструктивних стосунків між представниками різних культур, у створенні «демократії довіри» нового суспільства. Обов'язки освітніх інституцій полягають у тому, щоб допомагати людям усвідомити, що в полікультурному суспільстві співіснують різні точки зору (погляди, думки); рахуватись з фактами співіснування різних культурних явищ; підготувати громадську думку до сприйняття нової форми громадянства в країні і до усвідомлення того, що різноманітні цінності є підґрунтям плідного і тривалого міжкультурного діалогу [3, с.39].

Виховання свідомого громадянина, що є складовою мети освіти, неможливо без створення демократичного середовища. Зміст полікультурного виховання повинен формуватися залежно від соціокультурного контексту певного середовища, а акцент має здійснюватися на формуванні толерантної поведінки на засадах громадянської відповідальності та соціального партнерства [4, с.74].

Погоджуємось із висновками Кендзьора П.І., який наголошує на необхідності в системі діяльності загальноосвітніх навчальних закладів поставити певні завдання полікультурного виховання з урахуванням

«XXI century science. From theory to practice»

особливостей українського суспільства: потрібно формувати особистість, здатну усвідомити свою соціокультурну приналежність та розглядати власну культуру в цілісній картині культурного багатоманіття; учні мають оволодіти знаннями про культурну багатоманітність свого середовища, традиції, вірування, особливості поведінки представників інших етнічних, релігійних, соціальних та культурних груп та визнати їхнє право на своєрідність та неповторність; підтримувати встановлення позитивних ціннісних установок до представників інших культур та формувати в учнів практичні вміння ефективної співпраці з представниками інших культур [2,с.121].

На підставі проведених досліджень можна зазначити, що громадянське виховання в освітніх закладах має бути переглянуто за змістом з урахуванням компоненту полікультурності, враховуючи сучасні виклики та світові тенденції.

Необхідно посилити підготовку педагогічних працівників в напрямі виховання в учнів критичного мислення, поваги до людської гідності, усвідомлення існування полікультурності в Україні та шанування представників різних національностей та культурних традицій.

У процесі формування рис громадянськості у старшокласників в полікультурному середовищі провідне значення набуває регіональний компонент, в умовах якого і відбувається процес їх становлення як свідомих громадян.

В педагогічному процесі умови розглядаються як чинник ефективності педагогічного впливу на вихованців, тому полікультурність певного регіону є однією із умов, в яких самих в навчально-виховному процесі освітніх закладів мають бути враховані такі особливості соціо-культурного впливу. Тому виникає необхідність розробки наукових підходів до виховання молоді в умовах полікультурного простору, особливо з огляду на те, що дослідження у педагогіці не містили раніше регіональних контекстів полікультурності.

Література:

1. Вербицька П.В. Теоретико-методичні основи громадянського виховання учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 - теорія і методика виховання / П.В. Вербицька. – К., 2010. – 40 с.
2. Кендзьор П.І. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика). Дисертація на здобуття наук. ст. докт. пед. наук (спеціальність 13.00.07 – теорія і методика виховання). – Київ. – 2017.
3. Мілютіна О. Полікультурна освіта молоді шкільного віку: європейський підхід / Ольга Мілютіна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 3-4. – с.33-41.
4. Назаренко Г.А. Теорія і практика виховання культури демократизму учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: дисертація на здобуття

наук. ст. докт. пед. наук (спеціальність 13.00.07 – теорія і методика виховання). – Київ, 2016.

5. Полікультурність – основа добросусідства культур / [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/polikulturnist-osnova-dobrosusidstva-kultur/>

6. Рудь М.В. Формування громадянських якостей старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (в умовах полікультурного регіону). Автореферат дис.. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук (спеціальність 13.00.05 – соціальна педагогіка). – Луганськ. – 2002.

Бутина Анастасія Павловна
аспірант

кафедра изобразительного искусства
факультет искусств и дизайна

Тихоокеанский государственный университет
г. Хабаровск, Россия

Научный руководитель – канд. педагог. наук Павлекович О.Б.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC PERCEPTION BY STUDENTS OF ARTISTIC SPECIALTIES

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ У СТУДЕНТОВ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Annotation. The article presents the results of a theoretical study of the problem of the development of artistic perception in art students in the disciplines of the visual cycle. On the basis of psychological theories of perception and components of the structure of perception, the authors of the study defined methodological approaches and key pedagogical conditions for the development of this quality in the educational process of art students.

Keywords: key pedagogical conditions, paradigmatic approach, synergetic approach, artistic perception.

Аннотация. В статье представлены результаты теоретического исследования проблемы развития художественного восприятия у студентов художественных специальностей на дисциплинах изобразительного цикла. На основе психологических теорий восприятия и компонентов структуры восприятия авторами исследования определены методологические подходы и ключевые педагогические условия развития данного качества в учебном процессе студентов художественных специальностей.

Ключевые слова: ключевые педагогические условия, парадигмальный подход, синергетический подход, художественное восприятие.

Введение. На современном этапе развития общества высшее художественное образование, как специфический процесс социализации и овладения культурой, призвано решать ряд задач по профессиональному становлению личности, развитию её художественного вкуса и формированию потребности в самостоятельном решении разного уровня сложности учебных и творческих задач. Основой обретения студентом данных качеств в учебном процессе художественного образования выступает наличие способностей тонко чувствовать прекрасное и художественное восприятие. В виду наличия всех необходимых предпосылок возраст от 17 до 23 лет психологи определяют как наиболее сензитивный период для профессионального становления и развития способностей личности.

Цель исследования – изучить теоретические аспекты феномена «художественное восприятие», определить его структурные компоненты, выявить методологические подходы и ключевые педагогические условия к решению проблемы развития художественного восприятия у студентов художественных специальностей на дисциплинах изобразительного цикла.

Восприятие – процесс чувственного отражения предметов и явлений в единстве их свойств; – перцептивный акт, активизирующий процессы мышления, истолкования свойств, нахождения систем различных связей и соотношений в воспринимаемом объекте [3; 13]. С позиции универсального эволюционизма, восприятие – этап информационного процесса со свойственной ему системностью, полифундаментализмом и многовариантностью.

Отечественная психология рассматривает восприятие не как изначально заданное свойство, а как качество, формируемое в предметной деятельности, для осуществления которой оно необходимо. Н.А. Ветлугина [2], В. Вундт, И. Гербарт, И. Кант, Е.А. Флерина трактуют восприятие как познавательный процесс имеющий ряд свойств, а именно: предметность, осмысленность, избирательность, структурность, константность, апперцепцию и целостность. Целостность авторы определяют как способность восприятия к отражению объектов в совокупности взаимодополняющих друг друга свойств.

Перцептивная система функционирует нелинейно в силу воздействия на неё различных количественных и качественных стимулов. Сенсорные сигналы поставляют данные, выбор перцептивной системы задает последовательность действий компонентов восприятия, обуславливая тем характеристики новообразований. Нелинейность процесса восприятия имеет методологическое значение для данного исследования, поскольку позволяет с позиций информационно-синергетического и индивидуально-личностного подходов выстраивать учебно-воспитательный процесс по развитию данного качества у студентов художественных специальностей.

Как культурно-исторический опыт, художественное восприятие требует определенных условий развития, в том числе и педагогических. В этих целях А.В. Бакушинский рекомендовал в обучении непосредственное «общение» (восприятие) с художественным произведением, выстраивая данный процесс с опорой на осмысленность и естественные ступени восприятия: от первичного эмоционально-образного переживания к последующему информационно-логическому познанию (инструменту структурирования и выявления уже прочувствованного художественного образа).

Осмысленность восприятия произведения искусства психологи Е.М. Торшилова и М.З. Дукаревич рассматривают как акт сотворчества – процесс, позволяющий наиболее полно понять взаимосвязь содержания, художественной идеи и особенности её воплощения средствами искусства. Е.П. Зальцман [4], Е.И. Игнатъев [5] отмечают важность творческой практики в процессе восприятия художественного произведения. В противном случае, подчеркивают авторы, процесс восприятия тормозится не владением средствами художественной выразительности и отсутствием художественных навыков. По мнению Г.Н. Кудиной [6], З.Н. Новлянской, А.А. Мелик-Пашаева, Б.П. Юсова восприятие и практическая художественная деятельность – взаимосвязанные, равно-значимые процессы. Исследователи отмечают – развитие художественного восприятия протекает более результативно в процессе постижения художественной формы как формы содержательной через восприятие общего эмоционального строя произведения и раскрытие его художественного замысла.

Произведения изобразительного искусства, как форма отражения объективной действительности в авторской интерпретации имеет сложную структуру и организацию. Постигание художественной деятельности и её продуктов студентом – последовательный процесс изучения методов и приемов исполнения, задающих эмоциональный и смысловой строй произведения: от техники изображения, особенностей выбора формата, подбора деталей, общего тонового и цветового решения (Г.В. Беда, Д.Н. Кардовский, Н.П. Крымов, П.П. Чистяков) до построения сюжетных слоев. Развитие студентов художественных специальностей способностей к профессиональному восприятию художественного произведения, к пониманию его «содержательного наполнения и обобщения», способностей воспринимать и изображать части произведения соподчиняя их общему смыслу, создавать и сохранять в ходе ведения работы единство формы и содержания, подчинять все элементы образа главной идее – ведущие задачи художественной педагогики [7]. Решение данных задач не может быть рассмотрено вне освоения студентом выразительных возможностей языка искусства.

Анализ теоретических аспектов проблемы развития художественного восприятия, стратегий направленности восприятия, а также свойств психики возраста юности позволил авторам исследования определить структурные компоненты и ключевые педагогические условия практико-ориентированной

модели развития художественного восприятия произведений изобразительного искусства в учебном процессе студентов художественных специальностей, а именно:

- вовлеченность в художественный процесс и практическое овладение выразительными средствами искусства;
- восприимчивость к содержанию главной идеи произведения, её неравнодушное постижение;
- постижение содержания художественной формы через восприятие общего эмоционального строя произведения;
- умение видеть и анализировать используемые в произведениях технические средства и приемы создания единства и гармонии всех составных частей произведения;
- непосредственный личный опыт эмоционального восприятия произведений искусства с опорой на осмысленность и естественные ступени восприятия;
- индивидуально-личностный подход в обучении с учетом «поступенного» художественного развития.

Выводы. Художественное восприятие – есть профессиональное качество личности художника по восприятию произведений изобразительного искусства и чувственному постижению мира. В данном контексте развитие художественного восприятия обретает стратегическую направленность в учебном процессе художественных вузов. В целях развития данного качества учебный процесс художественного образования должен быть организован с учетом позиций информационно-синергетического, индивидуально-личностного подходов и определенных педагогических условий.

Литература:

1. Белоногова, Е.В. Синтетическая модель восприятия искусства // Е.В. Белоногова, Д.А. Леонтьев. Психол. журнал. 2001. Т. 22, № 2. – С. 140–142.
2. Ветлугина, Н.А. Задачи. Формы и методы нравственно-эстетического воспитания детей / Н.А. Ветлугина. – М.: Просвещение, 1978. – 109 с.
3. Ганзен, В.А. Восприятие целостных объектов / В.А. Ганзен. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1974-2007.
4. Зальцман, Е.П. К проблеме взаимосвязи структуры художественного произведения и характера его восприятия во времени / Е.П. Зальцман. – М.: Советский художник, 1978. – 55 с.
5. Игнатъев, Е.И. Психология изобразительной деятельности детей / Е.И. Игнатъев. – М.: Учпедгиз, 1961. – 223 с.
6. Кудина, Г.Н. Как развивать художественное восприятие у школьников / Г.Н. Кудина. – М.: Знание, 1988. – 79 с.
7. Полуянов, Ю.А. Диагностика общего и художественного развития детей по их рисункам: пособие для школьных психологов / Ю.А. Полуянов. – Москва; Рига: Эксперимент, 2000. – 160 с.

8. Степин, В.С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В.С. Степин, Л.Ф. Кузнецова. – М.: Наука, 1994. – 274 с.
9. Степин, В.С. Смена типов научной рациональности // Синергетика и психология. Тексты. М.: ИФ РАН, 1997. – С. 108–122.
10. Степин, В.С. Теоретическое знание / В.С. Степин. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 744 с.
11. Торшилова, Е.М. Художественное восприятие живописи и структура личности // Творческий процесс и художественное восприятие. Е.М. Торшилова, М.З. Дукаревич. – Л.: Наука, 1978. – С. 174–190.
12. Якобсон, П.М. Художественное восприятие / П.М. Якобсон. – М.: Искусство, 1971. – 86 с.

Гречанова Альбина Сергеевна

магистрант

кафедра изобразительного искусства

факультет искусств и дизайна

Тихоокеанский государственный университет

г. Хабаровск, Россия

Научный руководитель – канд. педагог. наук Павлекович О.Б.

TRAINING ARTISTIC CERAMICS AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING

ОБУЧЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КЕРАМИКЕ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Annotation. Based on the analysis of theoretical studies on the problems of the development of creative thinking and the components of its structure, the author of the study defined methodological approaches and key conditions for the development of this quality among art students in art classes.

Key words: creative thinking, artistic ceramics.

Аннотация. На основе анализа теоретических исследований, посвященных проблемам развития творческого мышления и компонентов его структуры автором исследования определены методические подходы и ключевые условия развития данного качества у студентов художественных специальностей на занятиях художественной керамикой.

Ключевые слова: творческое мышление, художественная керамика.

Развитие творческого мышления в учебном процессе одна из актуальных задач художественной педагогики. В этом плане освоение технологий, методик,

технических приемов ремесла в декоративно-прикладном искусстве идет в тесной взаимосвязи с развитием образного, пространственного, ассоциативного. Под творческим мышлением отечественные психологи подразумевают продуктивную форму мышления, которая составляет часть процесса творчества, результаты которого имеют свой неповторимый образ, отличаются оригинальностью и социальной значимостью [6]. А. Матейко пишет: «Исходная точка всякого творчества – лёгкость образования неожиданных ассоциаций» [4]. Ассоциации рождаются в процессе мышления, отчасти, становятся его результатом. В.В. Серебрянников, М.И. Ясюков [7] рассматривают творчество как определённое содержание процесса мышления и деятельности. Под творческим мышлением мы будем понимать мышление, основанное на творческом воображении и характеризующиеся высокой степенью новизны получаемого продукта и его оригинальности. Особенно отчетливо творческое мышление появляется при возникновении внутренней потребности и активных действиях человека по получению новых знаний, способствующих решению проблемы. Показателем уровня данного качества личности выступают обобщения, позволяющие сокращать количество информации, на основе анализа которой человек приходит к открытию новых знаний. Для того чтобы интуитивно найденные знания были использованы на практике, человеку необходимо осознание не только результата, но и процесса поисков ключа к решению задачи. Интуитивные решения подразумевают построение психологических моделей, моделирование условий творческой деятельности, то есть действия, соотносимые с подлинным творчеством.

Творческому мышлению свойственны:

- эвристичность – способность решать задачи, требующие открытия закономерностей, свойств и отношений;
- креативность – умение создавать новые вещи и новые методы по их достижению/созданию;
- мобильность – способность переходить в смежные сферы науки, подходить комплексно к решению проблемы;
- независимость – способность противостоять сложившимся в науке традициям и взглядам, мешающим получению принципиально нового знания;
- экспрессивность – умение видеть перспективу изучаемого объекта на основе ограниченной информации о предмете рассмотрения, предсказывать его будущее состояние, строить гипотезы о его прошлых состояниях;
- системность – способность охватывать объект как целое;
- разумность – способность диалектически отрицать старые системы знаний, мешающие качественному изменению науки;
- открытость – способность принимать и преломлять любые идеи;
- антиномичность – видеть единство противоположенностей или исключаящих друг друга определений предмета;
- способность к обобщению материала, позволяющая подниматься от эмпирической конкретности к выводам об общих свойствах [2].

К процессуальным чертам творческой деятельности относятся:

- самостоятельное осуществление ближнего и дальнего, внутрисистемного и межсистемного переноса знаний и умений в новую ситуацию;
- видение новой проблемы в традиционной ситуации, постановка новых вопросов – важнейший элемент творческого мышления;
- видение структуры объекта;
- видение новой функции объекта в отличие от традиционной;
- учёт альтернатив при решении проблемы;
- комбинирование и преобразование ранее известных способов деятельности при решении новой проблемы;
- отбор известного и создание принципиально нового подхода/способа [3].

Таким образом, можно выделить два основных подхода к пониманию творческого мышления: 1 – модель процессуальных черт творческой деятельности; 2 – характерологические качества творческой личности.

По теории Л.С. Выготского – правильно организованный процесс обучения не только обеспечивает полноценное усвоение знаний, умений и навыков у учащегося и ведёт за собой умственное развитие человека.

Основные идеи теории:

- обучение ведёт за собой развитие творческого мышления;
- обучение учитывает психофизиологические возможности интеллектуального развития и опережает его в пределах «зоны ближайшего развития»;
- процессы обучения и развития творческого мышления протекают в тесном диалектическом единстве: обучение включает сам процесс интеллектуального развития, а не надстраивается над ним;
- развитие творческого мышления прочно связано с всесторонним развитием личности и выступает как форма присвоения исторически выработанного «стиля мышления» [1].

Теория «управляемого развития» творческого мышления в процессе обучения основывается на результатах эмпирических исследований, в основе которых лежат определенные закономерности развития интеллектуальных качеств личности. При этом результат развития находится в прямой зависимости: от наличия у обучающихся интереса к умственной деятельности; от возрастающих интеллектуальных нагрузок; от сочетания эмоционального и рационального познаний; от активной самостоятельной работы обучающихся и осознания ими роли умственной деятельности. Подтвержденная результатами эмпирических исследований, данная теория востребована при составлении обучающих методик для студентов творческих специальностей, в том числе и для обучения искусству художественной керамики. «Художественная керамика» – одна из специальных дисциплин учебного процесса по подготовке художников декоративно-прикладного искусства и непосредственно предмет изучения на технологическом, техническом и творческом уровнях. Но на

«XXI century science. From theory to practice»

начальных этапах освоения художественной керамике у студентов, как правило, возникает ряд проблем:

- нехватка знаний и опыта работы с материалом, отсутствие навыка лепки;
- неразвитое пространственное мышление, проявляющиеся уже на этапе эскизирования керамических произведений как трех мерных объектов;
- несоответствие эскизов технологиям художественной керамики;
- незнание и неумение использования методов декорирования художественной керамики;
- неумение прогнозирования результатов работы.

Все эти факторы влияют на возникновение потребности в получении новых навыков изображения, отличных от уже имеющихся, и следовательно, как было уже сказано, тормозят процессы развития творческого мышления. И отсутствие навыка лепки, решается в большей степени в практической работе, то остальные проблемы требуют теоретической поддержки.

Художественная керамика, в отличие от других пространственных искусств, имеет наибольшую зависимость от художественного материала в процессе воплощения пластического замысла, а значит, большое значение в процессе постижения образно-пластического и пространственного языка в художественной керамике принадлежит процессу освоения особенностей и возможностей пластических материалов, используемых при создании произведений. Отсюда следует, что образное и пространственное решение в керамика во многом связано с пластическим материалом, который в творческом процессе раскрывает собственные свойства, свою природную красоту. К примеру, скульптура, изготавливаемая из камня и/или металла, имеет возможность использования тонких, витых частей и множественной перфорации. Керамическая же (кроме фарфора) имеет ряд ограничений в проработке деталей, и зачастую, требует «модификации» материала – использование различных добавок, дополнительных частей или же отказ от них, перенос тонких деталей в декорирование – роспись или рельеф.

Базовым материалом для обучения художественной керамике является красная глина, имеющая ряд ограничений пластических возможностей, а значит, требующая соблюдения обязательных правил:

- толщина изделия зависит от размера;
- размер ограничивается характеристиками глины (жирная, шамот и т.д.);
- тип работы (пласты, круглая скульптура, инсталляция) так же ограничен материалом;
- декоративность (перфорация, наличие тонких деталей, прорисовок и процарапок) работы ограничена материалом»;
- изделие должно быть цельным по композиции, единым по виду пластического материала, технологиям и по процессу создания.

Ограничение возможностей изготовления и декорирования является движущим фактором развития творческого мышления, ставя студента перед жесткими рамками в проектировании художественного произведения. Для преодоления трудностей условий ограничений необходим длительный период работы с художественной керамикой, в ходе которого приобретаются:

- развитие пространственного мышления;
- развитие творческого мышления;
- технологические знания и навык их применения;
- навык проектирования изделий из различных пластических материалов;
- развитие физического навыка лепки.

Наличие развитого пространственного мышления способствует работе не только с художественной керамикой, но и рисунком, живописью, давая понимание природы и расположение ее в пространстве. Наличие же развитого творческого мышления необходимо профессионалам любой деятельности, не говоря о художниках и преподавателях изобразительного искусства.

Литература:

1. Выготский, Л.С. Избранные психологические исследования. – М., 1956.
2. Жариков, Е.С., Золотов А.Б. Как приблизить час открытий: Введение в психологию научного труда. – Кишинев, 1990.
3. Лернер, И.Я. Проблемное обучение. – М.: Знание, 1974.
4. Матейко, А. Условия творческого труда. – М.: Мир, 1970.
5. Пономарёв, Я.А. Психология творчества и педагогика. – М., 1976.
6. Рошка, А. Творческое мышление. Пути его определения и развития. – М.: Наука, 1971.
7. Серебрянников, В.В., Ясюков М.И. Инициатива и творчество в военном деле. – М., 1976.

Hlibchuk Ivan Mykhailovych
Magister
Bohdan Stuparyk Chair of Pedagogy
Faculty of Pedagogy
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
Savchuk Borys Petrovych
Doctor of Historical Sciences, Professor
Bohdan Stuparyk Chair of Pedagogy
Faculty of Pedagogy
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMING LINGUISTIC CULTURE OF FUTURE LAWYERS

Глібчук Іван Михайлович
магістр
кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика
педагогічний факультет
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна
Савчук Борис Петрович
доктор історичних наук, професор
кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика
педагогічний факультет
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Speech direction forming of professional personality of future lawyer is called to assist making of abilities and skills in all types of speech activity, development of culture of speech, speech work, orientation in the general questions of information, communicative linguistics theory and others like that.

Key words: communication, activity of lawyer, legal culture, professional activity of lawyer, legal result.

У статті наголошено на тому, що мовленнєвий напрям формування професійної особистості майбутнього юриста покликаний сприяти виробленню вмій і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності, розвитку культури

мовлення, мовленнєвої творчості, орієнтації в загальних питаннях теорії інформації, комунікативної лінгвістики тощо.

Ключові слова: компетенція, юрист, правова культура, професійна діяльність юриста, комунікативний професіоналізм.

Діяльність юриста – багатофункціональна, адже у процесі професійної діяльності він використовує навички з основ адміністрування, з організації праці і управління, з ведення правової документації на основі сучасних інформаційних технологій, з етики ділового спілкування тощо. Вимоги ринку праці, суспільні виклики змушують змінювати застарілу модель формування фахівця у ЗВО, акцентуючи увагу на нових науково-методологічних підходах і принципах формування його як фахівця та комунікативної особистості. Це актуалізує потребу обґрунтування методологічних засад формування мовленнєвої культури спілкування в майбутніх юристів. Комплекс завдань і функцій освітнього процесу в закладах вищої освіти (ЗВО), що визначають цей процес, зумовлює доцільність його організації з використанням особистісно орієнтованого, комунікативного, компетентнісного, діяльнісного, аксіологічного, системного підходів.

Розглянемо суть кожного з означених методологічних підходів у контексті нашого дослідження. Так, особистісно орієнтований підхід до освіти студентів ґрунтується на методологічних принципах гуманістичної психології: самоцінності особистості, поваги й емпатії до неї, урахування її індивідуальності. Цей підхід передбачає, що педагог і студент мають працювати в єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні. Це запобігає психічному напруженню та вторгненню викладача у внутрішній світ студента, який одержує можливість самостійно ухвалювати рішення й планувати свій навчальний процес. Ця вимога впливає із закономірності, згідно з якою особи, що привчені лише спостерігати та слухати, стають соціально активними, ініціативними, відповідальними [1, с. 34-37]. Відомий учений І. Бех визначив наукові принципи, на яких базуються особистісно орієнтовані навчальні технології: цілеспрямоване створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно розвивальне спілкування; використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості; систематичний аналіз педагогом власних дій і вчинків учнів, студентів тощо [3]. Отже, особистісно орієнтований підхід є провідним у формуванні мовленнєвої культури майбутніх юристів, адже об'єктом їхньої професійної діяльності виступає людина в різних іпостасях. У такому сенсі він реалізується у взаємодії з потерпілим, звинуваченим, свідком, а також колегами, які звинувачують, захищають, судять. Тому правникові необхідно мати розвинені комунікативні уміння і здібності, які допоможуть виявляти власну гідність та обирати моделі поведінки, які не суперечать закону.

Спираючись на студії вчених (Є. Іванченко [6], С. Циганій [9] та ін.), визначаємо основні детермінанти, що зумовлюють доцільність використання

«XXI century science. From theory to practice»

особистісно орієнтованого підходу у формуванні мовленнєвої культури майбутнього юриста. Розвиток сучасного суспільства потребує формування в людини не стільки соціально типового, скільки виразно індивідуального, що дає змогу особі студента стати і залишатися самим собою у мінливому соціумі. Учені зазначають, що притаманні їм прагматичне мислення і дії та незалежність визначають необхідність використання педагогами нових підходів і методів взаємодії з тими, хто навчається. Отже, сучасна вища школа потребує гуманізації взаємин тих, хто навчає, з тими, кого навчають.

Компетентнісний підхід є інтегральним результатом взаємодії різних компонентів: а) мотиваційного (зацікавленість у певному виді діяльності, наявність смислу у виконанні конкретного завдання); б) цільового (уміння визначати особисті цілі, співвідносні з власними смислами; конструювання дій, вчинків, які забезпечать досягнення результату діяльності); в) орієнтаційного (урахування зовнішніх умов діяльності; суб'єктний досвід; предметні й міжпредметні знання; вміння, навички, способи діяльності, інші орієнтири); г) функціонального (здатність використовувати знання як основу формування можливих варіантів дій, ухвалення рішень, застосування нових форм взаємодії); д) контрольного (критерії вимірювання результатів діяльності); е) оцінного (здатність до самоаналізу) тощо [4; 9]. Цей підхід має важливе значення в підготовці юриста як комунікативної особистості. Для виконання професійних обов'язків він повинен засвоїти систему професійних і комунікативних знань, виробити вміння їхнього використання, набути досвід роботи з людиною. Компетентнісний підхід щодо формування мовленнєвої культури майбутніх юристів можна визначити як спрямованість освітнього процесу на вироблення і розвиток культури професійно-правового спілкування, що становить суб'єкт-суб'єктну взаємодію правника у фахово-правовому просторі, зумовлену специфікою його організації. Він характеризується формалізованістю і конфліктністю, наявністю множинності цілей у кожному акті спілкування і спрямований на реалізацію професійно значущих цілей.

З погляду компетентнісного підходу в майбутнього юриста мають бути сформовані такі основні види компетентностей: а) професійна, що базується на спеціальній науковій, практичній, психологічній підготовці; б) загальнокультурна, гуманітарна, що включає знання основ світової культури в її широкому сенсі; в) креативна – передбачає сформованість нестандартного мислення та володіння інноваційними освітніми стратегіями; г) комунікативна – включає досконале володіння рідною, іноземною мовами, основами комп'ютерної грамотності, вміння складати ділові папери та ін.

Зауважмо, що така рефлексія загалом відповідає базовим аспектам формування мовленнєвої культури майбутніх правників, які окреслені в проекті «Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії» (2016 р.). Документ дає перелік основних компетентностей юристів: а) здатність до абстрактного, логічного, критичного, творчого

мислення і генерування нових ідей, до аналізу й синтезу; б) уміння планувати, організовувати і контролювати професійну діяльність; в) розуміння природи етичних стандартів правничої професії і здатність діяти на їхній основі; г) знання державної мови на рівні, що забезпечує можливість усного і письмового застосування у професійній сфері; г) вміння грамотно, точно формулювати і висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати; д) уміння працювати самостійно та у команді колег за фахом; е) здатність ухвалювати неупереджені й мотивовані рішення та визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб; є) вміння примирювати сторони з різними інтересами; ж) прагнення до утвердження академічної доброчесності тощо [8].

Комунікативний підхід, згідно з результатами студій учених (Т. Денищич [5], Л. Петровська [7] та ін.), визначає концептуальні засади використання мовних явищ. Його теоретичною базою є комунікативна лінгвістика, що вивчає мовленнєве спілкування, яке включає співрозмовників і мову в контекст учасників комунікації, та психолінгвістика, що досліджує мовленнєву діяльність, її різновиди. Ці галузі знань окреслюють сутність мовленнєвої діяльності та спілкування як складного багатогранного процесу, спрямованого на реалізацію конкретної настанови, що відбувається на основі зворотного зв'язку в певних видах мовленнєвої діяльності. Основою комунікативного підходу є закономірність випереджувального розвитку усної форми професійного спілкування, позаяк від володіння вміннями усного оформлення думок залежить зміст написаного, його зв'язність, точність, логічність, грамотність. Це потребує акцентувати увагу на формуванні й розвитку комунікативно самодостатньої мовної особистості завдяки використанню інтерактивних технологій, які передбачають моделювання комунікативних ситуацій і збільшення питомої ваги завдань, що спонукають до комунікативної діяльності. Комунікативний підхід забезпечує зворотний зв'язок між викладачем і студентом.

Діяльнісний підхід спонукає до визнання діяльності як основного засобу й умови розвитку особистості, її виховання і навчання. Основними компонентами діяльності виступають суб'єкт із його потребами; мета і засоби її реалізації, результат діяльності. Лише за наявності певних умінь і навичок, які формуються в освітньому процесі ЗВО, випускник-юрист зможе професійно виконувати обов'язки за змінюваних обставин та за умов супротиву його діям.

Аксіологічний, або ціннісний, підхід є вартісним для майбутньої професійної і комунікативної діяльності студента-юриста за умов, якщо він сформований на основі професійної етики, зокрема кодексу юридичного працівника. Тоді йому вдається протистояти беззаконню і поважати людину, громадянина і верховенство права. У контексті досліджуваної проблеми цей підхід орієнтує на дотримання в процесі професійної комунікації загальнолюдських цінностей [2].

У контексті формування мовленнєвої культури майбутніх юристів системний підхід розглядаємо як педагогічну систему, структурними

компонентами якої є процеси формування досвіду пізнавальної і практичної діяльності, креативного, творчого мислення та емоційного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Таким чином, студент має засвоїти зміст навчання за фахом у ЗВО, щоб надалі наповнити спілкування в юридичній сфері професійно-правовим змістом.

Отже, означені методологічні підходи в процесі навчання виступають у взаємозв'язку та функціонують як цілісний комплекс. Це забезпечує правильне визначення завдань формування мовленнєвої культури, добір змісту, методів, форм і засобів найбільш доцільної діяльності в процесі фахової підготовки.

Література:

1. Барановська Л.В. Навчання студентів професійного спілкування: монографія. Біла Церква: БДАУ, 2002. 256 с.
2. Барановська Л.В., Циганій С.О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К.:НАУ, 2015. Вип. 1. С.23-26.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К., 1998. 204 с.
4. Бовдир О.С. Формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. канд. пед. наук. спец.: 13.00.04. Херсон, 2012. 21 с.
5. Денищик О.І. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів: автореф. дис. канд. пед. наук. спец.: 13.00.07. Хмельницький, 2010. 40 с.
6. Івашкевич І.В. Структура професійної компетентності юриста. Технології розвитку інтелекту. 2016. Т. 2, № 2: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_2_12.
7. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. Общение – компетентность – тренинг: Избранные труды. М.: Смысл, 2007. С. 375 – 594.
8. Проект «Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії» від 14.09.2016 р.: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Legal_Education_Reform_Concept_09_09_2016_DRAFT.pdf.
9. Циганій С.О. Методологія формування культури професійно-правового спілкування у майбутніх юристів у процесі фахової підготовки. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. Вип. 12. Ч. 2. Рівне-Київ: Міленіум, 2015. С. 393-401.

Kovalenko Nazariy
Student
of Separated subdivision
of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
«Nizhin Agrotechnical College»
Nizhyn, Ukraine

Orel Olha
candidate of pedagogical sciences, teacher
of Separated subdivision
of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
«Nizhin Agrotechnical College»
Nizhyn, Ukraine

THE INTERACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN A MODERN DIGITAL EDUCATION

Коваленко Назарій Миколайович
студент
циклова комісія обслуговування комп'ютерних систем і мереж
відділення економіки, логістики та інформаційних систем
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України
«Ніжинський агротехнічний коледж»
м. Ніжин, Україна

Орел Ольга Володимирівна
кандидат педагогічних наук, викладач
циклова комісія обслуговування комп'ютерних систем і мереж
відділення економіки, логістики та інформаційних систем
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України
«Ніжинський агротехнічний коледж»
м. Ніжин, Україна

Науковий керівник – канд. пед. наук Орел О.В.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ «ЦИФРОВІЙ» ОСВІТІ

Abstract: the article deals with interactive technologies of teaching, which are gradually introduced into the educational process of schools and universities of Ukraine and other countries of the world.

Keywords: advanced learning technologies, gadgets, "smart appliances", "Internet of Things", educational initiatives, IT technology.

«XXI century science. From theory to practice»

Анотація: в статті розглянуті інтерактивні технології навчання, які поступово вводяться в навчальний процес шкіл та вузів України та інших країн світу.

Ключові слова: новітні технології навчання, гаджети, «розумні прилади», «Інтернет речей», освітні ініціативи, ІТ-технології.

Розвиток цифрового суспільства нерозривно пов'язаний з рівнем впровадження в освітній процес новітніх технологій. Використання сучасних технологій та гаджетів набагато полегшило життя людей. Завдяки ним ми маємо можливість спілкуватись з людьми, які знаходяться далеко від нас, можемо ділитися своїми думками, враженнями, фотографіями, а також — можемо отримувати освіту онлайн.

Новітні технології дають можливість покращити та спростити процес навчання у школах та університетах. Навчання стало набагато простішим, доступнішим, інтелектуальним. Вільний доступ до інформації, легкість комунікації між викладачами, учнями та студентами. Школярі та студенти можуть використовувати гаджети в якості органайзерів, роблячи помітки та нагадування щодо навчання, вносити до календаря розклади уроків та домашні завдання, переглядати рекомендовану викладачем літературу, розв'язувати тренувальні задачі, проходити он-лайн тестування [2].

За допомогою гаджетів ми можемо здійснити віртуальне будівництво, провести семінар між навчальними закладами, побувати у будь-якій країні (стрім), побачити увесь світ натиснувши лише одну клавішу (камери он-лайн).

Поєднання інноваційних рішень і нової філософії в сфері навчання складають основу «розумної» освіти (Smart Education). Використання концепції «Інтернету речей» дозволяє робити процес навчання більш інтерактивним, а значить, різноманітним і цікавим [1].

Основні переваги гаджетів під час навчання:

- вільний доступ до будь-якої інформації;
- економія часу та коштів;
- дистанційне навчання;
- раціональне використання гаджетів дітьми.

Ті, хто стежить за розвитком «Інтернету речей» (Internet of Things, IoT) — одним з провідних напрямків в ІТ-технології останніх років, вже не сприймають його складові («розумні пристрої») як модні іграшки. Армія смартфонів, датчиків, веб-камер, GPS-навігаторів, розумних дошок, парт, підлоги (вмонтовані в підлогу тач-монітори) та іншої техніки, підключеної до мережі, здатні вирішувати завдання в різних сферах — від виробництва і сільського господарства, до медицини і повсякденного побуту. І якщо більш відомі «розумні» пристрої типу Smart TV, фітнес-трекерів або «безпілотників» вельми далекі від шкіл або університетів, то існує ряд інших, специфічних IoT-пристроїв. Вони роблять процес навчання більш гнучким і живим, дозволяючи отримувати викладачеві або вчителю зворотній зв'язок від кожного учня [1]. На

нашу думку, гаджети аж ніяк не зменшують роль викладача, а скоріше збільшують виконуючи роль помічників. Звичайно, масове використання IoT-пристроїв в українській освіті неможливе з ряду причин (економічних, технологічних, технічних, людського фактору), але навіть розвинені країни поки не можуть похвалитися тотальним застосуванням «розумних» пристроїв у навчальних закладах.

Однак, зростання кількості підключених до Інтернету пристроїв, їх різноманітність, а також вдосконалення бездротового зв'язку, безумовно, буде сприяти поступовій зміні концепції навчання, як вищої, так і початкової школи. І цей процес активно йде вже сьогодні [1].

Серед корисних гаджетів, які користуються популярністю в нашій країні, можна виділити такі:

- Електронна книга;
- «Розумний» браслет;
- Ноутбук для школяра;
- Інтерактивний глобус Intelliglobe Replogle [3].

На сьогоднішній день існує велика кількість різноманітних освітніх ініціатив від провідних компаній світу. Серед них — безкоштовний сервіс Google «Клас», доступний вже на понад 40 мовах [4]. В Україні цікавим прикладом впровадження сучасних технологій у навчання є спільний проект компаній Microsoft, Intel та цифрового видавництва «Розумники» (розробка для початкової школи предмету «Математика»).

Також існує чимало корисних додатків, які дозволяють дізнатися багато цікавого у тій чи іншій галузі. Приміром, у магазині Windows є програми для вивчення біології, анатомії й механіки. Вони мають інтуїтивні інтерфейси та цікаво оформлений контент, що сприяє легкому засвоєнню матеріалу [4].

Програма iChemist від шрі-ланкійських розробників дозволить провести експерименти з хімії просто на планшеті, а Touchable Earth допоможе дітям дізнатися більше про культуру інших народів [4].

Вивчати історію України можна завдяки безкоштовному додатку Vkraina від оператора «Київстар». У ньому зібрані цифрові версії рідкісних історичних мап XVI-XVIII століть [4].

Для ВНЗ корисною буде мережева академія CISCO.

Багато викладачів ВНЗ, втім, як і шкільні вчителі, скаржаться на значну втрату часу на різні організаційні питання на зразок відмічання відсутніх, перевірки домашніх завдань, роздачі нових завдань додому і т.д. Так, в США експерти в сфері освіти підраховали, що близько третини годин у ВНЗ витрачаються на різні паузи і перерви на заняттях, пов'язані з переключками, роздачею і перевіркою завдань і т.д., тобто, на якісь другорядні речі, а не на отримання знань. Автоматизація окремих процедур дозволяє знизити зазначені втрати. Серед уже впроваджених в освітній сфері США «розумних помічників» відзначимо:

«XXI century science. From theory to practice»

- електронний браслет, який дозволяє контролювати відвідуваність і передавати індивідуальні завдання учня (студента);
- датчик, який кріпиться на голову учня та відстежує його мозкову активність;
- «Розумні» парти, електронні дошки, оснащені тачскріном;
- «Розумні» підлоги, електронні монітори, оснащені тачскріном;
- веб-камери, які здійснюють онлайн-трансляцію лекцій;
- веб-камери для віртуальної аудиторії.

Крім того, добре зарекомендували себе різні рекомендаційні сервіси та системи підтримки прийняття рішень (DSS) [1].

За допомогою спеціальних додатків цілком можливо вирішувати проблеми поведінкового характеру. Всі ми пам'ятаємо, як неприємно буває отримати публічну «прочуханку» від викладача, навіть якщо вона і справедлива. На це реагують оточуючі, і крім втрати репутації йде втрата академічного часу, передбаченого навчальним процесом на вивчення конкретної теми. Виходом може бути застосування режиму «тихих повідомлень», тобто можливість робити зауваження щодо поведінки студента (учня) шляхом посилення вібрації на персональний браслет або повідомлення на планшет чи смартфон, зменшуючи, таким чином, громадський резонанс і знімаючи можливу пряму конфронтацію.

Спеціальне програмне забезпечення зможе аналізувати поведінкову динаміку конкретного студента або учня в період навчання і скласти його персональну характеристику, яка буде корисна, як для викладачів та психологів. Звичайно, при сьогоднішній концепції навчання подібні методи в стосунках «студент-викладач» можуть здатися малокорисними, але коли наше життя стане більш «цифрове» вони будуть цілком доречні і застосовні [1].

Як показують економічні процеси в розвинених промислових країнах, там завжди існує попит на нові знання та форми їх отримання. Сьогоднішній бізнес можуть робити люди, що володіють високою креативністю, швидкістю прийняття рішень, які вміють працювати в команді, і, природно, технічно підготовлені. При цьому вони повинні постійно вчитися відповідно до мінливого кола завдань. Таким чином, сучасна освіта вже розглядається як інвестиція, актив, формування якого повинна бути керованою [1].

Але скидати з рахунків важливість участі в цьому процесі вчителя і викладача буде неправильно. Сьогоднішні досягнення в ІТ нітрохи не применшують їх ролі. Цифрова грамотність дуже скоро стане однією з умов роботи в сфері освіти, втім, як і в інших сферах. Але оскільки цифрова революція в суспільстві багато в чому залежить від рівня технічної грамотності громадян, місія викладача в цьому процесі все ще значуща [1].

Сучасні технології — це наше майбутнє. З кожним роком на нас чекає все більше й більше відкриттів та новинок. Для сучасних дітей та підлітків це вже є нормою життя. На нашу думку, концепція використання “Інтернету речей” в освітньому процесі це звісно добре, учень чи студент буде менше відволікатися

на парах, цьому сприятиме електронний браслет. Він буде більш наочно бачити процес, наприклад виробництва трансформатора з допомогою розумної парти. Але є сумніви щодо такого прогресу. По перше цю систему зможуть елементарно хакнути (зламати). Другий аспект це те, що із студентів просто зроблять роботів, які повинні робити все за наміченим планом, і не більше. Людина перестане мислити, а буде спроможна тільки виконувати вказівки машини.

Література:

1. Філософія образования [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://m.habr.com/company/unet/blog/370985/>. – Назва з екрана.
2. Гаджети для освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://learning.ua/blog/201612/hadzhetu-dlia-osvity/>. – Назва з екрана.
3. Найпотрібніші гаджети для сучасного школяра [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://lady.tochka.net/ua/58434-samye-nuzhnye-gadzhety-dlya-sovremennogo-shkolnika/>. – Назва з екрана.
4. Як використовують мобільні технології в освіті [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://24tv.ua/yak_vikoristovuyut_mobilni_tehnologiyi_v_osviti_n533707. – Назва з екрана.

***Лотоцька Леся Богданівна**
старший викладач
кафедри медичної інформатики
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
м. Львів, Україна*

***Колач Тетяна Степанівна**
старший викладач
кафедри медичної інформатики
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
м. Львів, Україна*

HEALTH AND STUDENT-LED PROCESS: A STUDY OF MEDICAL STUDENT

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗДОРОВ'Я ТА АКАДЕМІЧНОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Анотація. Охарактеризовано зв'язок між навчальним процесом студентів та станом їх здоров'я за результатами самооцінки. Встановлено, що сучасний

процес навчання у вищих навчальних закладах, зокрема медичних, є фактором ризику для здоров'я студентів. Ця проблема пов'язана з важливим науковим і практичним завданням формування фізично і психічно здорового медичного фахівця з високим рівнем працездатності.

Ключові слова: навчальний процес, студенти- медики, вплив на здоров'я.

Охорона здоров'я студентської молоді є однією з найважливіших соціальних завдань суспільства. Студентство можна віднести до групи підвищеного ризику, так як на непрості вікові проблеми сучасних студентів накладається негативний вплив кризи практично всіх основних сфер суспільства і держави.

За численними науковими даними в останні час спостерігається стійке погіршення стану здоров'я населення, особливо студентської молоді, в той час як суспільство потребує активних, здорових, творчих особистостей, які готові реалізовувати себе у всіх життєвих сферах, в першу чергу — у професійній діяльності. Проте, кількість студентів спеціальної медичної групи за останні п'ять років збільшилася з 10 до 20-25%, в деяких ВНЗ досягає 40% і за прогнозами до 2015-2020 рр. може наблизитися до 50% від загальної кількості студентів [4]. Функціональне здоров'я студентів характеризується наступними показниками: високий рівень — 1,8%; середній — 7,8%; низький — 23,4%; дуже низький — 69%. Відзначається погіршення стану здоров'я учнів вищих освітніх навчальних закладів з переходом на старші курси. Так, якщо до другого курсу кількість випадків захворювань збільшується на 22%, то до четвертого — на 41%.

У вересні 2010 року Організація Об'єднаних Націй розробила Глобальну стратегію здоров'я, основною метою якої є пришвидшення прогресу у покращенні здоров'я за рахунок підвищення фінансування та комплексного надання медичних послуг. В межах Глобальної стратегії існує шість пріоритетних напрямків, одним з яких є "забезпечення систем охорони здоров'я кваліфікованими медичними працівниками". Саме тому більшість медичних навчальних закладів почали формувати ключовий компонент у розробці та реформуванні медичних навчальних програм. Розміщення студента в центрі результатів навчання означає, що вони також повинні мати дійсну та відповідну роль у розробці навчального плану.

Медична освіта вважається дуже вимогливою практично у всіх країнах. Професійна поведінка як аспекти університетського життя вважається дуже складними та стресовими [1]. Студенти та викладачі медичних навчальних закладів повинні консенсусу у розробці ексклюзивних та широкомасштабних навичок та навичок для задоволення потреб пацієнтів та громад, якими вони служать. Медична освіта повинна сприяти інтелектуальній діяльності та прогресуванню, одночасно заохочуючи дружбу, співпрацю та підтримку. Заохочувальні та просвітницькі параметри є дуже важливими детермінантами

для розвитку студентів медичних закладів, оскільки є достатньо цілісними та раціональними.

Студенти-медики є однією підгрупою загального населення, які є особливо вразливі до «розуміння» здоров'я, в основному, через тривалий термін і високу інтенсивність навчання, клінічні обов'язки, які можуть бути емоційно складними, вибір способу життя [2]. Будь-яка додаткова недиагностована проблема здоров'я може призвести до посилення психічного стресу у студентів з потенційними довгостроковими наслідками для здоров'я людини та загальної ефективності системи охорони здоров'я. Значна кількість досліджень підтверджує, що якість життя є важливим компонентом для оптимальної нейрокогнітивної та психомоторної ефективності, а також для фізичного та психічного здоров'я.

Академічний процес є важливим визначальним фактором навчального середовища і контролює поведінку всіх зацікавлених сторін — як студентів, так і викладацького складу вузу. Будь-яка зміна в академічному процесі повинна включати зміни в навчальному середовищі, менеджменті та організації для досягнення прогнозованих результатів. Удосконалення навчального плану можливе лише шляхом виявлення методом моніторингу сприйняття студентів слабких та сильних сторін навчального середовища.

На здоров'я студентів-медиків впливають фактори навчального процесу — об'єктивна основа умов навчання. Не менш важливими є суб'єктивні характеристики, які залежать як від індивідуальних функціональних можливостей і здоров'я індивідуума, так і способу життя студентів-медиків. Разом з тим, дії факторів на студентів є суто індивідуальними, і ймовірність розвитку того чи іншого захворювання залежить від адаптаційних можливостей організму [5].

Дослідження показало, що 58,0% студентів-медиків Львівського національного медичного університету, які взяли участь у науковому дослідженні протягом 2010-2015 рр., мають спадкову схильність до різних захворювань: гіпертонії — 48,1%; ІХС — 25,9%; інфаркту міокарда — 14,0%; цукровому діабету — 17,0%. Разом з тим, в процесі проведення опитування встановлено, що 87,1% респондентів вважають себе практично здоровими, в той час як 23,5% з них мають хронічні захворювання і на кожного студента-медика в рік припадає 2,1 гострих захворювань.

Переважає більшість респондентів — приїжджі з інших областей, проживають у гуртожитку (47,7%) або у орендованій квартирі (15,42%). Аналіз соціально-гігієнічних особливостей життєдіяльності студентів-медиків показав, що побутові умови в гуртожитку, на думку 68,9% респондентів, незадовільні у зв'язку з його перенаселеністю, незадовільним температурним режимом і відсутністю вентиляції. Тільки 34,5% студентів харчуються під час обіду, у решти немає часу або грошей на обід. Разом з тим, 67,2% студентів-медиків вважають своє харчування «добрим», в той час як «задовільним» тільки 28,7%.

«XXI century science. From theory to practice»

На рівні соціальної групи, аналіз показав, що 42,1% студентів-медиків вказали на погіршення стану здоров'я в період сесії або відразу після іспитів. Не задоволений процесом навчання кожен третій студент (29,1%), в основному через нераціонально складеного розкладу (33,0%) та нестачі навчальних матеріалів, що видаються бібліотекою ВНЗ (57,2%). Обробка даних рейтингового відносини дисциплін свідчить, що пріоритет залишається за тими предметами, де подача матеріалу ведеться не тільки на досить високому кваліфікованому рівні, а й на раціональному розподілі годин, особливо відведених на практичну частину, що підтверджує рівень комфорту і навантаження студентів з невисоким показником здоров'я .

Кожен п'ятий студент медичного ВУЗу не задоволений взаєминами з викладачами, близько 43,0% вважають вимоги педагогів завищеними. Немаловажним фактором, який впливає на здоров'я учнів, є навчальне навантаження. Значне навчальне навантаження на студентів припадає на практичні заняття (з погляду 38,8% студентів), на лекції (24,8%), при підготовці до занять (47,3%), при роботі в бібліотеці (23,7 %), при виконанні громадських доручень (8,9%), при роботі в гуртку (17,0%). 30,1% студентів-медиків відзначили дискомфортні умови навчальних аудиторій, особливо помітний ріст кількості студентів, незадоволених умовами перебування в аудиторіях, при переході до клінічних форм навчання. Зазначені риси умов навчання і навчального навантаження в медичному ВУЗі детермінують негативні процеси з формування хронічних і гострих захворювань [3].

Отже, сучасний процес навчання та навчальне навантаження є одним з основних факторів ризику для здоров'я більшості студентів. Тому одним з основних завдань управління системою освіти має стати завдання приведення вимог процесу навчання у відповідність до стану первинного здоров'я студентів і впровадження здоров'язберігаючих технологій впродовж усього подальшого навчання у вузі.

Література:

1. Білик, Л.В. Педагогічне моделювання формування паліативної компетентності медичних сестер-бакалаврів. Наукові праці. Педагогіка, 2014, 251.239.
2. Лазуренко, О. Психологічні особливості формування емоційної компетентності майбутнього лікаря. 2017. PhD Thesis. дис.... канд. психол.
3. Лотоцька, Л. Вплив навчального процесу на стан здоров'я студентів медичних ВНЗ. Нова педагогічна думка, 2016, 1: 90-95.
4. Максимчук, Л. Забезпечення інтегративного підходу у гуманітарній підготовці майбутніх лікарів в умовах інтерактивного навчання. Педагогічний дискурс, 2014, 16: 107-112.
5. Філоненко, М. Методологія та методики комплексного психологічного вивчення особистості студента-медика. Педагогічний процес: теорія і практика, 2014, 4: 87-93.

Pakulin Serhij Leonidovich

*Doctor of sciences (Economics), academician Ukrainian Science Academy of
National Progress
Leading researcher
Department of economic problems of environmental policy and sustainable
development
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»
Kyiv, Ukraine*

Ananchenko Konstantin Vladimirovich

*Candidate of sciences (Physical Education and Sport), associate professor
associate professor
Department of Single Combats
Faculty of Sports Games and Single Combats
Kharkov State Academy of Physical Culture
Kharkov, Ukraine*

Perebeynos Volodymyr Borysovych

*Postgraduate student
Department of Single Combats
Faculty of Sports Games and Single Combats
Kharkov State Academy of Physical Culture
Kharkov, Ukraine*

Makhankov Henadii Ivanovych

*Honored Coach of Ukraine
Senior Coach Junior Team of Ukraine
Kharkov State Higher School of Physical Culture №1
Kharkov, Ukraine*

THE TECHNICAL ARSENAL AND FEATURES OF COMPETITIVE ACTIVITY OF QUALIFIED ATHLETES OF JUDO

Пакулин Сергей Леонидович

*доктор экономических наук, академик УАННП
ведущий научный сотрудник
отдел экономических проблем экологической политики и устойчивого
развития
Государственное учреждение
«Институт экономики природопользования и устойчивого развития
Национальной академии наук Украины»
г. Киев, Украина*

Ананченко Константин Владимирович

*кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
доцент*

*кафедра единоборств
факультет спортивных игр и единоборств
Харьковская государственная академия физической культуры
г. Харьков, Украина*

Перебейнос Владимир Борисович

аспирант

*кафедра единоборств
факультет спортивных игр и единоборств
Харьковская государственная академия физической культуры
г. Харьков, Украина*

Маханьков Генадій Іванович

Заслуженный тренер Украины

Старший тренер юношеской сборной Украины

*Харьковское государственное высшее училище физической культуры №1
г. Харьков, Украина*

ТЕХНИЧЕСКИЙ АРСЕНАЛ И ОСОБЕННОСТИ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ДЗЮДОИСТОВ

Abstract. The authors identify the features of competitive activity of qualified athletes of judo and their technical arsenal. It is proved that in view of this should be built training athletes.

Keywords: judo, technical and tactical training, fight.

Аннотация. Авторами выявлены особенности соревновательной деятельности квалифицированных дзюдоистов и их технический арсенал. Доказано, что с учетом этого должна строиться подготовка спортсменов.

Ключевые слова: дзюдо, технико-тактическая подготовка, поединок.

Анализ технического арсенала современной соревновательной деятельности квалифицированных дзюдоистов позволил выделить по 15 основных технических действий, которые часто ими используются. Девять из них с высокой эффективностью используют в соревновательных поединках и женщины и мужчины: 1) *Narai-goshi, hane-makikomi* (подхват под обе ноги, подсад бедром и голенью изнутри в падении с захватом руки под плечо); 2) *Uchi-gari* (зацеп изнутри под колено); 3) *Seoi-nage, ippon-seoi-nage* (бросок через плечо, бросок через спину); 4) *Tai-otoshi, uki-waza* (передняя подножка, передняя подножка на пятке (садясь)); 5) *Tani-otoshi* (задняя подножка на пятке (садясь)); 6) *Uchiki-taoshi, o-soto-otoshi* (задняя подножка); 7) *Uchi-mata* (подхват изнутри под одну ногу); 8) *Uchi-mata-sukashi* (бросок выведением из равновесия рывком вперед как контрприём от подхвата изнутри); 9) *Yoko-otoshi*

(боковая подножка). Эти технические действия являются наиболее применяемыми приемами дзюдо.

Количество возможных действий, применяемых спортсменами на тренировках, особенно в дзюдо, весьма велико [1, с. 142]. Для определения тех приемов, которые более эффективны и которые часто встречаются, нами были проведены педагогические наблюдения соревновательной деятельности дзюдоистов высокой квалификации.

Анализ протоколов соревнований, видеозаписей финальной части Олимпийских игр позволил нам определить, что наиболее результативными приемами являются: бросок через спину, переворот, бросок подхватом, зацепом, подсечки, задняя подножка. Путем анализа соревновательных технических действий нами установлено, что в соревновательном составе техники преобладают наступательные действия. Большая часть результативных технико-тактических действий дзюдо проведено в стойке — 93%, в партере этот показатель составил 7%.

Дзюдоисты высокого класса имеют высокую результативность выполнения приемов на протяжении всей схватки. На чемпионатах Мира высокие показатели результативности и эффективности выполнения технико-тактических действий наблюдались на первых двух минутах, а на чемпионатах Европы и международных турнирах — на протяжении первых 3 минут. Что касается чемпионов Мира, то результативность, их действий имеет высокие показатели на протяжении всей схватки.

Анализ финальных схваток Олимпиад 1996-2016 гг. выявил преимущество победителей по всем показателям соревновательной деятельности в первой и второй третях схватки. Анализ полученных результатов дает возможность сделать вывод о том, что победители в целом демонстрируют остро атакующий стиль ведения схватки на всем ее протяжении. Даже добившись преимущества, они продолжают атаковать соперника, стараясь добиться чистой победы. Все победители обладают высочайшим уровнем физической подготовленности, позволяющим, каждые 15-20 сек предпринимать реальные попытки выполнить бросок. Следует также отметить, что показатели активности и результативности борцов — финалистов резко возрастает по сравнению с предварительными схватками. Помимо этого, напряженность финальных схваток с каждой минутой увеличивается, достигая апогея в середине и в конце поединка. Это свидетельствует о высоких технико-тактических и физических кондициях не только победителей, но и их соперников.

Проведенные нами расчеты показали, что на первых двух минутах борьбы коэффициент надежности выполнения технико-тактических действий практически постоянен и весьма высок. Однако на следующих двух минутах он меньше.

Важным показателем тактической подготовленности дзюдоистов является целевая установка на поединок и то, как спортсмен ее реализует в ходе

схватки. По результатам наших исследований наибольшая активность дзюдоистов приходится на 2-ю минуту.

Проведенный анализ технико-тактической подготовленности победителей финальной части Олимпийских игр 1996-2016 гг. по дзюдо позволили разработать теоретическую модель технико-тактической действий (ТТД) дзюдоистов высшей квалификации: интервал атак — 15-20 с.; количество реальных атак в единицу времени — 3-5 атак/мин.; эффективность атак — 30,74%; количество вариантов ТТД в стойке — не менее 5 приемов; наиболее результативные приемы в поединке — броски подхватом, через плечи, зацепом, через спину, выведение из равновесия; среднее время поединка — 193 с.; эффективность (досрочная победа поединка (иппоном) — 71,15%; оптимальное время выполнения приема — 120-170 с.

С нашей точки зрения уровень технико-тактической подготовленности дзюдоиста определяется количеством применяемых им захватов и эффективностью их использования. Умение вести борьбу с разными захватами (десять способов) и правильно пользоваться ими в различных целях расширяют технико-тактические возможности дзюдоиста.

Нами установлено, что прием или несколько приемов, применяемые для решения определенной тактической задачи, в финальной части соревнований является наиболее эффективным, особенно если проводится во временном промежутке между 2-ой и 3-й минутой. Вместо традиционной разведки повышенная активность проявляется дзюдоистами высшей квалификации в первой трети поединка.

Выявлено, что уровень физической подготовленности дзюдоистов высшей квалификации должен позволять им выполнять каждые 15-20 сек в течение каждой минуты схватки реальные попытки выполнить прием.

Подтверждено, что функциональная подготовленность дзюдоиста к ответственным соревнованиям должна обеспечивать возможность постоянного наращивания плотности выполнения атакующих действий в течение схватки. Установлено что, в технико-тактической подготовке дзюдоистов высшей квалификации показатель надежности выполнения приемов у чемпионов возрастает к концу схватки.

Исследование соревновательной техники позволил определить общие приемы, которые эффективно используются в соревновательных схватках дзюдоистов высшей квалификации: подхват изнутри под одну ногу (Uchi-mata) — 11%; бросок через спину (Seoi-nage) — 13%; зацеп изнутри под колено (Uchi-gari) — 10%; задняя подножка на пятке (садясь) (Tani-otoshi) — 11%; задняя подножка (Uchiki-taoshi) — 11%.

Установлено, что по мере того, как борец осваивает новые приемы, контрприемы и защиту от действий противника, часть из них, которая наиболее соответствует индивидуальным особенностям и склонностям, постоянно совершенствуется. Таким образом, у каждого дзюдоиста складывается свой индивидуальный арсенал захватов и приемов. Наблюдается тенденция

подготовки контратак на стандартные действия нестандартными приемами. В подготовке дзюдоистов высшей квалификации так же замечена применение нестандартных захватов.

В соревновательном поединке результативность технико-тактических действий дзюдоистов высшей квалификации снижается с первой минуты и до конца поединка. При этом наивысшей она бывает в первые 3 минуты, затем наблюдается снижение устойчивости техники. Это сказывается «сбивающий» фактор утомлений.

В ходе исследования нами определены индивидуальная (по результатам индивидуальных характеристик) и теоретическая (составленная из лучших и средних значений показателей победителей соревнований высшего ранга) модели ТТД дзюдоистов высшей квалификации. Это позволяет повысить эффективность тренировочного процесса и результативность соревновательной деятельности дзюдоистов высшей квалификации.

Литература:

1. Пакулин С.Л. Оптимизация технико-тактической подготовки дзюдоистов-юниоров и достижение высоких спортивных результатов / С.Л. Пакулин, В.Б. Перебейнос, Г.И. Маханьков // Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Наукові дослідження у Східній Європі» (8 грудня 2017 р., м. Краматорськ, Україна). Т. 2. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 140–143.

SECTION 8. Psychology

Hotsulyak Natalia Evhenievna
PhD in Psychological Sciences, Associate Professor
Associate Professor
of the Department of General and Practical Psychology
Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University
Kamyanets-Podilsky, Ukraine

**GENERAL THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
FOUNDATIONS OF THE PSYCHOLOGICAL SERVICE OF RESCUE
UNITS**

Гоцуляк Наталія Євгенівна
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри загальної та практичної психології
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна

**ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ РЯТУВАЛЬНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ**

The article is devoted to the study of individual psychological characteristics of the rescuers, analysis and identification of the inductive, value, executive, operational (methods, means, results) and analytical structures of its activities, actions that are implemented under certain conditions, when solving specific problems.

Key words: rescuer, rescue unit, rescue worker, psychological readiness.

Стаття присвячена вивченню індивідуально-психологічних особливостей рятувальників, аналізу та виявленню спонукальної, ціннісної, виконавчої, операційної (способи, засоби, результати) й аналітичної структур її діяльності, дій, що реалізуються при певних умовах, при вирішенні конкретних завдань.

Ключові слова: рятувальник, рятувальний підрозділ, діяльність рятувальника, психологічна готовність.

Об'єктивний світ знаходиться в постійному розвитку, зміні, а це означає, що ситуації взаємодії людини з навколишнім світом, як правило, не повторюються, завжди містять у собі новизну. Кожна людина не тільки носій потенціалу активності, але і природою в ній закладений творчий початок, прагнення до пошуку новизни, нестандартності. Якщо професійна діяльність не дає рятувальнику можливості реалізувати свій творчий потенціал, то він прагне

його виявити в інших формах і видах діяльності. Вивчати індивідуально-психологічні особливості рятувальників — значить аналізувати вияви спонукальної, ціннісної (мотиви, мета), виконавчої, операційної (способи, засоби, результати) й аналітичної структур її діяльності, дій, що реалізуються при певних умовах, при вирішенні конкретних завдань. При цьому сукупність суб'єкта діяльності, умов і завдання, що вирішується, і є ситуація. З метою вивчення індивідуально-психологічних особливостей рятувальників, їхнього навчання, виховання, самоосвіти, самовиховання можуть бути використані «банки ситуацій».

Суб'єктивне відображення ситуації характеризується сукупним впливом психологічних чинників: небезпека, раптовість, новизна, дефіцит часу, недостача або надлишок інформації тощо, а також діяльнісними характеристиками (ситуаційний мотив; зміст і ступінь усвідомлення мети; орієнтовна основа діяльності; стандартність-нестандартність прийнятого рішення, рівень його ризику; стани, що переживаються, їхня динаміка; підсумок виконання завдання; типологія помилок; задоволення своїми діями і діями товаришів). Для отримання необхідної інформації використовуються два основних методи: ретроспективний (вивчення ситуацій, що мали місце в минулому) і актуальний. Ретроспективний, у залежності від джерела інформації, поділяється на метод контент-аналізу (робота з друкованими джерелами) і ретроспективне інтерв'ю (аналіз особистого досвіду учасників або очевидців ситуації). У свою чергу, актуальний метод аналізу використовується при дослідженні діяльності як в реальних, так і в модельованих умовах.

Таким чином, професійну діяльність як сутнісну характеристику конкретного працівника Державної служби надзвичайних ситуацій (далі — ДСНС) можна аналізувати, а результати аналізу використовувати для її вдосконалення. Наукові основи психологічної служби (ПС) діяльності ДСНС складає сукупність теоретичних та методологічних положень про роль особистості рятувальника в даній сфері. Науковий аналіз психологічного забезпечення немислимий без глибокого і всебічного дослідження змістовної сторони процесу впливу на свідомість, психіку та поведінку рятувальників в інтересах досягнення необхідного рівня морально-психологічного стану, що дозволяє успішно вирішувати покладені на ДСНС завдання з надійного захисту населення та територій від різноманітних надзвичайних ситуацій природного або техногенного походження. Визначальну роль у психологічному забезпеченні відіграють науково-теоретичні засади впливу на свідомість, психіку та поведінку рятувальників, опираючись на які командні кадри можуть отримати чіткі та ясні відповіді на важливі для практичної діяльності питання: про сутність і значення психологічного забезпечення; вплив соціально-політичних, економічних, правових, технічних та інших чинників на морально-психологічний стан рятувальників; закономірності, протиріччя, принципи, суб'єкти й об'єкти психологічного забезпечення.

Прийняття психологічного забезпечення службової діяльності в ДСНС як самостійного виду забезпечення — цілком закономірний процес, що відображає адекватну реакцію на якісні зміни у сфері забезпечення техногенної та природної безпеки держави. Об'єктивна необхідність такого рішення зумовлена такими чинниками: 1. У сучасних умовах виникла необхідність теоретичного осмислення нових методологічних підходів до проблем розвитку суспільства, конкретних суспільних явищ і його духовних основ, у тому числі потреба принципового перегляду концептуальних уявлень, що трималися десятиріччями, і поглядів на проблеми роботи з особовим складом у пожежно-рятувальних та аварійно-рятувальних колективах ДСНС України. 2. Змінюються соціально-політичні й економічні основи нашої держави, відбувається перехід від одного суспільного устрою до іншого, до ринкової економіки, що передбачає свободу економічної діяльності й рівність усіх форм власності. Іде затвердження нових демократичних основ конституційного ладу, що передбачає верховенство закону і права, розділ законодавчої, виконавчої та судової влади, визначення прав і свобод людини на основі принципів і норм міжнародного права. Продовжується формування суспільства з високим рівнем демократії, соціального захисту, інтелектуального та психологічного розвитку особистості, її внутрішньої свободи, здатності до саморозкриття при виконанні громадянського обов'язку. 3. Важливими обставинами, що істотно вплинули на становлення психологічного забезпечення як самостійного виду в системі всебічного забезпечення службової діяльності в ДСНС, виступають службово-соціальні чинники. Вони пов'язані зі зміною якісного складу рятувальників і умов проходження служби, погіршенням матеріально-технічного й фінансового забезпечення, ломкою укладу буття, утратою етичних орієнтирів, падінням престижу служби, відсутністю надійного механізму соціального захисту рятувальників і членів їх сімей тощо.

Таким чином, світовий та вітчизняний досвід, дозволяє зробити висновок, що психологічне забезпечення службової діяльності в ДСНС може розглядатися як система, що охоплює всі структурні ланки відомства від пожежно-рятувального/аварійно рятувального підрозділу до центрального управління і здатна до інтеграції з іншими відомствами в структурі даного виду забезпечення.

Разом з тим психологічне забезпечення службової діяльності у ДСНС повинно враховувати проблеми, що постають перед рятувальником як особистістю: фізіологічні можливості людини, специфіку її психіки, національні особливості, біологічні потреби, соціальні й інші аспекти індивідуальної та колективної діяльності. Основоположні, концептуальні положення психологічного забезпечення передбачають інтерпретацію значення людських дій, відношення до рятувальника не тільки як до «людини — засобу виконання службових завдань», але і як до «людини—цінності».

Література:

1. Афанасенко В.С., Тімченко О.В. / В.С. Тімченко О.В. Військово-професійне спілкування: Навчальний посібник. – Харків : ХВУ, 2002. – 391 с.
2. Барко В.І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): Монографія / В.І. Барко. – К. : Ніка-Центр, 2002. –296 с.
3. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х. : УЦЗУ, 2007. – 502 с.
4. Потапчук Є.М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: Монографія / Є.М. Потапчук. – Хмельницький : Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – 323 с.

SECTION 9. Politology

Marusyk Yurii Vasylyovych

Research Officer

International Institute of Education, Culture and Relations with Diaspora

National University «Lviv Polytechnic»

Lviv, Ukraine

Supervisor – Doctor of Political Sciences A.S. Romanyuk

THE ROLE OF CIVIC ACTIVISM IN THE PROCESS OF MIGRANTS' INTEGRATION

Марусик Юрій Васильович

науковий співробітник

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Науковий керівник – доктор пол. наук Романюк А.С.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ

Abstract. The paper considers the main features of migrants' civic activism in terms of their integration into a new society. Conditions of the positive influence of civic activism on the process of integration are analyzed. We also determine the problem sides of social activity and social capital of migrants.

Keywords: migration, migrants' integration, civic activism, social capital, migrants' NGOs.

Анотація. В роботі розглянуто основні особливості громадського активізму мігрантів з точки зору їхньої інтеграції у нове суспільство. Проаналізовано умови позитивного впливу громадського активізму на процес інтеграції. Визначено проблемні сторони суспільної активності та соціального капіталу мігрантів.

Ключові слова: міграція, мігранти, інтеграція мігрантів, громадський активізм, соціальний капітал, громадські організації мігрантів.

Масовість вимушеної міграції там, де до неї не були готові ні влада, ні населення, призвели до того, що ця тема стала основою для соціополітичних поділів та питань, навколо якого формуються нездоланні протиріччя. У 2017 р., згідно даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, продовжувала зростати загальна кількість вимушених мігрантів (до 68,5 млн.) [7]. Останніми роками одною з найпомітніших проблем виявилось зростання

кількості вимушених мігрантів, яке відчули на собі європейські країни. Згідно з даними агентства Frontex, яке займається охороною зовнішніх кордонів ЄС, в 2015 та 2016 роках до Європи прибувало не менше мільйона мігрантів за рік, що значно більше, ніж у 2014 р. (219 тис.) [8]. Однак якщо за 2016 р. до ЄС прибуло 1,2 млн. шукачів притулку, то за 11 місяців 2017 р. – всього 450 тис [8]. Тобто станом на початок 2018 р. криза перейшла у нову фазу, яка характеризується меншим напруженням на тлі існування ряду невирішених чи спірних питань.

Значно скоротивши потік вимушених мігрантів, країни ЄС залишаються перед невирішеною проблемою інтеграції біженців. Ця проблема пересікається і з потребою інтеграції інших категорій мігрантів. І як показує низка досліджень, громадська активність нових членів суспільства є важливим елементом ефективної інтеграції. Зокрема це стосується активності в межах широкого спектру організацій та спільнот мігрантів, тобто тих інституцій, де мігранти є найактивнішими учасниками, а часто і засновниками. Саме на активності в таких організаціях та спільнотах ми зосередимо основну увагу.

Томас Хадлстон у своєму дослідженні доводить, що участь у мігрантських організаціях та об'єднання цих організацій у асоціації пов'язані з більшим рівнем довіри та участі мігрантів у суспільному житті [1]. Автор пов'язує участь мігрантів у цих організаціях та їхнє об'єднання у мережі із зростанням довіри серед нових членів суспільства. Також це призводить до покращення можливості брати активнішу участь у більш широкому суспільно-політичному житті країни свого проживання. Водночас мігранти з низьким рівнем залучення до таких організацій, які менше об'єднуються між собою, демонструють нижчі рівні соціальної довіри та політичної участі.

Участь у громадському житті свідчить, що мігрант бере участь у творенні громади і є активним учасником спільноти. Участь у громадських організаціях (як волонтера, члена, керівника і т. п.) та інші види громадської активності можна розглядати як перший крок до повноцінної участі у громадському житті нового для мігранта суспільства.

Але не будь яка участь у організаціях відповідної меншини є позитивним фактором. Американська дослідниця Маргарет Леві доводить, що організації можуть створювати не лише соціальний капітал, а й бар'єри для його зростання, якщо ці організації створені через брак довіри до інших немігрантських організацій [2]. Також, участь лише у них може бути свідченням недопуску мігрантів у спільні для інших груп населення організацій. Тобто громадська активність всупереч несприятливому чи навіть дискримінаційному середовищу шкодить інтеграції та посилює анклавізацію.

Проблемою на шляху до інтеграції мігрантів є і розбіжність соціального капіталу у сфері взаємодії зі «своїми» та з «іншими». Оскільки соціальний капітал є ресурсом, що базується на почутті приналежності до групи [5], він містить у собі певне протиріччя між інтеграцією нових членів суспільства та їхньою етнічною груповою приналежністю. Виходячи з цього, завданням для

«XXI century science. From theory to practice»

суспільства, що приймає, та інститутів, які його представляють, – сприяти тому, щоб вузькогрупову приналежність (етнічну чи мігрантську) постійно доповнювала приналежність до нового суспільства.

Американський політолог Р. Патнем підходить до цього питання ще ширше, стверджуючи, що сучасна тенденція до зростання етнічного різноманіття, яка забезпечується, зокрема, і міграцією, в коротко- та середньостроковій перспективі – це виклик для соціальної солідарності та обмеження соціального капіталу [6]. В свою чергу, в середньо- та довгостроковій перспективі саме успішні іммігрантські спільноти створюють нові форми соціальної солідарності та зменшують негативні наслідки різноманіття шляхом побудови нових всеохопних ідентичностей. Ці ідентичності мають включати більш широке коло учасників, зокрема – іммігрантів. Тому важлива не лише громадська активність іммігрантів, а й взаємність суспільства, що їх приймає, для формування більш широкого почуття «ми».

Зважаючи на неоднозначні особливості громадської активності та соціального капіталу іммігрантів, для позитивного ефекту важливою є широка система зв'язків між різними мігрантськими та немігрантськими організаціями. М. Феннема і Дж. Тіллі припускають: що більше зв'язків між організаціями конкретної етнічної спільноти, то вища соціальна довіра в цій спільноті і, відповідно, потенціал для розвитку громадянської культури [3]. В такому випадку етнічні організації забезпечують канали спілкування та можливості спільних дій для членів етнічної групи та сприяють інтенсифікації контактів із зовнішнім, немігрантським середовищем (як з індивідуальними суб'єктами, так і інституційними).

Таким чином, громадська активність – важливий елемент процесу інтеграції мігрантів до нового суспільства. Для позитивного впливу вона має бути відкритою та не зацикленою лише на одній мігрантській спільноті. Контакти і співпраця із іншими мігрантськими та немігрантськими структурами сприяють кращій інтеграції та перешкоджають маргіналізації. Водночас збільшення частки мігрантів – це виклик для суспільства, навіть якщо воно потребує нових членів. Зростання етнічного різноманіття призводить до зниження взаємної довіри у суспільстві, а отже, і до послаблення соціального капіталу. І саме залучення мігрантів до громадської діяльності та активна взаємодія з ними у середньо- та довгостроковій перспективі дозволяє послабити цей фактор, ефективно формувати нові, більш всеохопні ідентичності, посилювати соціальну довіру та соціальний капітал. Оскільки це питання взаємної вигоди, активність повинні проявляти не тільки мігранти і їхні спільноти, а й індивідуальні та групові актори зі сторони суспільства, що приймає.

Література:

1. Huddleston T. (2017) Migrant political participation: a review of policies and integration results in the OSCE region. Research Paper, Warsaw <https://www.osce.org/odihr/367936?download=true>
2. Levi, M. (1996) 'Social and unsocial capital: a review essay of Robert Putnam's Making Democracy Work', *Politics & Society* Vol. 24 No. 1: 45-53 <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032329296024001005>
3. Meindert Fennema & Jean Tillie (1999): Political participation and political trust in Amsterdam: Civic communities and ethnic networks, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25:4, 703-726 <http://dx.doi.org/10.1080/1369183X.1999.9976711>
4. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
5. Susan Thieme Migration Networks and the Concept of Social Capital http://www.glopp.ch/C1/en/multimedia/C1_pdf3.pdf
6. Robert D. Putnam. E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 30 – No. 2, 2007 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.515.6374&rep=rep1&type=pdf>
7. Global Trends Forced Displacement in 2017 Produced And Printed By UNHCR (25 June 2018) <http://www.unhcr.org/5b27be547>
8. Asylum quarterly report. Eurostat, 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report%23Further_Eurostat_information#Further_Eurostat_information

SECTION 10. Culturology

I.M. Grabovska

Ph.D. in philosophical sciences

senior researcher

Center for Ukrainian Studies

National Taras Shevchenko University

Kyiv, Ukraine

**CIVIL SOCIETY AND CULTURAL ADVANCEMENT OF MODERN
UKRAINE**

Грабовська Ірина Миколаївна

старший науковий співробітник

кандидат філософських наук

Центр українознавства

філософський факультет

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА КУЛЬТУРНИЙ ПОСТУП
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Abstract. The process of forming a civil society in modern Ukraine through the prism of cultural development through the local initiatives of so-called "simple" or "ordinary" Ukrainians is analyzed. The phenomenon of a private museum is considered on the example of the urban type Verkhovyna of the Ivano-Frankivsk region. Thoughts of the outstanding Ukrainian scholar Y. Sherekh (Shevelov) on the flowering of culture in an independent country is presented.

Key words: civil society, cultural space, Ukraine, "ordinary" Ukrainians, private museum, independence. Y. Sherekh (Shevelov).

Анотація. Аналізується процес формування громадянського суспільства в сучасній Україні крізь призму розвитку культури завдяки місцевим ініціативам так званих «простих» або «пересічних» українців. Розглядається феномен приватного музею на прикладі селища міського типу Верховина Івано-Франківської області. Наводяться роздуми видатного українського вченого Ю. Шереха (Шевельова) щодо розквіту культури у незалежній країні.

Ключові слова: громадянське суспільство, культурний простір, Україна, «пересічні» українці, приватний музей, незалежність. Ю. Шерех (Шевельов).

Сучасна Україна як країна, держава і нація знаходиться у складній, навіть небезпечній для її існування ситуації. Однією із умов її самозбереження, як

показала практика чотирьох постмайданних років, є формування та розвиток громадянського суспільства в Україні, здатного взяти на себе відповідальність за цілі сфери існування українського соціуму, з якими не можуть впоратись в силу цілої низки причин ні українська держава, ні бізнес. Волонтерський рух в країні, який набув мвсового характеру у період Єврореволюції та в перші роки гібридної війни РФ проти України став одним із засадничих моментів для утвердження справді демократичного устрою в українській державі. Як зазначав Ф. Фукуяма у статті «Примат культури», для утвердження сталої демократії повинні ісувати чотири умови: відповідна ідеологія, інституції, громадянське суспільство та культура [3].

Як відомо, під громадянським суспільством розуміємо існування та функціонування «...стихійно утворюваних соціальних структур, відокремлених від держави, які є підґрунтям демократичних політичних інституцій. Ці структури викристалізуються ще повільніше, ніж політичні інституції. Культура, на думку Фукуяма, є найглибшим рівнем, до якого належать такі явища, як родина, релігія, моральні цінності, етнічна свідомість, громадянськість та історичні традиції. Якщо демократичні інституції ґрунтуються на достатньо зрілому громадянському суспільстві, то громадянське суспільство має свої передумови на рівні культури. Водночас дослідник зауважує, що зміни на рівні громадянського суспільства відбуваються набагато повільніше, ніж на двох перших рівнях, а їхня швидкість значною мірою залежить від особливостей культури» [2, с. 96], — зазначає С. Лозниця.

На деяких особливостях взаємозв'язу громадянського суспільства та культури в сучасній Україні зупинимось у цій розваідці.

Здавалось би, в державі, де йде війна, не варто розраховувати на сплеск громадянської активності на ниві розвитку культури країни. Одначе, одним із феноменів теперішньої доби стало явище, яке варто умовно назвати «жива країна». Мова йде не лише про те, як до невпізнанності на краще змінився зовнішній вигляд українських міст і містечок, багатьох сіл за роки незалежності. Це одразу впадає в очі тому, хто ще пам'ятає сірий Київ 80-90-х років, сріблястих ленінів в усіх районних містечках та селищах міського типу. Та найцікавішим у нашому часі стало те, що вихід із Великого Льоху (за Тарасом Шевченком) нарешті став і масовим виходом на арену української історії так званих «простих», або ж «пересічних» українців. У даному випадку йдеться не про майдани й революції. Про це чимало написано й ще буде сказано. Йдеться про культурний простір України. Зокрема про приватні музеї — принципово нове явище для України постсоветської доби (про добу УССР у цьому плані годі й говорити). До того ж, коли такі музеї належать не багатому відомому меценату, наприклад, як музей ікони в Радомишлі, що належить Ользі Богомолець, а простій селянці-гуцулці із захованого глибоко в Карпатах селища міського типу Верховина Івано-Франківської області (колишнє Жабьє — історичне місце, пов'язане з іменами М. Коцюбинського, І. Франка, І.

Миколайчука та багатьох інших видатних діячів України та зарубіжжя), - музей української вишиванки Галинки Верховинки (Галини Яцентюк). Господарка — пані Галина — проста гуцулка, як вона сама про себе каже, багато чим займалась у житті. Наприклад, торгувала на Київщині всіляким крамом у тяжкі дев'яності — двотисячні. Виростила трьох дітей. Але потяг до творчості не дозволив задовільнитись «звичайним життям звичайної людини». Поштовхом до створення свого музею стала трагічна смерть брата пані Галини. Ця подія підштовхнула вже немолоду жінку до створення власного приватного музею — музею української вишиванки Галинки Верховинки. Це псевдо Галина Яцентюк взяла для збірок власних віршів, які писала ще з дитинства. Любов до поетичного слова вона пронесла крізь усе своє життя, як і любов до вишивки.

У музеї Галинки Верховинки обов'язково не лише розкажуть, а й покажуть цілий спектакль — зодягання молодих гуцулки та гуцула до весілля у традиційні убори, а також запросять побувати гуцульською молодницею з традиційної сім'ї минулих сторіч. Враження від такого «живого» й теплого музею не просто позитивні. Це здивування, захоплення, радість відкриття. І не лише від унікального місця, але насамперед від цікавої непересічної «пересічної» української людини.

У Верховині існує не один такий музей, а декілька, і сьогодні деякі з цих музеїв відносяться до найбільш відвідуваних зарубіжними та українськими туристами культурних осередків країни. Як от музей музики-віртуоза самоука Романа Кумлика. Відкритий музей був самим музикою у 2000 році у родинному будинку. Тут багато речей із життя та повсякденного побуту місевих гуцулів, але найбільша цінність — колекція музичних інструментів, які збирались Романом Кумликом тридцять років поспіль. Заслуговує на пошану той факт, що після смерті батька його рідні, насамперед, донька Наталя, не занедбали музей, а продовжують проводити екскурсії, розповідаючи туристам вже не лише про гуцульські звичаї та музичну культуру, але й про життя свого талановитого батька. Пані Наталя за фахом є лікаркою, але ще й талановитою акторкою та музикантом. Можна сказати, що кожна її екскурсія — це моноспектакль, цікавий і старому, і малому. Особливо ж дітям, яким вона дозволяє спробувати зіграти на традиційних музичних гуцульських інструментах, серед яких — ріг (старовинний гуцульський «мобільний телефон», бо його використовували для передачі повідомлень на великі відстані) та трембіта.

І таких приватних музеїв на сьогодні тільки у Верховині п'ять. Це і музей фільму «Тіні забутих предків» із цікавою власною експозицією та історією, яка пам'ятає Сергія Параджанова та Івана Миколайчука. Є тут і музей хата-гражда, де знімався ще один фільм з Іваном Миколайчуком — «Анничка». Заслуговує на увагу і музей гуцульської магії. Та ще є й регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини. І це на п'ять тисяч жителів селища Верховина!

Не можна оцінити інакше, як позитивно громадянську активність так званих «простих» людей на Івано-Франківщині. Адже сьогодні тут досить

розповсюджена практика родинних приватних музеїв. Поряд із Верховиною у селі Криворівня подібних пам'яток не менше.

Колись видатний український вчений Юрій Шевельов (Шерех), відвідавши Ісландію, із захопленням писав про кількість музеїв, книгарень і бібліотек та театрів на душу населення вісімдесятитисячного міста Рейк'явіка. І з гіркотою відзначав, що «годі уявити щось подібне у вісімдесятитисячному місті України» [4, с. 328] (йшлося про УРСР). І далі автор наголошує: «Патріотичний читач зробить висновок, — і не без слушности, що все це здобутки державної незалежности, й виведе відповідну мораль» [4, с. 328] (Ю. Шевельов [Ю. Шерех] «Життя в Рейк'явіку»). Далі автор роздумує: «Коли перейти від масштабів столиці (столиці Ісландії Рейк'явіка — авт. І.Г.) до масштабів країни, здається, на таку мораль буде ще більше підстав. Уся територія країни приблизно дорівнює зваденій території чотирьох областей: київської, чернігівської, полтавської й черкаської... Але ще драстичніше, коли від площі перейти до людей. Здебільшого не знають або забувають, що вся людність Ісландії — 200 тисяч. Одна півторатисячна частина населення Києва, одна чотиритисячна Нью-Йорку. Тільки уявити собі, що всі ці здобутки з'являться в Києві, помножені бодай на п'ятнадцять: сімдесят п'ять мистецьких музеїв, тридцять театрів, п'ятнадцять університетів!» [4, с. 328]. Щодо університетів, сучасний Київ перевершив сподівання Ю. Шевельова. За даними Вікіпедії їх у столиці незалежної України налічується 30 [1]. Перевищує побажання автора і кількість театрів у сучасному Києві. Отже, діагноз виявився достатньо точним. Можливо, що колись і вся Україна вражатиме світ своїми культурними надбаннями. Адже країна оживає і навіть «пересічний» українець починає відчувати в собі творця. Насамперед, він стає творцем громадянського суспільства в Україні.

Література:

1. Заклади вищої освіти Києва // Вікіпедія. - [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%..>
2. Національна ідентичність і громадянське суспільство. – К.: Дух і Літера, 2015. – 452 с.
3. Фукуяма Ф. Примат культури / Френсіс Фукуяма. – [Електронне видання]. - Режим доступу: <http://www.ij.lviv.ua/pdf/21.pdf>
4. Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т.2. / Юрій Шерех. – Харків: Фоліо, 1998. – 367 с.

Shynkaruk Vasyl Dmytrovych
Doctor of Sciences (Philology), Professor
Dean of the Faculty of Humanities and Pedagogy
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

EDWARD HALL AND HIS INTERCULTURAL COMMUNICATION THEORY

Шинкарук Василь Дмитрович
доктор філологічних наук, професор
декан гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

ЕДВАРД ХОЛЛ І ЙОГО ТЕОРІЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Summary. This paper aims at exploring one of the main approaches to intercultural dialogue – E. Hall’s cultural factors.

Keywords: intercultural communication, intercultural dialogue, E. Hall, high-context and low-context cultures, monochronic and polychronic cultures.

Анотація. Метою статті є дослідження одного з основних підходів до міжкультурної комунікації – теорії культурних факторів Е. Холла.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурний діалог, Е. Холл, висококонтекстуальні та низькоконтекстуальні культури, монохронні та поліхронні культури.

The prominent American anthropologist E. Hall was the founder of intercultural communication as a special field of knowledge. In his works, he demonstrated that the worldview and human conduct were largely determined by a whole set of unconscious cultural patterns. In “The Silent Language” he outlined the theory of culture in general and the way it controlled human behavior. According to E. Hall, culture is “a mold in which we are all cast, and it controls our daily lives in many unsuspected ways” [2, p. 52]. In “The Hidden Dimension” [4] he introduced a new science – proxemics. Proxemics studies how humans use space when they are communicating. Later he introduced his integral vision of culture in his book “Beyond Culture”: “Culture is man’s medium; there is not one aspect of human life that is not touched and altered by culture. This means personality, how people express themselves (including shows of emotions), the way they think, how they move, how problems are solved, how their cities are planned and laid out, how

transportation systems function and are organized, as well as how economic and government systems are put together and function. However, like the purloined letter, it is frequently the most obvious and taken-for-granted and therefore the least studied aspects of culture that influence behavior in the deepest and most subtle ways” [3, p. 16-17].

E. Hall proposed his interpretation of culture and communication: “Communication is culture, culture is communication” that immediately became a hot topic in the scientific debates. This led to the emergence of specialized journals, in which the problems related to communication and culture were discussed. Identifying communication and culture, E. Hall emphasized that human behavior, their gestures, speech patterns had a symbolic, informational function in communication. The linguistic code exists in parallel with the cultural one, which is rooted in the non-verbal coordinate system [2].

Representatives of different cultures are captives of their own models, systems of values, perceptions, interpretations, explanations, modes of conduct, etc. [1]. According to E. Hall, the main goal of going deeper into intercultural communication is to study the needs of the representatives of different cultures to improve their communication skills. He was the first to study and explain communication as an activity that could be analyzed. This allowed him to develop his theory of cultural patterns of interaction. E. Hall suggested dividing cultures into two types: high-context and low-context, that is, he compared cultures depending on their relation to the context. The level of context determines the type of communication inherent in culture. “A high-context (HC) communication or message is one in which most of the information is either in the physical context or internalized in the person, while very little is in the coded, explicit, transmitted part of the message. A low-context (LC) is just the opposite; i.e., the mass of the information is vested in the explicit code” [3, p. 91].

HC refers to groups or societies where people have close connections over a long period of time. Thus, people usually know what to do, how to do, and what to think. Relationships are quite stable and are based on trust. Human identity is deeply rooted in groups. Interests of their in-groups are more important than of the members of the out-groups. Representatives of HC culture highly use non-verbal communication while verbal messages are implicit, context is more important than words. Around 70% of the world is high-context [5]. Examples of high context countries include China, Japan, Korea, the Arab countries. These cultures remain virtually unchanged over time. Therefore, much is predictable and the detailed analysis of daily life is not that necessary. The representatives of HC cultures pay significant attention to the status, hierarchy, appearance, and way of communication. A large number of hints, subtexts, metaphors, etc. is used. For example, if at the negotiation table a representative of LC culture says “Yes”, it means the proposal is accepted. Within HC Japanese culture, Japanese “Yes” can mean “Yes”, “No” or “Maybe”. This is due to the fact that in business relationships they cannot tell the

person “No” and put them in an awkward position, they are afraid of offending and upsetting people and undermining interpersonal relationships.

In LC cultures, people tend to have many connections but of shorter duration or for some specific reason. Cultural behavior and beliefs may need to be spelled out explicitly so that those coming into the cultural environment know how to behave. Relationships are not that stable like in HC cultures, they may begin quickly and end soon. People are mostly goal-oriented and follow procedures to get things done. Unlike HC cultures, social structure is decentralized and human identity is rooted in oneself and their accomplishments. Context here is less important than words. Thus, verbal communication is direct and explicit – it’s a way of exchanging information. Examples of low context cultures include Germany, Scandinavia, the United States. During communication, HC representatives may consider LC representatives to be aggressive, naive, impatient, and arrogant. In turn, the latter believe that the first are difficult to understand: they are insecure, indecisive, and evade giving direct answers.

Time models also determine the communicative behavior of people. E. Hall proposed a theory of monochronic (M-time) and polychronic (P-time) cultures. The first system of time (M-time) is characterized by focusing on one thing within a given time period, “M-time emphasizes schedules, segmentation, and promptness” [3, p. 17]. Representatives of monochronic cultures perceive time linearly: it splits into segments and is structured. For them it is very important to plan their time. Time appears as a reality of a certain value. The famous phrase “time is money” arises within this context. Time is the same private property as material things. The representatives of monochronic cultures are clearly focused on one action. They are punctual, responsible, and adhere to all arrangements. Within interpersonal relations, time is perceived the same way. The negative reaction to interference in the activity as well as the idea of the inviolability of the personal sphere is an indisputable principle in this type of culture. This time perception is typical for the representatives of the United States, Canada, Northern European countries, Germany, Switzerland, Great Britain.

“P-time systems are characterized by several things happening at once. They stress involvement of people and completion of transactions rather than adherence to preset schedules” [3, p. 17]. Polychronic time perception is inherent in Latin American, Arab part of Mediterranean, Sub-Sahara, Native American Indian cultures. For them every day, every event conceals what is coming next, i.e., something unknown, unpredictable. Time management is not a priority. Within these cultures, communication with others plays a more important role than the results of activity. “Polychronic people” can do many things at once. For them time does not that significant - they can often change their plans. Whether they are punctual depend on the relationships with others.

Thus, in intercultural dialogue, representatives of different cultures may face great difficulties in communication and mutual understanding, because their perceptions, emotions, thoughts and behaviors may vary significantly. Hall’s theory contributes to better understanding of the representatives of the other cultures, their

attitudes towards the world and ways of communication, as well as promotes the ability to be a successful intercultural dialogue's participant.

References:

1. Shynkaruk, V.D., Salata, G.V., Danylova, T.V. (2018). The Dichotomy "Culture – Civilization" in the Anglo-American and Western European Scientific Discourse. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, 2, 82-87 [In Ukrainian]
2. Hall, E. (1959). *The Silent Language*. New York: Doubleday & Company, INC.
3. Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor Books/Doubleday.
4. Hall, E. (1990). *The Hidden Dimension*. Anchor.
5. Tung, R. (1995). *International Organizational Behaviour*. Luthans Virtual OB McGraw-Hill, 487-518.

Proceedings of XXIV International scientific conference
«XXI century science. From theory to practice»

Notes